



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

83-2
2-96

Zopf Smith

1453

Inc 25

Zopf Smith

1878

2011

Ex 20 03

83-3

7-96

ՓՐԵՆՑ ՀՕՓՄԸՆ

Ռ Ը Ն Է



Թարգմանեց

Վ Ի Շ Ա Պ Ա Զ Ո Ի Ն

Տ Փ Խ Ի Ս

Յոզիաննէս Մարտիրոսեանցի տպարանում

1878

994



83-3 226
2-96

Մ ՖԻԼՆՑ ՀՕՖՄԸՆ

Ռ Ը Ն Է



1002
5042

Թարգմանեց

Վ Ի Շ Ա Պ Ա Ջ Ո Ւ Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԿՈՆՍՏԱՆՍՏԱՆ
7/ XI 1922

Տ Փ Ի Ի Ս

Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի տպարան

1878

ՏՅՄԲՕՂ ԵՄՅԻԳ

Գ Ե Գ Գ



Дозволено цензурою. Тифлисъ. 9 Сентября 1878 года.

Գ Ե Գ Գ

Տ Ի Ռ Ե Ս Ր Ա Յ Գ Ի

Типография И. Мартиросянца, на Орбелиановской улицѣ, д. № 5

Գ Ե Գ Գ

1878

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ.

ԻՄ ԲՈՒՈՐ ՅՈՅՍՍ ԿԳՆԵՄ ՆՈՐԱ ՎԵՐԱՅ:

«ՌՆԷ, սիրելի որդեակս, բաց արա պատուհանը, ասաց մեծ մայրը թոյլ ձայնով, արեգակը այնպէս պայծառ փայլում է հովտում, որ անպատճառ օդը տաք և օխորժելի կ'լինի, իսկ ես շատ ցանկանում եմ մաքուր օդ շնչել, որդեակս»:

— Պատրաստ եմ ուրախութեամբ կատարել բոլոր ցանկութիւններդ, բայց մեծ մայր, բաց դու ունիս սատոխի հող և օդը կարծածից պէս օխորժելի չէ քամին փչում է սարից խիստ և ցուրտ:

Սե՛ծ մայրը հանդարտութեամբ ժպտեց և մի փոքր բարձրացաւ անկողնից: «Մի վախեցիր, սիրելիս», ասաց նա, «ես գգում եմ, որ իմ վախճանս մտնենում է, էլ ոչ մի բան ինձ չէ կարող օգնել կամ վնասել: Բաց արա պատուհանը: Կուրծքս ճրնշուած է և սիրտս թոյլ է բարախում: Աչքերս էլ չեն զուարճանալու պայծառ արեգակը տեսնելիս շուտով, շուտով նոքա յաւիտեան կ'փակուեն: Ուրախացիր սորանով, սիրելի որդեակս, այն ժամանակ դու էլ չես հոգալ անկար պատաւիս համար, որ քեզ միայն ծանրութիւն է պատճառում»:

«Սե՛ծ մայր, ո՛հ մեծ մայր, ինչո՞ւ ես այդպէս խօսքեր ասում ինձ», ասաց ՌՆԷ՛ն և չոքելով հողեվար պատաւի անկողնի մօտ՝ սիրով բռնեց նորա ձեռքերը:

դու գիտես թէ որքան ես սիրում եմ քեզ և չըպէտք է ինձ տխրեցնես: Աչ, ոչ սիրելի մեծ մայր, դու դեռ շատ կապրես:

«Հանդարտուիր, հանդարտուիր, Արնէ», պատասխանեց մեծ մայրը քաղցրութեամբ նայելով զեղեցիկ երեխային, որ հաղիւ թէ 12 տարեկան լինէր. «չըկարծես թէ ես կամեցայ տրամեցնել քեզ, որ ահա քանի տարի է այդպէս սիրով հոգում ես ինձ համար. ոչ, ոչ, Արնէ, ես քեզ շատ եմ սիրում և միշտ աղօթում եմ Աստուծուն, որ նա վարձատրի քո սէրդ և հոգացողութիւնդ և ես գիտեմ որ իմ աղօթքս կ'լինի: Ա. յո, Արնէ, ես այդ գիտեմ: գիտեմ նոյնպէս և այն որ իմ օրերս խաւարվում է. նախազգացումս ինձ յայտնում է այդ և դու պէտք է պատրաստ լինիս որ կորցնում ես ինձ: Մի լար, որդեակս, արբիբ արտասուքդ և աշխատիր վեշտդ մուսցնելու: Ես մեռնում եմ յօժար կամքով—եւ արդէն շատ պառաւած եմ և ժամանակ է ինձ հանգստանալու, բայց իմ հոգին կրկին կ'գառնայ Աստուծոյ մօտ, որտեղից եկել է, և այնտեղ եւ չի դադարիլ աղօթելու քեզ համար: Մի լար, Արնէ, միթէ՞ դու կամենում ես թունաւորել իմ վերջին ժամերը, որոնք եմ կեանքի միակ մխիթարութիւնը և ուրախութիւնը եմ: Դա դարիբ արտասուելուց, դադարիր, որդեակս»:

«Բայց ես քեզ այնպէս սիրում եմ, սիրելի մեծ մայր, կրկնեց երեխան. «ինչու ես զարմանում որ ես տխրում եմ կրբ դու այդպէս եւ լստումս Ա. իս եթէ

դու էլ ինձ թողնես, այն ժամանակ ես կ'մնամ բոլորովին անօգնական, կատարեալ որբ»:

«Աչ, բարեկամս, դու չես մնալ անօգնական ու որբ», պատասխանեց մեծ մայրը. «Աստուած՝ քո քննակնաւոր Հայրը, միշտ քեզ հետ կ'լինի. յոյսդ միայն նորա վերայ դիր և սիրող ու մտածութիւններդ նորան ուղարկիր և նա երբէք քեզ չի թողնիլ: Եղիբ միշտ համեստ և ազնիւ, ինչպէս էիր մինչև այժմ և Աստուծոյ օրհնութիւնը կիջնի քո վերայ: Իէհ, այօքանը բաւական է, հանդարտուիր, որդեակս և գնա բաց արտ պատուհանը»:

Արնէն վեր կացաւ և հնազանդեց: Յուրա, բայց պայծաս և մաքուր օդը, Ալպերից մտաւ սենեակը և պառաւը ազատութեամբ հիւանդ կրծքով շնչեց նորան:

«Ո՛հ, ինչպէս քաղցր է՞ ասաց նա ժպտելով: «Ա. յժմ, Արնէ, հեացրու բաղեղը *» մի փոքր միւս կողմը, որպէս զի աւելի հեռու կարողանամ նայել վերջին անգամ ցանկանում եմ զուարճանալ հայրենի հոգիս զեղեցիութիւններով: Ա. յղպէս է, սիրելի

*) Բաղեղը կամ պատուտակը լորսւ ըոյսի նման է, որ փաթաթուելով մի որ և իցէ ծառի կամ սենեակի պատուհանների երկաթների ոլոր ոլոր քարձրանում է և ծածկում է համարին ամբողջ մարմինը:

որքեակս, այդպէս է: Ա՛հ, ինչ շքեղութեամբ Աստուած զարդարել է երկիրս, որպիսի հրաշքներ մեզ կ'ազատեն այն աշխարհում: Նայիր, Արնէ, տես ինչպէս Մոնթլանի դադաթները փայլում են սրայծառ արեգակի տակ, իսկ ներքե այն կանաչ արօտները ինչպէս կարմրահանաչի են տալիս: Ճշմարիտ չէ, Արնէ, որ շատ գեղեցիկ հսկանակ տեսարան է ներկայացնում, այնտեղ բարձր Մոնթլանի փայլուն ձիւնապատ դադաթները, ցածր կանաչ արօտները և ծաղիկներով ծածկուած դաշտերը: Իսկ այնտեղ հեռու՝ ձիւնով մութը եղենիքը, նոցա մօտ ու բախ ցարավքը (մանր անրեներ ունեցող թաւի է, որից աւել են պատրաստում) և ժայռից թափող կարհառն առուները: Ա՛հ, ինչ լաւ է, ինչպէս հիանալի է Բաւական է, բաւական, Արնէ, թող կրկին բաղեղը, ես բաւականի տեսայ և բոլորովին զուարճուայ. այժմ մօտեցիր ինձ և մօտեցրու աթոռդ աւելի մօտիկ — ահա այսպէս, վերջին հայեացքս կամենում եմ, որ դադարի քեզ վերայ, քո գեղեցիկ երեսիդ վերայ: Լաւ է, Արնէ, այսպէս, այժմ տո՛ւր ձեռքդ և ասա, խոստանում ես ինձ, որ Աստուծուն միշտ աչքիդ առջևը կունենաս և բոլոր սրտով կ'փախչես մեղքերից և չես ծռուել նորայ պատուիրանքներից: Խոստանում ես ինձ այդ, որդեակս:

«Այո, մեծ մայր, խոստանում եմ ասաց Արնէն ջերմեանդութեամբ և հաստաւ ձայնով, թէև նորա աչքերից կաթում էր արտասուքը. «գու լաւ զիտես,

որ ես երբէք չեմ մոռանալ քո խրատը: Գիտեմ, զիտեմ այդ, պատասխանեց մեծ մայրը սասաիկ ախ քաշելով. այժմ ես հանդիսա կ'մեռնեմ, դու կ'լսես խրատս և Աստուած կ'օրհնէ քեզ դրա համար: Նա, որ ամենագէտ է, լսեց քո խոստումդ և երբէք չի մոռանալ. չ'մոռանաս և դու քո մեռնող մեծ մօր վերջին ժամերը:»

«Ո՛չ ո՛չ, ոչ մեռնողը աղազակեց Արնէն արտասուելով. «մի թէ դու թողնուես ինձ, սիրելի մեծ մայր:»

Շուտով, շուտով, որքեակս ասաց մեծ մայրը հազիւ շերի ձայնով, և գունատուած ու թուլացած ընկաւ բարձի վերայ: Աղորմած Աստուածը թող օրհնի քեզ, ես էլ կարողութիւն չունեմ. Աստուած: Խօսքը մնաց բերանումը, աչքերը փակուեցան և նա այնպէս թոյլ էր շնում, որ Արնէն կարծես թէ արդէն վախճանուած է: Բարձրաձայն արտասուելով չաքեց նորա մահճակալի մօտ, վերցրեց նորայ սառած ձեռները և թաց արաւ համբուրելով և աղասուքով: Բայց յանկարծ մի զարմանալի զօրութեամբ կրկին անդամ բարձրացաւ մեծ մայրը և ասաց բա բձրձայնով. «Որքեակս բարեկամս, երկինքը թխպել է և ամառը սասաիկ որոտում է: Փախիր, ազատուիր, ազատուիր, ազատուիր, կորուստը մօտ է: Լսում ես սարերի վաայի որսաւմները. Տէր Աստուածը թող պահպանի քեզը:»

Արնէն զարմացած, վախեցած և ուրախացած

նայեց մեծ մօրը, կրկին յոյն ունեցան որ իւր
 մեծ մայրը էլի կ'ապրի. բայց, դա — լողեական
 էր, որովհետեւ նա տեսաւ թէ ինչպէս պատառի
 թող հայեացքը մի քանի բողբոջ սիրով մնաց իւր
 վերայ և յետոյ աչքերը յաւիտեան փակուեցան:
 Վերջին անգամ նա ախ քաշեց և նորա գլուխը
 ծանր կերպով ընկաւ բարձի վերայ, որտեղեց յաւի-
 տեան չէր բարձրացնելու: Արնէն էլ չ'կնակածեց-նորա
 մեծ մայրը արդէն մեռած էր:

Ետեղձ երեխան, ինչպէս ինքը ասաց, մնաց բոլոր-
 րօյին միայնակ ու անօգնական. չունէր նա այլ ևս
 ոչ մի կարեկից սերտ, որին կարողանար մօտենալ:
 Նորա ծնողքը վաղուց էին մեռել, միակ և վերջին
 ազգակիցը միայն նորա մեծ մայրն էր, որը նոյնպէս
 թողեց նորան փոխուելով միւս աշխարհքը: Նա
 բոլորովին լուռ և սաստիկ շփոթուած նստեց մահ-
 ճակալի մօտ. արատաւքները նորա այտերից առուի
 նման թափուում էին. նորա հոգին այնպէս տխուր
 էր, որ չէր յիշում մեծ մօր զգուշացնող խօսքերը . . .
 կարելի է կարծել ևս, որ չէր հասկանում և
 եթէ հասկանում էր լինէր, բոլորովին ուշադրութիւն
 չէր դարձնում: Ամբողջ մի քանի ժամ տխրութեան
 մէջ ընկզմած նստած լալիս էր, յուսահատուած և
 ազօթում Աստուծուն. վերջապէս նա մտածեց, որ
 պէտք է գնայ գիւղը քահանային յայտնելու իւր
 մեծ մօր մահն: Նա վեր կացաւ, այտերից կաթկաթ-
 ւոյ արտատուքները սրբեց և վերցրեց գտակր:

այն ժամանակ միայն նա տեսաւ որ պատուհանը
 բացուած է, գնաց որ փակի և քարացաւ զարհուր-
 անքից. հեռու լալում էին սաստիկ որոտում և խը-
 լացնող ձայներ որոնցից գողգողում էին ապակիները,
 արեգակի ճառագայթները մի բողբոջում խաւարուե-
 ցան, որոտումը ահագին աղաղակով գալիս էր սա-
 րերի գաղաթներից, ողջ հովեար սաստիկ մթնացաւ,
 զարհուրելի որոտումը և ձայնը, որոնք խափանում
 էին մինչև անգամ մրկի սաստիկ գողոցքը՝ մօտե-
 նում էր փոքր առ փոքր:

Ողորմած Աստուած, մի թէ ես տեսնում եմ
 ձեան հիւս աղաղակեց երեխան ողջ մարմնով գողա-
 լով. ահա է, ինչ էր ասում մեծ մայրս . . . Տէր, ազա-
 տիր ինձ . . . կորուստը մօտ է:

Այո, կորուստը մօտ էր: Զիւնի հարուածները
 աւելի և աւելի սաստկացան և ահա մի սաստիկ հար-
 ուած դիպաւ խրձ թին, որի պատերը բոլորովին
 տեղիցը եղան: Արնէն երկիւղեց աղաղակեց ու ան-
 զգայացաւ:

Անցաւ մի քանի ժամ, բայց Արնէն զեռ ևս ուշ-
 քի չէր եկած և վերջապէս երբ նա բաց արաւ աչ-
 քերը տեսաւ որ սաստիկ մութը շրջապատած է
 իրան, այնպէս որ ոչինչ չէր կարողանում տեսնել,
 կամ զանազանել իւր շուրջը եղած առարկաները,
 բայց զգում էր, որ ինքը զեռ ևս կենդանի է:

Ողորմած Աստուած շնջեց նա, «ի՛նչ հրաշքով
 ես ազատուեցայ, որ մինչև անգամ ձիւն էլ չ'թա-

փուես վըաս, ես ինքս լսեցի թէ նա ինչպէս քան-
դեց մեր տանիքը, այն ինչ եւ ազատուած եմ: Ահ, թանգակին մեծ մայր, քո աղօթքները ինձ պահ-
պանեցին:

Որովհետեւ նա ոչինչ չէր տեսնում, աշխատեց
գոնէ շոշափելով իմանալ թէ որտեղ է գտնուում ին-
քը. նորա շուրջը ընկած էին տախտակներ և գե-
րանների կտորներ, որոնցից մի քանիսը թէքուած
գրութեամբ կանգնած էին Ռընէի վերայ-ահա գոքա
էին պատճառը, որ նորա վերայ ձիւն չէր թափուել:
Նա շոշափեց աւելի հեռու, սողաց չորքոտանու նման,
որովհետեւ անկարելի էր կանգնել և կպաւ մեծ մօր
մահճակալին. մահճակալը իւր թանգակին մայրնով
նոյնպէս անվնաս էր: Ռընէն շատ ուրախացաւ և
համբուրեց նորա սառած ձեռները: — «Եթէ ես
պէտք է մեռնեմ», առում էր նա ինքն իրան. «այն-
քան ուրախ եմ, որ մենք միասին մի գերեզմանում
կլինենք»: Նա, բոլորովին առանց վախենալու, նստեց
մեծ մօր մահճակալի մօտ և սկսեց մտածել:

Օհարի մեծ մայրս մտածում էր նա. «Ճշմարիտ
նա զգուշացրեց ինձ: Բայց ի՞նչպէս իմացաւ թէ
հիւսը մօտեցում է: Ինչպէս նորերուսն առում էր
քահանան, ճշմարիտ որ հոգեվարները տեսնում են
աւելի պարզ և երբեմն գուշակում են ապագան.
բայց ես նորա խօսքերը չ'գնահատեցի և կորցրի ժա-
մանակս, ուրեմն պէտք է միշտ մնամ մեծ մօրս մօտ,
արգելօք ձեան հիւսը իննչյաճ կ'լինի գիւղին և պը-

րացիքս կ'յիջնեն ինձ:

Նա կրկին լռեց. անցաւ մի քանի երկար, ձանձ-
րացնող ժամ, մինչև որ նա քաղճեցաւ. նա վերկա-
ցաւ և աշխատեց մօտենալու պահարանին, որտեղ
պահվում էին ուտելիքներ: Զանազան փայտի կտոր-
ներ կտրած էին նորա ձանապարհը, բայց նա նրանց
մի կողմը քաշեց և հասաւ նպատակին. թէև պա-
հարանը նոյնպէս կտորտուած էր, սակայն դտաւ հաց
և մի շէշ զինի, որ անվնաս էին: Նա կշտացաւ և
դարձաւ էլի իւր տեղը, դրեց իւր յոգնած գլուխը
մեծ մօր մահճակալի վերայ և քնեց:

Նորա քունը այնպէս խաղաղ և հանդիստ էր, որ
կարծես թէ ոչ մի վտանդի չէր հանդիպել:

Բայց յանկարծ նա լսելով իւր մօտ աղաղակներ,
արթնացաւ, բարձրացաւ տեղեցը և սկսեց ակնջ
դներ: «Շէնց այդպէս է», ասաց նա. «ինձ
չեն մոռացել դրացիքս ինձ օգնելու են եկել: Ես հաս-
տատա գիտէի, որ Աստուած ինձ չի թողնել: այս էր
խրատում մեծ մայրս: Բարի մեծ մայր, ինչպէս ու-
րախ եմ, որ դու այժմ, կ'գտնես մի հանդիստ գերեզ-
ման խոնար հողե տակին»:

Ազգազկը աւելի և աւելի սաստկանում և մօտե-
նում էր. շուտով նա լսեց մարդկանց ձայներ և վեր-
ջապէս բոլորովին պարզ լսեց քահանայի ձայնը,
«Եկէք այստեղ, որդիք», ասում էր նա. «նայեցէք
ահա այստեղ ձիւնի տակը գերաններ են երևում:
Առաջ գնացէք: Եստ կտրելի է որ յաջողութիւն

ունենանք այս փլատակների սակ դեռ ևս կենդանի մարդիկ գտնելը:

«Չեր յոյսը ձեզ խաբոււմ, տէր հայրս աղա-
ղակեց Ռընէն իւր գերեզմանից. Աստուած մի հը-
րաշքով ազատեց ինձ, ես բոլորովին անողջ ու ան-
փաս եմ»:

Ռընէն ըսեց զբաւի ուրախ աղաղակները:

«Չօրացէ՛ք, բարեկամներս, զօրացէ՛ք աղաղակեց
քահանան. «ինչպէս երևում է այս Ռընէի ձայնն է.
այս անուանի երեխայի. Տէր Աստուած, շնորհակալ
եմ Քեղանից, որ վարձատրեցիր մեր աշխատանքը»:

Բարի գրացիքք ուրախացան և սկսեցին կրկնա-
պատիկ աշխատութեամբ բահերով և թիակներով ձիւնը
միւս կողմէ. հեռացնել և ահա մի քանի բոպէից
յետոյ արեգակի առաջին ճառագայթները լուսաւո-
րեցին խեղճ երեխային իւր մութ գերեզմանում:
Ռընէն թաւատեղեց, ճանապարհ բայց արաւ և վա-
ղեց ընկաւ իր ազատողների գիրկը:

Շնորհակալ եմ. հոգւով շնորհակալ եմ ձեզանից,
իմ սիրելի բարեկամներ ու գրացիքք, ասաց նա. «ես
գիտէի, որ դուք ձեր կարողութեան չափ կ'օգնէիք
ինձ, ուստի և համբերութեամբ ու առանց երկիւղե
սպասում էի ձեզ»:

«Բայց ո՞ւր է մեծ մայրդ, Ռընէ հարցրեց քահա-
նան. «չլինի թէ ձիւնի տակն է մնացել»:

«Ո՛չ, տէր հայրս, պատասխանեց Ռընէն. «ես
արդէն վերջացրել էր իւր երկրաւոր կեանքը, և ես

կամենում էի գալ ձեզ յայտնելու այդ մտնին՝ որ հիւար
յանկարծ արդիկեց ինձ. Ա՛խ, իմ սիրելի մեծ մայր.
նորան էլ ոչ մի բան չի կարող օգնելք»:

«Խեղճ, ողորմելի երեխայս ասաց քահանան կա-
րեկցութեամբ. «գիտեմ, որ քեզ համար շատ թըշ-
ուառութիւն է յանկարծ զգուշել բոլորից. ազգա-
կաններիցդ, բարեկամներիցդ-մի խօսքով ինչ ունէիր
աշխարհի վերայ: Բայց մի յուսահատուիր, բարե-
կամ: Այն Աստուածը, որ քեզ փորձում է, իւր ողոր-
մութեամբ կրկին կողորմի և չի թողնիր»:

«Այո, բարի տէր հայր, այդ մի և նոյնը ասում
էր ինձ և հանդուցեալ մեծ մայրս, պատասխանեց
Ռընէն. «ուստի և բոլորովին չեմ վախնում կամ յու-
սահատոււմ, բայց միայն ես շատ, շատ տխուր եմ»:

«Քահանան զարմացած նայում էր երեխային:

«Բայց, սիրելի Ռընէ, երբ որ քո խրճիթը
քանդուեցաւ և դաշան էլ այնպէս աւերուեցաւ, որ
էլ նորանից օգուտ չէ կարելի ստանալ, մտածում
էիր դու քո մասին»:

«Ո՛հ, այո՛, այդ ամենը ես արդէն մտածել եմ,
պատասխանեց Ռընէն. «ես գիտեմ որ այժմ շատ
ազքատ եմ, բայց դորա համար ոչինչ հոգս չեմ
անում. մի՞ թէ Աստուած ողորմած և առատաձեռն
չէ և մի՞ թէ ես նորա որդին չեմ. . . Երբ ես պար-
կած էի ձիւնով ծածկուած խրճիթի մէջ, արդէն
մտածում էի անելիքս եմ ազատուելուց յետոյ և
Աստուծոյ օգնութեամբ ու իմ աշխատութեամբ ան-

պատճառ կ'կատարենք:
«Բայց ի՞նչ էիր մտածում» հետաքրքրութեամբ
հարցրեց քահանան:

«Տո՛ւ, ես կտեսնեմ ձեզ, տէր հայր», պատասխանեց
Ռընէն. «ես կ'մնամ ձեզ մօտ (որ գիտեմ չէք մերջել)
մինչև մեծ մօրս կ'թաղենք և յետոյ երբ նա արդէն
հանգստացած կ'լինի խոնաւ գեանի տակ այն ժամանա-
նակ ես պիտի գնամ հեռու, հեռու Փարիզ, որտեղ
իմ հայրս եղել է իւր երիտասարդութեան միջոցին
և որտեղ նա այնքան փող աշխատեց, որ կարողացաւ
իւր հայրենիքում շէնել տալ մի խրճիթ և առնել
մի կտոր հող: Դիտէ՞ք, տէր հայր ինչ ընթացքով
իմ հայրս վարուեց, Նոյն ընթացքը և ես կ'բռնեմ.
Փարիզում ես ջանասէր և խնացող կ'լինիմ և երբ իմ
հօրս շտի փող կաշխատեմ, այն ժամանակը կ'վերա-
դառնամ այստեղ կառնեմ մի կտոր հող այս հովտում և
կրկին կ'շէնեմ մի խրճիթ: Այո՛, ես կաշխատեմ և
Աստուած կ'օգնէ ինձ, որ ես նոյն յաջողութիւնը ու-
նենամ, ինչ ունէր իմ հանգուցեալ հայրը»:

«Բայց, բարեկամս, կրկնեց քահանան բոլորովին
զարմացած. «դու չես մտածում, որ դեռ ևս մանուկ
և անկարող ես ինքդ աշխատելով քեզ համար հաց
ձարել... մի՞ թէ դա կարելի է, խեղճ երեխայ»:

«Բայց ինչու՞ չէ կարելի, բարի տէր հայր», պա-
տասխանեց Ռընէն երեխայական պարզամտութեամբ.
«և վստահութեամբ նայեց ազնիւ քահանային. «ես
յօժարութեամբ կ'մնայի այստեղ դեռ ևս մի քանի

տարի, բայց անկարելի է, այստեղ ես չեմ կարող
փող աշխատել, թէ և ես գիտեմ, որ դուք առանց
այն սիրով կ'ընդունէք ինձ ձեզ մօտ և կ'կերակրէք
ու կ'հարցնէք, բայց ես հասկանում եմ, որ չ'պէտք
է դէպի չարր գործածել ձեր բարեխարութիւնը:
Դուք ինքներդ հարուստ չէք և եթէ կամենում
էք բարութիւն անել, աւելի լաւ է թեթեւացրէք
ինձանից աւելի թշուառ, անօգնական, թոյլ և ան-
կարող մարդկանց շարշարանքը: Դուք ինձ լաւ էք
ձանաչում, ուստի խնդրեմ չ'ստիպէք նորանց
հետ ընկերանալու»:

«Բայց սիրելիս», սասց քահանան աւելի և աւելի
զարմացած. «ոչ թէ միայն ես քեզ կ'օգնեմ, այլ և
ամբողջ ծուխը յանձն կառնի թեթեւցնել քո
նեղութիւնը»:

«Բայց մի՞ թէ ծուխը հէնց ձեզանից աւելի աղքատ
չէ, տէր հայր» հարցրեց Ռընէն. «մի՞ թէ մայրերը
չեն ուղարկում իրանց որդկերանց հեռու օտար տե-
ղեք, որ այնտեղ իւրեանց համար հաց ձեռք բերին,
որը չէին կարող սանր անել: Իսկ ես — յանձն առ-
նեմ այդ խեղճ երի վերջին կոպէկները խելո՛ւ ոչ,
տէր հայր, այդ ինձանից մի սպասէք»:

«Ռընէ, դու հիմնադի ես խօսումս, սասց քա-
հանան. «ասա՛մ ինձ, ո՞վ քեզ սովորցրեց այդ»:

«Թէ ո՞վ է ինձ այս սովորցրել այդ չ'գիտեմ,
պատասխանեց Ռընէն. «կարծում եմ որ Աստուած է

Թե լազրուս ինձ այս մտքերը և ուղեղ նորա ճշմարիտ են:

«Այո, նորա բոլորովին ուղեղ են, ասաց քահանան. «Բայց ճշմարիտ է և այն, որ դու դեռ չես կարող քեզ համար չողար»:

«Որտեղ իմ ոյժս չի հասնիլ, այնտեղ Աստուած կ'օգնի», պատասխանեց Ռընէն անկեղծութեամբ. «ես իմ յոյսս բոլորովին դնում եմ Աստուծոյ վերայ, նա, որ ինձ ազատեց ձեան հիւսից, անշուշտ սորանից յետոյ էլ չի թողնել, ես այս հաստատ զիտեմ և եթէ մեծ մայրս այժմ կենդանի լինէր, նա էլ մի և նոյնը կասէր»:

«Ճշմարիտ է», աղաղակեց քահանան հիանալով. «ճշմարիտ է, Աստուած քո հաստատ հաւատիդ և յոյսիդ համար քեզ կ'պահպանի: Ես կամենում էի միայն քեզ փորձել, արի՛ ինձ հետ իմ առևնս և մնացիր այնտեղ ինչ քան կամենաս»:

«Ենթահակալ եմ ձեզանից, աէր հայր, ես զիտեի, որ դուք այդպէս էիք վարուելու ինձ հետ և յօժաւ բութեամբ կ'հետեւեմ ձեզ, բայց խնդրեմ թոյլ տաք այստեղ մնամ, մինչև որ մեծ մօրս դուրս կրե՛րեն»:

Քահանան նշան արաւ փնդկանց և նորա, որ մինչև այն ժամանակ սուս կանգնած լուս էին նրանց խօսակցութիւնը, նորից ձեռք փոխեցին աշխատանքի: Ռընէն էլ օգնում էր նրանց և կէս ժամուայ մէջ խրճիթի փլատակները և ձիւնը մի կողմը հեռացնելով բաց արին մի լայն ճանապարհ, որակեց

կարելի էր մեռելը իւր մահճակալով ազատ դուրս բերել և տանել մօտակայ խրճիթը: Բայց կըր կամենում էին վերցնել մահճակալը՝ Ռընէն մի անգամ ևս չըքեց մեծ մօր մօտ. մեծ մօր գունատուած երեսը, որ առաջ սիրով ժպտում էր նորա վերայ, այնքան շարժեց նորա սիրար, որ չկարողանալով յաղթել իւր արամուծեան՝ կրկին գառն արտասուեց: Քահանան յայտնեց շրջապատողներին, որ չխանգարեն երեսային թափելու իւր արամուծիւնը: Ամենքը, հաստատ հասկանալով երեսայի թշուառութիւնը և ծանր կորուստը լուս և կարեկցութեամբ նայում էին նորան:

Այս միջոցին Ռընէի խրճիթի մօտով անցնում էր մի ճանապարհի կառք. ներսից մի ձայն հրամայեց կառավարին որ կառքը կանդնացնի. կառքը կանգնեց և միջևց դուրս եկաւ մի վախեղահասակ և ծանրաբարոյ պարոն, որ իսկայն մօտեցաւ քահանային:

«Ի՞նչ է, այստեղ անբաղդութիւն է պատահելը հարցրեց նա կարեկցութեամբ, «սխալ ես տեսնում եմ... մի թէ այս պատաւը ձիւնի տակով է եղել»:

«Այո, ողորմած աէր» պատասխանեց քահանան. «Ի՞նչ ձեան հիւսլ էր եկել, որ նա մեռաւ, այն ինչ նորա կողքին չըքած երեսան մի հրաշքով ազատուել է»:

Մի քանի խօսքով նա բոլոր յայտնեց, Վոսաջաւ նոյնպէս յայտնելու Ռընէի որբութիւնը և աղ-

քառութիւնը:

«Անբաղդ երեխայ» աղաղակեց փոքրիկ աղջկիւր, որ նոյնպէս այն պարոնի հետ դուրս էր եկած կառքից և նորա մօտ կանգնած էր: Մեծ կարեկցութեամբ նայում էր նա Ռընէին: — Հայրիկ, ճշմարիտ չէ՞, որ դու նորան կ'օգնես . . . Ս. յ. մասին խնդրեմ:

«Մեծ ուրախութեամբ, սիրելի Պաննի», ասաց հայրը և հանելով գրպանից մի քօակ՝ տուեց քահանային. «ընդունեցէք այս, յարգելի տէր հայր», ասաց նա. «այս փողով կարելի է թաղել այդ խեղճ պառաւին և զուցէ մի բան էլ մնայ այդ երեխայի համար: Անբաղդ երեխայ . . . Իէհ, զնանք, Պաննի, ժամանակը անցնում է»:

«Ահա այս լոպէիս, հայրիկ», ասաց նա ժպտելով և արագ քայլերով մօտեցաւ Ռընէին և պինդ զրկից:

«Խեղճ, բարի երեխայ», ասաց նա նորան, «դու միանգամայն այդքան կորցրիր . . . բայց հանդարտուիր, մի լար, Աստուած քեզ կ'օգնի»:

Ռընէն աչքերը բարձրացրեց և շատ զօրմացաւ երբ տեսաւ իւր կողքին մի փոքրիկ աղջկիւր, որին չէր նկատած իւր արտմութեան միջոցին: — «Ի՞նչ բոյրովին երկնքից իջած մխիթարող հրեշտակ ես ասաց նա. «ճշմարիտ որ դու նման ես իմ երեւակայած հրեշտակներին»:

Ախ, ո՛չ, ո՛չ պատասխանեց աղջկիւր, «ես Պաննի եմ և ոչ հրեշտակ, շատ եմ ցանկանում որ այստեղ մնամ և մխիթարեմ քեզ, բայց այդ անկարելի է»:

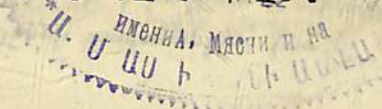
որովհետեւ հայրիկս այժմ էլ սպասում է ինձ: Ես միայն կամենում եմ յայտնել որ շատ ցաւում եմ քեզ քօ անբաղդութեանդ համար և ապացոյց գորան ահա այս մատանին ընծայում եմ քեզ ընդունիր այս և միշտ յիշիր Պաննիին»: Նա դրեց մատանին Ռընէի մատին և ասաց նորան մի քանի քաղցր մխիթարական խօսքեր և վաղեց իւր հօր մօտ, որը նորան դրեց կառքի մէջ և դռները փակեց: Մի հրաջարական նշան ևս արին և կառքը սլացաւ: — Ռընէն աչքը նորանից չէր հեռացնում, այս բոլորը նորան երազ էր թւում:

«Ճշմարիտ նա մի հրեշտակ էր ասաց նա սաստիկ ախ քաշելով, երբ կառքը կորաւ հեռաւորութեան մէջ. «ինչպէս նա զեղեցիկ էր, ինչպէս նա փայլուն զանդուր մազեր ու զեղեցիկ աչքեր ունէր»:

«Ո՛չ, Ռընէ, նա հրեշտակ չէր ասաց քահանան. «բայց ինչպէս երևում է լաւ երեխայ էր. նորա հայրը նոյնպէս անուանի պարոն է և նայիր, նա տուեց մի քօակ լի ոսկի, որ դու կարողանաս լաւ թաղել քօ մեծ մօրդ»:

«Ո՛հ, բարի պարոն» աղաղակեց երեխան. «ե՞հե՞տե՞մ էք այժմ, որ իմ յոյսս գուր տեղը չեմ դնում Աստուծոյ վերայ: Նա այժմ էլ ինձ օգնում է և Ռ-հ, ինչպէս շնորհակալ եմ նրկնաւոր հօրիցս, ինձ անծանօթ բարի պարոնից և այն զեղեցիկ փոքրիկ աղջկից: Ես նրանց միշտ իմ աղօթքումս կ'յիշեմ, իսկ

100X
5042



նիր, պատասխանեց Ռընէն. «մի արգիլէք ինձ, տէր
հայր, յուսով եմ որ բաղդաւոր կ'լինեմ: Բացի զորա-
նից ես ունեմ մի ալպեան մուկ, որին սովորցրել եմ
լաւ պար > դալ և զանազան խորամանկութիւններ
անել, ահա զորա արդիւնքով մենք ճանապարհին
կ'ապրենք»:

— Ե՛հ, Աստուած տայ, որ սխալվում չ'լինես . . .

Իսկ Փարիզում ի՞նչ պէտք է անես:
«Շածեցէք լսել ես կասեմ, պատասխանեց
Ռընէն վստահութեամբ. «հանգուցեալ հօրցոս ինձ
մնացել է մի տունակ, որի վերայ գրուած է զանա-
զան գոյնի թանաք շինելու արուեստը. այդ արուես-
տով նա հանգիստ ապրում էր իւր փոքրիկ զերդաս-
տանի հետ և ես կամենում եմ նոյն արուեստը գոր-
ծածել այնտեղ, որովհետեւ կարողեմ լաւ թանաքներ
շինել: հարցրէք այդ մասին ուսումնարանի վար-
ժապետ Պ. Լորէնին. ես շատ անգամ լեզրել եմ
նորա շէշը թանաքով և նա միշտ դովել է իմ թա-
նաքների ազնուութիւնը»:

«Այդ կարելի է», ասաց քահանան զլուրը շար-
ժելով. «Բայց Փարիզում այնքան թանաքավաճառներ
կան, որ զժուար թէ քոնը ծախուի»:

«Ե՛հ, զորա առաջը առնելն էլ հեշտ է», պա-
տասխանեց Ռընէն. «եթէ իմ թանաքը չիճախուիլ
այնժամանակը կ'գտնեմ մի ուրիշ գործ, որով կարո-
զանամ ապրուստս հոգալ: Յուսով եմ, որ Աստուած
կ'օգնի ինձ»:

«Գնա, որդեակս, Աստուած քեզ հետ», շարժուած
ասաց բարի քահանան. «Ե՛հ, Աստուածը ցոյց կ'տայ
քո ճանապարհը, միայն դու միշտ խնդրիր Նորա
սուրբ օգնութիւնը. ես հաստատ պիտեմ, որ Աստու-
ծոյ օրհնութիւնը անպակաս է աստուածապաշտ,
ազնիւ և բարի երեխայոց վերայ: Գնա, բարեկամս,
Աստուած քեզ հետ»:

Քահանան գրկեց նորան, օրհնեց և տրամուրթեամբ
հեռացաւ:

Ռընէն մուկը գցեց ուրը, առաւ գաւազան և
և թողեց զիւզը. մի քանի քայլ էր փոխել, ահա
կրկին վերադարձաւ և գնաց ուղիղ մեծ մօր զերեզ-
մանը: Այստեղ նա չոքեց և երկար ժամանակ ջեր-
մեռանդութեամբ աղօթում էր. յետոյ քաղեց մի
քանի ծաղիկներ, որոնցով զարդարուած էր զերեզ-
մանը, դրեց իւր պարկում, որի մէջ էր և Ծաննիի
պարզեւած մասանին և թողեց հայրենիքը և բոլորը
ինչ որ նորա համար մինչև այն ժամանակը թանգ
ու սիրելի էր:

Բայց երբ բարձրացաւ և այն վերջն բլուրը, որ-
տեղեց դեռ ևս երևում էր գիւզը և իրանց տան
տեղը՝ նա դառն արտասուեց, թէպէտ և աշխա-
տում էր իրան քաջ պահել. վերջապէս սրբելով ար-
տասուքը ասաց. «Սրդէն վճռուած է և ես չեմ կարող
այստեղ մնալ, ուրեմն և Աստուծոյ անունով առանց
երկիւղի և վճատութեան պէտք է շարունակեմ ճա-
նապարհս: Մնաք բարե իմ թանաքակին ծնողք»:

մնաս բարև իմ սիրելի մեծ մայր—մնաք բարև և դուք խոնաւ գետնի տակ հանգստացողներ: Իսկ դուք բարի մարդիկ, որ այդքան սիրով ընդունում էիք ինձ—խեղճ որբիս, մնաք բարև և եղէք բաղձաւոր: Տէր Աստուածը թող լինի ձեզ հետ, նոյնպէս և ինձ հետ: Մնաք բարև, մնաք բարև և կրկին մնաք բարև»:

Վերջին անգամ աչքը գցեց Ռընէն իւր թանգակին հայրենիքի վերայ, վերջին անգամ ողջունեց նորան և շարունակեց իւր հեռաւոր ճանապարհորդութիւնը դէպի օտար երկիր, օտար քաղաք և օտար ու անծանօթ ժողովուրդի մէջ: Բայց նա երբէք չէր յուսահատուում, նա իւր յոյսը դրած էր նորա վերայ Որ իրան ճանաչում էր և Որ միշտ իրա հետ էր և երբ նա իւր աչքը երկինքն էր բարձրացնում մի նոր քաջութիւն և ուրախութիւն էր գգում: Համբերութեամբ և աշխատութեամբ կ'հասնէս նպատակիդ:—Սակայն անցաւ շատ միակերպ, տխուր օրեր—Ռընէն դեռ չէր հասել Փարիզ. վերջապէս հասաւ այն ահագին և հրաշալի քաղաքի պարսպին և շատ դարմանցաւ տեսնելով իւր առաջ ծովն նմանող այն անվերջ տները, բազմաթիւ աշտարակները և անթիւ մարդիկ, որոնք խիտ լցուած էին փողոցները:

Նա ուրախ ուրախ, իւր սուր կապոյտ աչքերով, աչքի տակ գցեց բազմութիւնը, որից նա ոչ թէ վախեցաւ, այլ ընդհակառակը ուրախութեամբ ժրպ-

տեց և ասաց ինքն իրան. «Այնտեղ, ուր այնքան մարդիկ հայթայթում են իրանց օրական ապրուստը, դժուար չէ և ինձ համար և որքան թանաք կ'հարկաւորուի մի այսպիսի բազմամարդ քաղաքում: Եւ երբ կ'տեսնեն թէ ինչպէս լաւ, սե ու փայլուն է իմ թանաքը, այն ժամանակը իհարկէ դուր չիլինել իմ ջանք ու աշխատանքս: Ճշմարիտ է, աշխատութիւնը ամենայն ամենայն ջանք կ'պսակէ, բայց մի ևնոյն ժամանակ պէտք է խոհեմութեամբ զործ բունել: Այո՛ դիտաւորը այս է: Ուրեմն ի՞նչպէս սկսեմ զործս»:

Նա հանեց դրպանից իւր կաշուէ փոքրիկ քսակը, ինչ որ մէջը կար բոլորը թափեց ծնկան վերայ և սկսեց համարել. ձերեք, չորս, հինգ, տասն ֆրանկս գոչեց նա զարմանալով. այս ինչ շատ է: Տէր հայրը չէր կարծում թէ ես ճանապարհին այսպէս խնայող կ'լինէի: Արդարև, թէ և իմ ալպեան մուկը շատ լաւ պար էր դալիս, իսկ ես շատ ժամանակ այնքան երգում էի, որ ձայնս կարվում էր, բայց այդ մի մեծ ցաւ չէ. այժմն էլ պիտի և զուարթ երգում եմ և յոյս ունեմ, որ Փարիզն փողոցներում կարող եմ բարձր ձայնով կանչել. Փանաք, լաւ սե թանաք, առէք առէք: Այո՛, այո՛, դա վատ չի լինել, բայց իհարկէ միանգամից չի կարելի այդ բոլորին հասնել. ամեն բան փոքր առ փոքր կ'լինի, օւստի ես էլ դեռ փոքրից կ'սկսեմ, ուրեմն այս փողովս առաջ ի՞նչ սուսնեմ»:

Նա ձեռք զրեց ճակատին և սկսեց մտածել. «Եւ յայէս ահա լաւ է» ասաց նա կէս ձայնով. «ամենից ստաջ Փարիզում պէտք է վարձեմ մի փոքրիկ սենեակ, որտեղ կարողանամ ապրել և թանաք շինել: Այդ ունենալուց յետոյ կառնեմ զխտոր, քացախ, զաղ, կապոյտ փայտ—մի խօսքով այն ամենը ինչ զրած է հօրս տոմսակի վերայ, էլի կառնեմ երկու տակառ և մէկ ծուռ փայտ, որի ծայրերը երկաթէ չանգալներ կ'ըցեմ տակառները կախ անելու համար, որովհետեւ երկու տակառ միասին չի կարելի տանել: Այժմ տեսնեմ ինչ կ'նստի բոլորը. երկու Փրանկ . . . երկուսուկէս . . . չորս . . . վեց . . . այդ ութ Փրանկով բոլորը կառնեմ և էլի երկու Փրանկ մնում է, նորս վերայ կարող եմ և աշխատանք աւելացնել: Յոյս ունեմ, որ չորս շաբաթից յետոյ արդէն ես առևտուրս սկսած կ'լինեմ և այն ժամանակը, այդ այն ժամանակը, շատ ցանասէր կ'լինեմ և խնամքով կ'պահեմ փողերս, այդ, այդպէս կանեմ, այժմ դեռ քաղաք շտապեմ»:

Որնէն ուրախ ուրախ քսակը զրեց զրարնում վերկացաւ ու շարունակեց իւր ճանապարհը: Այն ժամանակ մի համարձակ տղայ, որ վաղուց ծածուկ հեռուում էր նորան, մտեցաւ և սկսեց խօսել.

«Նարե քեզ», ասաց նա օդու ուղիղ Սափօիցն ես գալես, այնպէս չէ՞»:

Որնէն նայեց նորան ողջունեց և շարունակեց իւր ճանապարհը: Նա չ'հուանեց այն տղային, որը թէև

աշխատում էր քաղցր և անկեղծ երեխայ քայց Ռընէն նկատեց նորա երեսին կոպտութիւն և անամօթութիւն:

«Մի՞ թէ դու լեզու չունիս» հարցրեց նա. «կամ մի՞ թէ այնպէս հպարտ ես, որ չես կամենում ինձ հետ խօսել»:

«Ո՛հ ո՛չ, ես ամենևին հպարտ չեմ, պատասխանեց Ռընէն ժպտելով. «և ինչե՞ս վերայ պէտք է հպարտանամ—ես մի խեղճ տղայ եմ, եկիլ եմ այստեղ, որ հաց վատտակեմ, աւելի ոչինչ»:

«Այդպէս և ես մտածում էի» ասաց նա կեղծաւորութեամբ, եթէ դու համաձայնուես, համեցէք, կօղնեմ քեզ—ես ինքս Փարիզեցի եմ և կարող եմ քեզ համար գործ ձարել»:

«Շնորհակալ եմ պատասխանեց Ռընէն. «Աստուծոյ օգնութեամբ յոյս ունեմ, որ ինքս էլ կարող եմ ինձ համար գործ ձարել, ուրեմն թող ինձ հանդիստ, չ'կարծեմ, որ բարի և անկեղծ աչքով նայում լինիս ինձ»:

«Ուրեմն այդպէս դուստաց նա բարկութեամբ. «ինչպէս երևում է դու կամենումես ինձ հետ կուռել, ես էլ այդ եմ ուզում»:

«Ես չեմ կամենում կուռել, քայց և չեմ վախնում քեզանից» պատասխանեց Ռընէն. «քայց էլի կրկնում եմ թող ինձ հանդիստ, քո ծառայութիւնը ինձ պէտք չէ»:

«Ի՞նչ գիտես» ասաց նա. «ես կամենում էի քեզ օգնել և իժան գնով քեզ համար սենեակ վարձել, բայց տեսնում եմ որ քեզ պէս մարդուն օգնելը մեղք է, ուրեմն այժմ կարող ես ինքդ գտնել: Գնա, ես գիտեմ, որ շատ փոշմանելու ես իմ բարի խորհուրդս չլսելու համար: Նա շուռ եկաւ և գնաց:

Ուրնէն վազեց նորա ետեւից. խեղճը խարուեցաւ նորա կեղծաւոր խօսքերից:

«Ի՞նչ լաւ է, մի բարկանաք» ասաց նա նորան. «ես ուրախութեամբ կ'լսեմ քեզ, միայն թէ դու ինձ վատութիւն չանես. ես վախենում էի. . . թէ դու կամենումես . . . բայց էլ չ'կարծեմ թէ այդպէս լինի և ես գալիս եմ ետեւիցդ»:

«Ուրեմն գնանք» ասաց նա աշխատելով ծածկելու իւր մէջ այն ուրախութիւնը, որ Ուրնէն իւր պարզահոգութեամբ պատճառեց նորան. այսօր կ'օգնեմ քեզ, բայց վաղը էլ բան չունեմ քեզ հետ, ես չեմ սիրում անշնորհակալ մարդկանց:

«Ի՞նչ լաւ է, էլ մի բարկանար» ասաց Ուրնէն քաղցրութեամբ. «աշխարհքումս ինձ նման ջահիլ որբը, իհարկէ պէտք է որքան կարող է զգոյշ լինի»:

«Ի՞նչ լաւ է, էլ չեմ նեղանում, գնանք: Եւ նա Ուրնէի հետ ձեռք ձեռքի տուած խորամանկութեամբ տարաւ նորան այն փողօցները, որ լիքն էր մարդկերանցով և մինչ Ուրնէն վարմնացած նայում էր իւր չորս կողմը, տղան անյայտացաւ: Նա նայեց իւր չորս կողմը, բայց իզուր: Իսկոյն խելքին եկաւ և նա

ձեռք տարաւ գրպանը — բայց աւանդ, նորա տաս ֆրանկով լի քսակը չ'կար:

«Ո՛հ, դու անպիտան» տղաղակեց Ուրնէն սաստիկ անիծելով. «այո՛, այո՛ ես տեսայ, որ նորա սիրտը մաքուր չէր. — և ահա կատարուեցաւ. բանը բանից անցել է, ի՛նչ յիմար եմ եղել ես. այժմ ի՛նչ անեմ, առանց փողի, առանց բարեկամների, առանց մէկի օգնութեան»:

Նա նստեց մի մեծ քարի վերայ և սկսեց մտածել. ջնայելով բազմութեան խրախոհ տղաղակներին՝ նա մտածում էր, թէ ո՞րտեղ և ի՛նչպէս պէտք է սաղացնի իւր տաս ֆրանկը և յաճախ կէս ձայնով ասում էր. «ուրեմն փողերը կորան և նորանց հետ եմ կազմած դեղեցիկ նախագիծը, ուրեմն ես թշուառ եմ, բայց ծէր Աստուածը կ'օգնի ինձ և մի քանի շաբաթից յետոյ յոյս ունեմ շինելու մի փաբրիկ գումար — բայց այդ ապագայի բան է, դեռ պէտք է մտածել թէ ո՞ր գիշերեմ: Թէ փողոցում քնեմ — պահապանները կարող են ինձ նեղացնել, թէ հիւրանոցում, — այո՛ շատ լուր կ'լինի, բայց փող չ'կայ: Միայն մի հնար է մնում, այն է, որ խնդրեմ բարի մարդկերանց՝ ինձ իւրեանց տան մի անկիւնում թողնեն քնեմ, այդ ասելը հեշտ է, բանը անելն է — առաջներ որտեղեց գտնեմ այս ժամիս բարի մարդիկ և երկրորդ մինչև գտնելս մութը կհօխէ: Բայց ճարը ի՛նչ, թող փորձեմ, վճռուած է»:

Որնէն վեր կացաւ, նայեց իրա շուրջը գտնուող հոյակապ աներին և յափշտակուած խորր անքաշեց. աները այնպէս գեղեցիկ և փայլուն էին, որ դժուար թէ ներս թողնէին խեղճ Սալօեացուն: Աչքը դարձրեց միւս կողմը և տեսաւ մի աղքատ, որ աթոռի վերայ նստած ողորմութիւն էր խնդրում: Նա միտտանի էր և հագած էր զինուորական մի հնամուշ վերարկու:

«Ահա դուք աղաղակեց Որնէն, զխեղճը խեղճին սովանից առաջ կ'օգնի: Եւ էլ երկար չ'մտածելով՝ ուղեղ մտեցաւ ծեր զինուորին և սկսեց համարձակ խօսել նորա հետ:

«Ողջոյն քեզ, հայրիկս ասաց նա. թնդրեմ չնեզանաս, որ քեզանից խորհուրդ ուղեւը համար եմ եկիր:

Ծերունին բարձրացրեց իւր սպիտակ գլուխը և երկար ժամանակ նայում էր Որնէին. երեսայի անկեղճ դէմքը կարծես կարեկցութիւն զարթեցրեց նորա սրտում և նա պատասխանեց ժպտելով. «Նո՞ւ տամ քեզ բարի խորհուրդ. բայց տեսնո՞ւմես, որդիս, որ ինքս չեմ կարողացել մի լաւ գործի կոչել: Այնպէս որ այս ծեր ժամանակս ստիպուած եմ այս նեղութիւնը կրել. բայց ի՞նչ ես կամենում, ասա»:

Որնէն անկեղճութեամբ մի առ մի պատմեց իւր զլխից անցածը, որի հետ չ'մտացաւ յայտնելու գիշերելու համար տեղ չունենալը. ծերունին կարեկցութեամբ լսում էր նորան:

«Դառ լաւ, որդիս», ասաց նա. «դու դեռ շատ ջահիլ ես և անսիրտ բայց քո սիրտդ ինչպէս երևում է, մաքուր է, այս երեկոյ կարող ես զիշերել ինձ մօտ. բայց մինչև երեկոյ դեռ պէտք է ողորմութիւն խնդրեմ, քաղցած եմ, սրբիս»:

«Այ, ո՛րախ ուրախ պատասխանեց Որնէն, այն մեծ զժուարութիւնից աղատուելու համար. «Ես ուրախութեամբ կ'սպասեմ»:

«Ուրեմն նստիր այստեղ, կողքիս ասաց ծեր զինուորը, «ահա մութը սկսում է թանձրանալ և արեգակը շուտով մայր կ'մանի»:

Որնէն լսեց իւր ծեր ընկերի խորհուրդը և սկսեց հետաքրքրութեամբ նայել այն կենդանի փողոցների մէջ խանուող ամբոխին, բայց շուտով ձանձրացաւ այդ միակերպ կեանքից և ժամանակը կարճացնելու համար նա վերցրեց իւր մկան և հրամայեց որ պարգայ և զանազան խորամանկութիւններ անի, իսկ ինքը շուտցնում էր: Նա այնպէս լաւ կատարեց իւր գործը, որ շուտով հաւաքուեցան նորա շուրջը բազմաթիւ կանայք, մարդիկ և երեսայք, որոնք մկան ծիծաղաշարժ արարողութիւններից շատ բաւականութիւն զգացին: Որնէն այնքան չէր մտածում, որ այդ բաւականութիւնից իւր օգուտը ստանայ, բայց ծերունին ընդհակառակը:

«Այժմ վերցրու զլխարկդ, որդիս, և փող հաւաքիր», փոփսաց նա նորա ականջում, երբ նա վերջացնելով շուտցնելը մկան իւր ձեռքը առաւ:

զուտ մինչև բազմութիւնը կ'ցրուի: Որնէն ծոյլ չէր, իսկոյն վեր կացաւ և մեկնեց գլխարկը:

— Ինչորեմ ձեզանից, անտես մի արէք խեղճիս, գոնէ մի խնայէք ձեր աւելորդ կոպէկները մկանս ընթրիքի համար— կրկին խնդրեմ:

Այս խօսքերի վերայ նայողներին շատերը ծիծաղելով հեռացան, բայց մեծ մասը վարձատրեցին Ուրնէին իւր մկան արարողութիւնների համար, որոնցից նա շնորհակալ եղաւ. «կանգնիր, կանգնիր» ասաց նա մկան. «գու էլ շնորհակալ եղի՛ր այդ պարոններից, նոյա համար մի փոքր էլ պար եկ, դէ՛հ շուտ արա՛ և ուշադրութեամբ»:

Եւ կրկին շուացրեց, իսկ մուկը յօժարութեամբ շարունակեց իւր խորամանկութիւնները: Երբ պարը վերջացաւ, կոպէկները կրկին թափուեցան Ուրնէի ծնկան վերայ: Ծերունի զինուորը նոյնպէս մոռացուած չէր: Նորա սպիտակ մազերը և հին զինուորական վերարկուն, որոնք վկայում էին, որ նա երբեմն ծառայում էր հայրենիքին, իսկ այսի վերայի վէրքի նշանները՝ որ ապացոյց էին նորա առաջուայ քաջութեան՝ մեծ կարեկցութիւն էր զարթեցնում տեսնողների սրտում: Արասիքը թափվում էին նորա մեկնած ձեռքի մէջ և երբ բազմութիւնը հեռացաւ՝ նա ժպտեց ուրախութիւնից:

«Ախր եղբայր, ասաց նա Ուրնէին քաղցրութեամբ. «կարծեմ մենք միմեանց հարկաւոր կ'գանք, ի՞նչ ես կարծում, արի՛ ընկերանանք և ամենայն օր դուրս գանք

այստեղ և ինչ կ'ստանանք արդարութեամբ կէս անկեր»:

«Ետ լաւ էք ասում. . . միայն. . . Ուրնէն լռեց: «Ի՞նչ ես ուզում ասել, ասա՛ պարզ» հարցրեց զինուորը:

«Ի՞նչ էք նեղանալ ասաց Ուրնէն:

«Ո՛չ, որդիս» հաստատ ասաց ծերունին. «ես այնպէս բարկացող չեմ, ինչպէս կարծում ես, ուրեմն ի՞նչ ունես ասելու իմ ասածիս դէմ»:

«Գիտէ՛ք, բարի ծերունի, աւելի ոչինչ, միայն չեմ սիրում ողորմութիւն խնդրելու ասաց Ուրնէն անկեղծութեամբ»:

«Էլ ուրիշ ո՞չինչ» արտադակեց զինուորը ծիծաղելով. «գու բոլորովին ուղիղ ես ասում, որդիս, գու դեռ շատ ջահիլ ես և կարող ես մի լաւ գործի կպել, բայց ես արդէն ծերացել եմ և չեմ կարող ուրիշ ոչինչ անել: Բայց ինձ ասացիր, որ տաս Փրանկով կարող ես արհեստդ գործ դնել, ուրեմն եղի՛ր իմ ընկերս, մինչև կ'լրացնես տաս Փրանկ. սորան ի՞նչ կասես»:

«Համաձայն եմ ասաց Ուրնէն. «բոլորովին համաձայն եմ և կ'լինեմ շատ խնայող, որ շուտով լրացնեմ այդ գումարը»:

«Ա՛յ ծռուած է» արտադակեց ծերունին. «այժմ գնանք տուն, զանգակները վաղուց տուել են. այսօր բաւականանանք մեր աշխատանքով»:

«Ուրնէն առանց ընդդիմութեան ընկաւ կաշի ձե-

բունու ետեւից, որ նորան տարաւ իւր հեռու փոքրիկ սենեակը:

Սենեակի կահ կարասիքը իհարկէ բոլորովն հասարակ էր, բայց քնելու համար գոշակի փոխանակ կար մաքուր յարդ (գարման) և բլթէ վերարկու: Այս բոլորը համեստ Ռընէի համար շատ բաւական էր և շատ շնորհակալ եղաւ Ատուծուց, որ նա հասցրեց իրան մի բարի զինուոր:

«Ով յոյսը կ'զնի նրկնքի թաղաւորի վերայ, չե մնալ անվարձօ, ասաց նա կամաց ձայնով, երբ պարկեց յարդի վերայ: Հինգ լուպէից յետոյ նա արդէն այնպէս խոր և հանդիսա քնած էր, որ շատ հարուստներ, որոնք քնում են փափուկ սօֆաների վերայ, անշուշտ Ռընէի վերայ կ'նախանձէին:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ.

ՉԿԱՅ ՄԻ ԾԱԾՈՒԿ ԲԱՆ, ՈՐ ԶՅԱՅՏՆՈՒԷ.

Ռընէն բազաւորուեցաւ: Զորս շարաթից յետոյ նորա գրպանում գնդգնդում էին տաս ֆրանկ: Մի անգամ երեկոյեան ասաց իւր ընկերին. «Այժմ հայրիկ, ես կարողեմ թողնել ողորմութիւն խնդրելը.—

կորուստս արդէն ձեռք է բերուած և ահա գրպանումս կայ այնքան փող, որ բաւական է առեւտուրս սկսելու համար»:

«Ուրախ եմ, բարեկամս, բայց և ուղիւն ասած ափսոսումեմ, պատասխանեց ծեր զինուորը. «շատ տխրալ է, որ կրկին մենակ գնամ ողորմութիւն խնդրելու, բայց ասածս թող քեզ չարդիլի որ սկսես քօ արուեստդ: Միայն ի՛նչպէս դու կարող ես փրնդուել քեզ համար սենեակ»:

«Ո՛չ, հայր», կրկնեց Ռընէն. «ես քեզանից չեմ հեռանայ, միայն եթէ դու ինձ թողնես: Այն ժամանակը մենք երեկոները անպատճառ միասին կ'լինենք, և այս սենեակի քրահը, խօսք չկայ, կիսովն կ'վճարենք»:

«Վճարած է՞ս ասաց ծերունին. «ես շատ ուրախ եմ, սիրելիս, որ մենք բոլորովն չ'բաժանուեցանք, այժմ կարող ես առնել բոլորը, ինչ հարկաւոր է թանաք շինելու համար. միայն լսիր թէ ինչ եմ ասում, մեր սենեակը ունի իւր անյարմարութիւնը: Դու զիտես, որ աստը ժամին փախում են դռները և եթէ դու այն ժամին այստեղ չ'լինես, ասիպուած պէտք է քնես փողոցում»:

«Է՛հ, ինչ անենք» պատասխանեց Ռընէն. «ես չեմ ուշանալ և եթէ բան է պատահեց այդ, մեծ անբազրուութիւն չէ, այժմ գիշերները տաք են և կարող եմ քնել որևիցէ փողոցի մի անկիւնում»:

«Մերեւի Ռընէ» պատասխանեց Լաֆորտը. «ինձ
թւում է, թէ դու մի զգոյշ երեկայ ես և արգօրե-
կարող ես քեզ պահպանել. ցանկանում եմ բազ-
դաւորութիւն և համբերութիւն, որ ամեն արգելք-
ներին յաղթես, որդիս»:

Ռընէն ժամանակը չ'կորցրեց. նա շուտով առաւ
ամենը, ինչ որ թանաք շինելու համար հարկաւոր էր և
սկսեց արդէն թանաք շինել. որ արգօրե շատ
ազնիւ էին: Մէկ պարզ օր, նա իւր զանազան գոյնի
թանաքներով ուրախ ուրախ գնաց Փարիզը փողոց-
ները: Պայծառ և բարձր ձայնով կանչում էր նա.

«Թանաք, ազնիւ սև թանաք, շատ էժան թա-
նաք, առէք, առէք»: Մի փոքր ժամանակից յետոյ
զըտնուեցան առնողներ, որոնք ոչ թէ միայն գովեցին
նորա ապրանքը, այլ և պատուիրեցին իրանց համար
մի քանի Փրանկի շինի: Առևտուրը սկսուեց և ծերունի
Լաֆորտը միշտ կրկնում էր. «Աստուած քեզ բազ-
դաւորութիւն տայ»:

Ռընէն շատ գոհ էր իւր վիճակից և հազար ան-
գամ շնորհակալ էր լինում նորանից, Ար այնպէս
առատութեամբ պատկեց նորա շարչարանքը: Յաճախ
նա միան էր բերում իւր հայրենիքը, նամուն հախի
մէջ շինուած փոքրիկ զիւղը, քոհանային և գե-
րեզմանները, որոնց մէջ հանգստանում էին իւր
թանգակին ծնողքը և մեծ մայրը: Մեծ անհամբե-
րութեամբ նա սպասում էր այն ժամանակին, երբ
այնքան կաշխատէ, որ կրկին կարողանար վերա-

դառնալ իւր քաղցր հայրենիքը. բայց իհարկէ ինչպէս
ասում է առածը. «Ինչ խմորը շատ ջուր կուզե»,
դեռ շատ անգամ արեգակը դուրս կ'զայ և մայր
կ'մանի, բայց մի տարի լրացած չէ լինիլ: Սակայն
Ռընէն երբէք չ'կորցրեց ոչ իւր քաջութիւնը և ոչ
համբերութիւնը: Նա անդադար աշխատում էր, մի
լենոյն ժամանակը զարմանալի խնայող էր և միայն
ամենահարկաւոր բաների վերայ էր փող մխտում:
Իսկ ինչ կ'վերաբերի զուարճութիւններին, նա բո-
լորից խստութեամբ հեռու էր, որովհետև նա քաջ
գիտէր թէ միայն խնայողութիւնը կարող էր կար-
ճացնել այն ժամանակը, որ պէտքէր անցկացնի իւր
հայրենիքից հեռու:

Մի անգամ երեկոյեան ժամանակ, երբ նա ցե-
րեկուայ աշխատանքից յետոյ, կամենում էր վերա-
դառնալ տուն, տեսաւ մի տղայի, որի դէմքը նորան
շատ ծանօթ էր թւում:

«Երեւի ես քեզ տեսել եմ, երիտասարդ» ասաց
նա քթի տակ. «բո դէմքը իմէջ զարթեցնում է մի անա-
խորժ յիշողութիւն, բայց դու ո՞վ ես. է՛հէ՛ այժմ
հասկացայ: Սա այն գոյն է, որ գողացաւ իմ տաս
Փրանկս. սպասիր, դու չես կարող ինձանից ծլկել»:

Իսկոյն նա վազեց այն տղայի ետևից և բռնեց.
«Յիմար տղայ» ասաց նա Ռընէին. «Ի՞նչ ես ուզում
ինձանից, ես թանաք չեմ ուզում»:

«Այդ քեզ հարկաւոր էլ չէ» պատասխանեց Ռը-
նէն հանգստութեամբ և զննելով տակաւը գետնի

վերայ, ամուր բռնեց նորա թեքից. «ինձ նայիր, ճանաչու՞մ եմ ինձ»:

«Ե՛ս քեզ ճանաչեմ, առաջին անգամն է որ քեզ տեսնում եմ ասաց նա. «ինչ ես ուզում ինձանից»:

«Ի՛նչ եմ ուզում—իմ տաս Ֆրանկը, որ այն օրը ինձանից զողացար» աղաղակեց Ռընէն. «Այն Ժամանակը դու ինձանից ծրկեցիր, բայց այժմ ահա ձեռիս ես և էլ հեշտ չես կարող պրծնել»:

Այս խօսքերը տեսլով նա բռնեց նորա ուսերից և այնպէս պինդ ցնցեց, որ նա փռուեցաւ գեանի վերայ:

«Մնայիտան դու աղաղակեց նա, աշխատելով դուրս պրծնել նորա ձեռքից. թող ինձ, ես ոչինչ չեմ գիտում տաս Ֆրանկի մասին. թող ինձ ասում եմ, եթէ ոչ քեզ կ'ծե՞ծեմ»:

«Ծեծիր եթէ կարող ես, էլի իմ տաս Ֆրանկս կառնեմ ասաց Ռընէն. «ծուր խաբերայ, տուր. կրկին ասում եմ, եթէ ոչ վատ կ'վարուեմ քեզ հետ»:

Տղան սկսեց նորան ծեծել և էլի փորձ փորձեց ազատուելու, բայց Ռընէն նորան ամուր բռնած էր և քաջութեամբ պաշտպանում էր իրան. նրանք սկսեցին կռուել. Ռընէն քաջութեամբ յաղթեց հակառակորդին, խփեց նորան գետին և այնպէս նեղ անղը ձգեց, որ նա խնդրեց իրան թողնի»:

«Տուր իմ տաս Ֆրանկը կրկնեց Ռընէն. «մինչև չ'տաս չես պրծնել ձեռքիցս և եթէ կ'հակառակուես

կ'կապեմ քո ձեռքերդ ու ոտերդ և կ'տանեմ դատարան, այնտեղ արդէն լաւ կ'վարձատրեն քեզ, աւազակ»:

Աւազակը, որի խիղճը անհամարժեք էր, մի կողմը շուռ եկաւ և հանելով գրպանից փողի քաակը ասաց. «Ահա քսակս, վերցրու դորան, դորա մէջ քո փտած տաս Ֆրանկիցդ աւելի կայ»:

«Աւելին քեզ մնայ, ինչ որ ինձ պատկանում է այն կ'վերցնեմ սառնասրտութեամբ ասաց Ռընէն. «Այդպէս անշարժ կացիր, մինչև ես կ'համարեմ փողերը, եթէ կ'փորձես շարժուելու, վախեցիր, վատ կ'վարուեմ»:

Աւազակը արդէն Ռընէի ոյժը փորձած լինելով հակառակեց մինչև որ նա համարեց տաս Ֆրանկը, դրեց գրպանում և դարձրեց մնացածը:

«Ա՛ռ ասաց նա, թող այս դէպքը քո ապագայիդ համար լաւ օրինակ լինի: Դու տեսնում ես, որ Առտուժուց չ'կայ մի ծածուկ բան և չի թաղնիլ առանց պատժի: Դէ՛հ, գնա»:

Տղան տեղից թռաւ և փախաւ. հեռուից նա սկսեց բարձր ձայնով հայհոյել Ռընէին, բայց սա ոչ մի ուշադրութիւն չ'դարձրեց նորա վերայ, կրկին շալակեց իւր տակառը և զոհ սկսեց վերադառնալ տուն»:

«Սա մի երևելի գիւտ էր ասում էր նա. «տաս Ֆրանկ և այն էլ քրտինքով աշխատած, ճերուճի Լաֆորտը, ո՛հ ինչքան կ'ծի՞ծաղի, երբ ես կ'պատմեմ նորան այս անցքը»:

Նա քայլերը աւելի մեծացրեց, բայց շուտով երևեցաւ, որ գողին հեռակեով շատ էր հեռացած իւր բնակարանից:

«Ո՛հ, սա մի մեծ ցաւ է» ասաց նա. «եթէ ես չհասնեմ տուն, Լաֆորտը մինչև առաւօտ չ'պէտք է լսի իմ պատմութիւնս, տաս Ֆրանկի պատճառաւ պէտք է բայց երկնքի տակ քնեմ, բայց շատ կարելի է և ժամանակին հասնեմ»:

Որնէն քայլերը երկու շնեց, բայց հէնց այն բո- պէին, երբ նա մտաւ այն փողոցը, ուր իրանց տունն էր, աշտարակի վրայի ժամացոյցը տասը ժամը խփեց և տուն մտնելու յոյսը կորաւ:

«Ափսոս» աղաղակեց նա. «բարի Լաֆորտը պէտք է շատ բարկանայ, բայց ես արդարեւ մեղաւոր չեմ որ ուշացայ: Միթէ՞ կարող էի թողնել աւազակին: Բայց ինչպէ՞ս անեմ, որ գիշերապահները ինձ անպի- տան մարդ կարծելով չ'բռնեն: Ահա՛ իմացայ, իմա- ցայ»:

Որնէի բնակարանի մօտ գտնուում էր մի մեծ գեղեցիկ շինութիւն, ուր ցերեկները գնահատում էին վաճառականների ապրանքների հակերը: Ռընէն այդ բանը լաւ գիտէր, որովհետեւ մաքսատան աս- տիճանաւորները նրանից էին առնում իւրեանց թա- նաքը և նա պակասը շաբաթը մի անգամ լինում էր այնտեղ: Եփնութեան ետեւի կողմը կար մի բակ, ուր պահվում էին դարման, խոտ և նորա նման բա- ներ: Ռընէն մտածում էր, որ վատ չէր լինել որ

գնայ այնտեղ քնի. բակում նորա համար կ'լինէր տաք և նա կարող էր ազատ լինել գիշերապահնե- րից, որոնք այնտեղ չէին գնում: Երկար չ'մտածելով նա վազեց դէպի այդ ապաստարանը, սողաց բակի պատիցներս, որոնեց իրա համար մի տաք անկիւն և դնելով թանաքի տակառները իւր կողքին, պար- կեց դարմանի վերայ և չանցաւ հինգ բոպէ, որ նա արդէն պինդ քնեց էր: Մինչև կէս գիշերը նա հան- գիտ քնած էր՝ երբ զարթեցաւ մի խուլ աղաղակից: Նա տրորեց աչքերը և սկսեց ուշադրութեամբ լսել բայց էլի հանդարտութիւն թազաւորեց:

«Արդարեւ սա մի մեծ մուկն է, որ ման է գալիս դարմանի մէջ», ասաց նա թոյլ ձայնով և շուտ եկաւ միւս կողքի վերայ:

— Բայց սա ի՞նչ բան է: Կարծես թէ մի եր- կաթի ձայն էր, որ ընկաւ քարի վերայ. այդպիսի աղաղակ մուկը չէր կարող անել: Ռընէն նստեց և սկսեց մեծ ուշադրութեամբ լսել: Աղաղակը կրկ- նուեց, այժմ արդէն լսվում էր սղոցի խրդխրդալը, լսվում էին և կամաց շփոթուած ձայներ:

«Աստուած իմ, այս ի՞նչ է նշանակում» ինքն իրան հարցրեց Ռընէն բոլորովին դարմացած, «այժմ գետ ժամանակը չէ, որ բարի աշխատաւորները ըսկ- սէին իւրեանց աշխատանքը: Ում ի՞նչ է հարկաւոր այս ժամանակ այս շինութեան մէջ: Այս ի՞նչ բան է Հա՛, ահա թէ ինչ է Աստուած իմ, ի՞նչ անեմ»:

Նա խնայեմ միտը բերեց, որ շննութեան ետևի կողմում, ուղիղ բակի դեմ ու դեմը ուր ինքն էր, պահպանվում էր մաքսատան դրամարկղը, խնայեմ միտքը եկաւ, որ գողերը հաւաքուել են այնտեղ այն դիտաւորութեամբ. որ կարեն նորան: Երկիւղը մինչև այն աստիճան ազդեց նորա վերայ, որ նա դժուարութեամբ կարողանում էր զսպել իրան, որ օգնութիւն չ'կանչէր: Աստուած իմ ասում էր նա. «Եթէ գողերը բաց անեն դռները, գանեն դրամարկղը և իմանան իմ տեղս, էլ ինչ կարելի էր սպասել նրանցից, եթէ ոչ դռն մահ»: Երբեք խոր և խոր մտաւ դարմանի մէջ, նա բոլոր մարմնով դողում էր, սառը քրտինքը թափվում էին նորա ձախափից: Նա աւելի և աւելի ուշադրութեամբ լսում էր դրսեւի աղաղակները, առաջուանից աւելի պարզ լսում էր սղոցի խրղխրղալը և խնայեմ հասկացաւ որ աւազակները աշխատում էին սղոցել դրամարկղի սենեակի պատահանի երկաթները: Ահա և լսուեց որ երկաթները կտրուեցան:

Աստուած իմ, Աստուած իմ, այժմ նոքա կ'կտրեն պատահանը և կ'սողան նորա միջով շնջեց նա երկիւղով. «Ետոյ կ'գողանան փողը և ես պարկած եմ այստեղ առանց նրանց չարագործութեանց առաջն առնելու»:

Ճամարիտ որ մի փոքր ժամանակից յետոյ փրշրուեցան ապակիները և Ռընէն լսեց թէ աւազակները ինչպէս սողում են դէպի սենեակ: Փոքր առ

փոքր, նորա սրտի քաջութիւնը և հոգու հաստատութիւնը վերադառնում էին: Նա սկսեց մտածել իւր վիճակի վերայ և տեսաւ որ ինքը բոլորովին վախենալու տեղիք չունի. ոչ ոք չի նայիլ բակը, որովհետև այնտեղ մի այնպէս թանգակին և թեթեւան չ'կար և եթէ ինքը հանգիստ, սուս ու փուս իրա համար նստի՝ կարող է ամենայն վտանգից ազատ լինել:

«Բայց կարող եմ ես այդ բանը անել, արդեօք հարկաւոր է այդ հարցնում էր նա ինքն իրան, արդեօք խղճմտանքի և մարդկութեան ընդդէմ բան չի լինել, եթէ նրանց դիտաւորութիւնը չ'խանգարեմ: Այ, ոչ, պէտք է անպատճառ ուրիշ ճանապարհով խափանեմ նրանց չարագործութիւնը, բայց ի՞նչ կերպով»:

Ռընէն դուրս եկաւ իւր անկիւնից, գլուխը թեքեց ձեռքին և սկսեց մտածել:

«Այլ չի լինել. եթէ ես թուչեմ փողոցը և աղաղակ բարձրացնեմ: Սա կարող է և աւազակներին վախեցնել. բայց կարելի է որ չ'յաջողուի, եթէ մօտիկ գիշերապահներ չ'լինեն, որ ինձ օգնութիւն գան: Արեմն սա լաւ խորհուրդ չէ: Բայց մի՞թէ չի լինել, եթէ մօտենամ պատահանին և ծածուկ կերպով լսեմ խօսածները: Պատահանը այնքան բարձր չէ, և իհարկէ առանց ճրագի չեն կարող ոչինչ անել, ուրեմն ես կարող եմ պարզ կերպով տեսնել թէ ինչ են անում ներքը. խաւար գիշերը ինձ նրանց

աչքերից կ'ծածկի: Իսկ եթէ բան է, նրանք ինձ տեսնեն, խօսք չ'կայ այդ իժան չն նստել ինձ վերայ: Վերջապէս եթէ տեսնեն էլ, ես արագաշարժ եմ և մինչև որ նրանք ինձ կ'հասնեն, ես արդէն փախած կ'լինեմ, ուրեմն ամօթ է բարի գործի համար վախենալ: Քաջալերուի՛ր, Ռընէ, քաջալերուի՛ր: Եւ եթէ բանը վատ գնայ, այն ժամանակ Սատուած քեզ չի թողնել և այդպէս քաջութեամբ յառնա՛ծ:

Ռընէն այդպիսի խօսքերով իրան քաջալերելից յետոյ՝ չորքոտանու նման դուրս եկաւ բակից. նա զգուշութեամբ չորս կողմը նայեց, որ համոզուի թէ գոյերը պահապան չեն թողել պատուհանից դուրս: Բայց նա ոչինչ չ'նկատեց բացի մի աղօտ լոյսից, որ հազիւ լուսաւորում էր պատուհանը. բացի սորանից էլ ոչինչ չէր երևում: Ռընէն չ'կորցրեց ժամանակը. նա հանեց իւր կոշիկները, թողեց բակում և ստուերի նման կամաց քայլերով անցաւ այն փոքր տարածութիւնը, որ բաժանում էր նորան պատուհանից: Թոյլ շնչելով նա մօտեցաւ պատուհանին և այնպէս յարմար տեղ կանգնեց, որ սենեակից չէր կարելի տեսնել և այն կտրած ապակիու տեղից մի հայեացք ձգեց սենեակի ներսը: Սենեակի միջի արարողութիւնները այնքան նորան զրաւեցին, որ նա բանի տեղ չ'գնելով ոչ մի ահ՝ բոլորովին աներկիւզ սկսեց ուշադրութեամբ նայել:

Սենեակը, ուր գտնուում էին գոյերը, շատ մեծ չէր, մի անկիւնում, որ Ռընէն բոլորովին պարզ տես-

նում էր, գտնուում էր մի մեծ երկաթէ սնդուկ, որ ինչպէս երևում էր մեծ պտուտակներով (վինտերով) ամրացրած էր յատակին: Սնդուկի ետեւը կար մի փոս, որտեղ աւազակները դրած էին իրանց լապտերը (Փանար), որ արձակում էր այնպիսի մի առատ լոյս, որ կարելի էր բոլորովին պարզ տեսնել թէ մարդկանց և թէ սենեակի միջի կահ կարասիքը:

Չորս միւրուքաւոր և կատաղի հայեացքով մարդ, սնդուկի չորս կողմը պզգամ՝ աշխատում էին բոլոր ոյժով նորան բաժանել յատակից. բայց երկաթէ վինտերը այնպէս ամուր էին, որ սնդուկը տեղիքը անդամ չէր շարժվում:

Այսպէս չն լինելը կամաց սասց աւազակներից մինը. պէտքէ գործը ուրիշ կերպով բռնել. ինքը սընդուկը շատ ծանր է. չէ կարելի նորան հանել գետնից և տանել, պէտք է խուփը կտարել: Պետրոս, շուտով այստեղ տուր այն գործիքը:

«Է՛հ, կրողը տանի նորան, նա մի մեծ աղաղակ կ'բարձրացնի» պատասխանեց նա. անիծուած խուփը այնպէս ամուր և լաւ կպցրած է սնդուկին, որ նրանո՛ւ ոչինչ չես առաջացնիր:

«Եթէ այդպէս է, ուրեմն փորձենք չաքուճով, ուրազով և սղոցով» սասց առաջինը. «միայն շտապիր: Ահա անցաւ կէս գիշերը և մի ժամից յետոյ պէտք է ամեն բան վերջացրած լինենք—եթէ մի փոքր ևս ուշանանք, գիշերապահը վրայ կ'հասնի»:

«Այդ ճշմարիտ է» սասց երրորդը. «Աշխատենք,

Պետրոս, եթէ զիշերապահսը մեզ բռնեց, այն ժամանակ, մնաս բարեաւ կասնիք հարուստ որսերիս:

«Ի՞նչ ամենից առաջ փորձենք սղոցով, նա քիչ ազազակ կ'հանի՞ս ասաց Պետրոսը. «բայց հրտեղ է նա: Ա՛խ, ես թողն նորան դուրսը»:

Որնէն մեծ վախով յետ թռաւ և մի ամենաթանձր մթութեան մէջ պարկեցաւ զեանի վերայ: Աւազակը շտապով մօտեցաւ պատահանին, թռաւ ցածր և վախենալով որոնում էր սղոցին:

«Արողը տանի, չ'կարողացայ գտնել» գոռաց նա բարկութեամբ. «մի քիչ լոյս արէ՛ք, լսում էք»: Այս խօսքերի վերայ Ռընէի արիւնը ցամաքեց: Նա բլրբլր հինգ քայլ հեռու էր աւազակից. իհարկէ մթութեան մէջ նորան չէին կարող տեսնել, բայց հէնց որ ձրագի լոյսը ընկնի գետին՝ նորան անպատճառ կ'տեսնեն և անշուշտ կ'սպանեն: Սաստիկ ահից բողբոջին քարացած և լեղապատառ՝ նա նայեց պատուհանը ուր բերին լապտերը, որի լոյսը լուսաւորեց մինչև անգամ Ռընէին. մի լոպէ ևս և Ռընէն արդէն յայտնուած էր: Բայց Ռընէի բաղին էր, որ աւազակը գտաւ իսկոյն սղոցը: «Կոտայ, հեռացրէ՛ք ձրագը՝ ասաց աւազակը և թռաւ սենեակ: Ռընէն մի հանգիստ շունչ առնելով կամայ ասաց. «Աստուած ազատեց ինձ, ազատեց ամենաերկուղալի բոպէում, և յոյս ունեմ՝ որ յետոյ էլ ինձ հետ կ'լինի, էլ երբէք չեմ վախենում». նա կրկին բռնեց իր առաջուայ տեղը և զգուշութեամբ սկսեց նայել:

Մէկ աւազակը, որին ընկերները Պետրոս էին անուանում, մի գարնանալի աշխատանքով սղոցում էր սընգուկի երկաթէ լուսիք: Միւս ընկերները ևս իրանց կողմից օգնում էին նորան:

«Բաւական է, Պետրոս՝ ասաց մէկը, տեսնելով որ նորա ձեռքերը բոլորովին թուլացել են. «տուր սղոցը ինձ, այժմ՝ դու հանգստացիր»:

«Ա՛հա, ա՛ռ, Բրիւլօն պատասխանեց Պետրոսը. «այս անիծուած սնորհի երկաթը, այնպէս աճուր է ինչպէս պողպատը»:

«Պերնին ձեզանից մէկի անունը՝ Բրիւլօ է՞ս ինքն իրան ասաց Ռընէն, որ լսում էր նորանց խօսակցուած թիւնը. «Բրիւլօ, Բրիւլօ, ես երբէք այդ անունը չեմ մոռանալ, դա ինձ կ'հարկաւորախ»:

Բրիւլօն վերցրեց սղոցը և ազատեց իւր ընկերոջ: Ռընէն աշխատում էր ամենի կերպարանքը միտք պահել որ հարկաւոր եղած ժամանակ կարողանար ձանաչել նրանց, որ դժուար էլ չէր. — այդպիսի կերպարանքներ հազիւ թէ գտնուէին աշխարհի երեսին, ուստի Ռընէն համոզուած էր. որ հազար մարդկանց մէջ կարող էր ձանաչել նրանց: Ժամանակը ջրի պէս անցնում էր, բայց աւազակները, այդքան աշխատուց յետոյ, դեռ այնքան չէին յառաջացրել, որքան յոյս ունէին:

— Ժամնօ, բանը բանից անցել է, սղոցով բան չէ դառնալ վերցրու կտրիչը և չաքուձը, վերջինի մի հարուածը բաւական է, որ ձեղքի սնորհը, դէհ

սկսիր, եթէ մի փոքր աղաղակ էլ բարձրանայ, փոյթ չէ, ոչ ոք չի լսում:

«Բրիւլօ և Ժաննօ, շատ յարմար և հեշտ միտ պահելու անուններ են» շնջեց կրկին Ռընէն. «Ծեծեցէք, կոտրեցէք, անպիտաններ— [Թէև դուք ձեզ անվտանգ էք համարում, բայց կայ մի աչք, որ ձեզ տեսնում է և մի ականջ, որ ձեզ լսում է»:

Ժաննօն վերցրեց սուր երկաթը և դրեց սնդուկի և խուփի ճեղքի մէջ և չաքուծով այնպէս պինդ և արուեստով հարուածեց, որ խուփը խկոյն ճաքեցաւ և անհամար ոսկին և արծաթը շողջղեցան բոլորովին ապշած աւազակների առաջ:

«Ա՛խ դու անիծուած, շատ խելօք կերպով խփեցիր» ծիծաղելով ասաց Պետրոսը. «այժմ շտապե՛ք դարդակենք սնդուկը: Ա՛հ հ, —ինչպէս կ'զարմանան պարոն աստիճանաւորները, երբ առաւօտը գան տեսնեն որ իրանց ոսկիքը և արծաթները թռչուն են դառել թռչելը»:

Չորսն էլ ազահուծեամբ ընկան փողը վերայ և լքցրին իրանց գրպաները:

«Սա մի զիւտ է, Թիւրքէ, պակասը 200,000 Ֆրանկ կայ այստեղ» ասաց Բրիւլօն, ապէրները և լուիգորները հաւաքելով գրպանը. «և զորա համար էլ հարկաւոր է զգուշութեամբ լաւ տեղ թաղցնելը. էգուց ոստիկանութեան շները կ'ընկնեն մեր ետևից և երբ մեզ ճանաչեցին՝ էլ ազատուելու յոյս չ'կայ և

բացի դորանից մեր այս փայլուն մանէթների երեսը էլ յաւիտեան չ'ենք տեսնիր»:

«Ա՛յո, կրողը տանի, Բրիւլօն ուղիղ է» աղաղակեց Պետրոսը. «սուրեմն, ի՛նչ անենք, ուղիղն ասեմ, մենք պէտք է կամ այս գանձը վայելենք, կամ մեռնենք»:

«Ա՛հ, երբէք մենք այս փողը մեզ մօտ չ'պէտք է պահենք» ասաց Բրիւլօն. «զիտէք թէ ի՛նչ — մենք այս գանձը կ'թագցենք Պէր-Լաշէզը գերեզմանատանում, այնտեղ ոչ ոք չի փնդուել, և երբ արդէն էլն խաղաղութիւնը կ'սիրի, մենք կ'հանենք այն ժամանակ և բոլորովին հանգստութեամբ կարող ենք վայելելը»:

«Բ՛ար խորհուրդը վատ չէ» պատասխանեց Ժաննը երկմտութեամբ. «ոստիկանութիւնը իհարկէ այնտեղ չի փնդուել, բայց ո՞վ երաշխաւոր կ'լինի, որ մեզանից մէկը չի մտածիլ, առանց իւր ընկերներին յայտնելու զողանալ փայլուն տալերները: Եթէ այն ժամանակ թռչունները թռչեն, էլ ո՞վ կարող է բռնելը»:

«Ա՛հ վահ, անխտաստութիւն մեր մէջ, անիծուես դու Ժաննօ» զոռաց Պետրոսը:

«Ի՛նչ ուզումես ասան, թէ կուզ վահ վահ մի ասա վայ, վայ ասան» կրկնեց աւազակը. «ես ոչոքի հաւատ չեմ ընձայում, մինչև անգամ և ինձ»:

«Ա՛ա, եթէ այդպէս է, մենք երդուենք, որ երբէք չ'շարժենք գանձը, եթէ չորսերս էլ միասին չ'լինենք» ասաց Բրիւլօն:

«Երդունքնք» պատասխանեց ժաննը արհամարհու-
թեամբ. «Բրիւլօի ասածը մի շատ բարի և խելօք
առաջարկութիւն է: Համեցէք երդուէք: Բայց լեք
թէ էլ ինչ եմ ասում: Ես իմ յոյս առելն թրիս
վերայ եմ դնում քան ձեր երդումի, և իմացէք,
այն առաջին մարդը, որ կ'մտածի մօտենալ գանձին
ամենից առաջ կ'զգայ իմ երկաթը իւր կողերի մէջ
քան ոսկիքը գրգռանում: Առ հասկացէք: Ես ահա
նախազգուշացնում եմ ձեզ և դուք զիտէք, որ ես
սովորութիւն չունեմ թքածս շեղելու:»

Աւազակները գանձը մտքրեցին, լապտերը հանգ-
ցրին, թռան պատուհանից և հեռացան: Արնէն նոցա
ետեից կամաց գնում էր:

«Ի թէ մտածում էր Արնէն: «Մինչև հանգըս-
տարանը պէտք է հեռու եմ նրանց, այն անպատճառ
պէտք է գնամ, քանի որ ես սկզբից մինչև այժմ
նրանց արարողութիւնը տեսայ, պէտք է և մինչև
վերջը ներկայ լինեմ: Ինչիւր մտնէ է, իմ քայլերս
էլ շատ թեթեւ են և անյստի ինչ հարկէ չեն էլ
իմանար:»

Աւազակները Պէր Լաշէլի ճանապարհը բռնեցին
և առանց մէկ դէպքի հասան այնտեղ և սխեցին
փնդուել մի լա տեղ, որ թաղցնեն իրանց որոր:
Արնէն սասուրի նման հետեւում էր նրանց:

«Արնէնցէք, այստեղ լա է» ասաց աւազակ-
ներից մինը. «շտապիր Բրիւլօ, վառիր լապտերը:»

Արնէն նրանց ամեն մի խօսքը լսում էր: Նա շտա-
պով նստեց մի գերեզմանաքարի ետևը և երբ
ձրագըր վառեցին, նա այնպէս լա թաղկացաւ, որ
ոչ ոք չէր կարող տեսնել: Նակ ինքը բոլորովին պարզ
տեսնում էր այն ամենը ինչ աւազակները անում
էին, միայն իւր գլուխը դուրս համար մի փոքր բար-
ձրացնում էր և դորան ծածկում էին ոչ թէ միայն
թանձր մութը այլ և գերեզմանի մօտ բուսած ծա-
ղիկների թփերը:

«Այստեղ այս չուգունէ խաչի կողքին, կարծեմ
յարմար է, փոս քանդենք» ասաց Պետրոսը իւր ըն-
կերներին. «դուք ինչպէս էք կարծում:»

«Ի հարկէ, միայն շտապենք» ասաց ժաննը:

Չորսն էլ սկսեցին աշխատել, նոքա մի քանի
րոպէի մէջ, թէ ձեռքերով և թէ այն գործիքներով,
որոնցով սնուկը կոտրեցին քանդեցին մի բաւականի
խոր փոս, որի մէջ թաղցրին իւրեանց թանգուկին որ-
որ, յետոյ էլ հողը հաւասարեցրին, ծածկեցին ցա-
խերով, զգուշութեամբ ջնջեցին իցանց հետքերը և
վերջապէս հեռացան:

Արնէն մի խոր ա խ քաշեց: Ոչ ոք նորան չ'նկա-
տեց, աւազակները կորան հեռաւորութեամբ մէջ:
Նա սպասում էր, մինչև որ նոքա կ'թողնէին շերտ-
մանատուներ և երբ արդէն նրանց քայլերի ձայները
էլ չէին լսվում, աներկիւզ վերկացաւ տեղից և մօտեցաւ
խաչին, որի տակ թաղցրած էին գանձը:

Պայծառ փայլող աստղերի լուսով և մանուսնոց

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ.

«Ահա աւազակներէց մէջը՝ զոռաց մաքսատան աստիճանաւորը շփոթութիւնից բոլորովին գունատուած, որովհետեւ երբ աւաւտը յայտնուեցաւ աւազակութիւնը, դա պատահմամբ մտաւ այն բակը, որտեղ Ռընէն դեռ ևս հանգիստ քնած էր. «Արթնացի՛ր, անպիտան, արթնացի՛ր» կրկնեց նա բարկութեամբ և ամուր բռնեց Ռընէի ուսից:

«Սոստովանու՛ի՛ր, դու գիտե՛ս աւազակութեան մասին, խոստովանու՛ի՛ր, աւազակօ:

«Այո, այո գիտեմ անքերը տրորելով պատասխանեց Ռընէն կէս քնի մէջ:

«Նա տեղեակ է նորա մասին» գոռաց աստիճանաւորը. և ինքը խոստովանվումէ, էյ, մարդիկ, բռնեցէք նորան և զգուշութեամբ պահպանեցէք, տեսէք որ չ'թռչէ հա՛ն:

«Բայց Աստուած իմ, դուք չէք հասկանում իմ ասածը՝ աղաղակեց Ռընէն, երբ տեսաւ որ մի խումբ մարդիկ իրան շրջապատած երբեմն ծեծում և երբեմն հայհոյումէին. «Ի՞նչ էք ուզում, թողէք ինձ հանգիստ, ես բոլորովին անմեղ եմ»:

«Այո, հէնց առհասարակ այդպէս են խօսում աւազակները» ասաց միւս աստիճանաւորը կատաղու-

թեամբ. պահեցէք դրան, զատաստանի առաջ դա պէտք է խոստովանուի թէ որտեղ են ընկերները թագցրել գանձը»:

«Բայց դուք բարի մարդիկ» երկիւղեց խելքը կորցրածի նման աղաղակեց Ռընէն, աշխատելով որքան կարելի է տղատուի իրան բռնողների ձեռքից. «արդարադատ եղէք, ես աւազակ չեմ, թէև զիտեմ աւազակութեան մասին, միթէ՞ կարծում էք եթէ ես էլ աւազակ լինէի այստեղ կ'մնայի: Ախր մի լաւ մտածեցէք, թէ ինչ էք անում»:

«Այո, ճշմարիտ նա ուղիղ է ասում ասաց մարդկերանց մէկը. «եթէ աւազակ լինէր միթէ՞ կ'մնար այստեղ, որ իրան բռնեն: Արձակէ՛ք դորա ձեռները, արդէն իրեւումէ որ խեղճը մեղաւոր չէ, թողէք դորան հրամայում եմ ձեզ: Իսկ դու տղայ, պատմի՛ր ինձ թէ ինչ գիտես աւազակութեան մասին»:

Երբ Ռընէն բոլորովին արթնացաւ սկսեց մտածել: Իսկոյն խելքը եկաւ, որ մի այնպիսի բազմութեան մէջ անտեղեկ էր իւր գլխի եկածը պատմելու, շատ կարելի էր, որ իրան շրջապատողներից մէկը խեղճն յայտնէր գողերին կամ թէ հէնց ինքը կ'գողանար թագցրած փողը ուստի և բոլորովին հանգիստ և զգաստութեամբ պատասխանեց. «ես ոչինչ չ'գիտեմ թէ սիրում էք Աստուծուն թողէք ինձ հանգիստ. ես մի խեղճ տղայ եմ և այստեղ գիշերելուս պատճառը երեկ իրիկուն տաս ժամից աւելի ուշանալս էր»:

Ռընէի այս խօսքերը էլի մեծ շփոթութիւն պատ-

ճառեցին բազմութեան մէջ. ամենայն կողմից թափում էին նորա վերայ հայհոյանք և թուք:

«Առաջին անգամ դու յայտնեցիր թէ գիտես աւաղակութեան մասին» ասաց աստիճանաւորը, որ մինչև այն ժամանակ աշխատում էր խաղաղացնել ամբողջ. «իսկ այժմ դու խաբում ես ոչ մի բան վերադ շառնելով. մտածիր թէ ինչ ես անում, բարեկամ»:

«Ես արդէն մտածել եմ պատասխանեց Արնէն բոլորովին հանգիստ. «մինչև այժմ ես քնաթաթախ էի և նորա համար զլսիցս դուրս էի տալիս, իսկ այժմ խնդրումեմ ձեզանից, բարի մարդիկ, թողէք ինձ հանգիստ և հաւատացէք որ անմեղ եմ»:

«Բայց քո այստեղ լինելուդ համար, կասկածում են քեզ վերայ, որդիս» պատասխանեց աստիճանաւորը. «գիշերս այստեղ աւաղակութիւն է պատահել և առաւօտեան քեզ նոյն տեղն են գտնում և վերջապէս երևումէ, որ դու շատ բան ես գիտում և չես ասում, ուրեմն քեզ պէտքէ տանեն բանդ, դէ՛հ կամենում են ասա, եթէ ոչ. . . »

«Ես ոչինչ չեմ կարող ասել, տէր իմ պատասխանեց Արնէն հաստատապէս, թէև շատ վախեցաւ բանդի անունը լսելիս. «բարուեցէք ինձ հետ ինչպէս կամենում էք, բայց իմացէք, որ ծշմարիտ ես մասնակից չեմ այն անցքին, որի մասին ինձ մեղադրումէք»:

«Քո հակասութիւնը (երկու միմեանց հակառակ բան խօսելը) և այս բակում գիշերելը իմ ուշադրութիւնս գարձնում են քեզ վերայ» պատասխանեց աս-

տիճանաւորը. «եթէ անմեղ ես, այդ շուտով կիմացուի և իհարկէ շուտով կարձակեն: Բռնեցէք դորան և տարէք բանդը, իսկ ես կաշխատեմ, որ որքան կարելի է շուտով քնեն դորան»:

Մի րոպէի մէջ մի քանի զինուորներ շրջապատեցին Արնէին և ստիպեցին որ հետևի իրանց. բազմութիւնը չորս կողմից նորան ծաղրում և հայհոյում էր, բայց նա ոչ մի ուշադրութիւն չէր դարձնում. նա իւր անելքն էր մտածում և մի քանի րոպէից յետոյ իւր նախագիծը արդէն կազմած էր:

«Լսեցէք» ասաց նա զինուորներին. «փոխանակ բանդ տանելու տարէք ինձ Ռոբէսպիէրի մօտ»:

«Ո՞ւր մօտ, Ռոբէսպիէրի մօտ. ինչպէս երևումէ խելքդ կորցրել ես, բարեկամ» ասաց զինուորներից մէկը:

— Ո՛չ, ես խելքս չեմ կորցրել և հասկանումեմ իմ ասածս, Ռոբէսպիէրին կպատմեմ բոլորը, ինչ որ լսելեմ և տեսել այս գիշերը և դուք հանգիստ եղէք, որ իմ խնդիրքս ձեզ վնաս չի տալ:

«Բայց մտածիր, Ռոբէսպիէրը տէրութեան մէջ առաջին մարդն է, նա հանաք սիրող չէ պատասխանեց զինուորը:

«Եւ հէնց որովհետև նա առաջին մարդն է, ուստի կամենումեմ նորան յայտնել ասաց Արնէն. «մտրան միայն կարող եմ յայտնել թէ ինչպէս պէտքէ բռնել աւաղակներին և ստանալ գողացած փողը: Վերջապէս դուք ինչ վնաս ունէք, եթէ ինձ տանէք նորա մօտ»:

եթէ Ռորէսպէրը իմ յայնաժառ չի ընդունիլ, այն ժամանակը էլ ինձ բանդը տարէք, այժմ խնդրում եմ եմ ձեզանից կատարեցէք իմ խնդիրքը, և հաւատացէք որ վերջը չէք փոշմանիլ:

Չինուորը շարժեց գլուխը: Ճատ վտանգաւոր է, առանց մի ծանր պատճառի անհանդուատայնիւ Ռորէսպէրին ասաց նա. ճորա մի խօսքը բաւական է, որ իւր չուզած մարդուն կախաղանը ուղարկեն: Դու դեռ սրանք չ'զիտես, սիրելիս, իսկ ես շատ եմ տեսել:

«Բողորովին հանգիստ եղէք այդ մասին» պատասխանեց Ռընէն հաստատաապէս. «ես պէտքէ Ռորէսպէրին այնպէս հարկաւոր լուրեր տամ, որ նա ընդհակառակը ինձանից շնորհակալ լինի, հաւատացէք աէր իմ, ես ճանաչումեմ աւազակներին, գիտեմ թէ որտեղ են թաղցրել փողը և իմացէք, որ բացի Ռորէսպէրից ոչ ոքի չեմ յայտնիլ:

«Լաւ, եթէ այդպէս է, թող քո ասածը լինի» պատասխանեց զինուորը մի փոքր մտածելուց յետոյ. «բայց տես՝ որ գլուխդ ուսիդ մնայ, մի քանի ժամանակ է, որ կասկածոտ մարդկերանց հետ շատ զգոյշ և խիստ են վարուում:

«Ես կամենում եմ այդ վտանգին ենթարկուել ասաց Ռընէն:

«Ուրեմն հաստատ կամենումես դնալ Ռորէսպէրի մօտ: Մտածիր, լաւ մտածիր թէ ինչ՝ ես պահանջում, լիրձ աւելացրեց նա կամոց ձայնով. ճորա

տունը նման է առիւծի որձին, շատերը մանոււմ են նորա մէջ, բայց շատ քիչերն են դուրս գալիս:

«Լաւ, ես կ'պատկանեմ քիչերին» պատասխանեց Ռընէն. «Խնդրեմ տարէք ինձ Ռորէսպէրի մօտ:

«Լաւ, եթէ այդպէս է, ուրեմն գնանք» ասաց զինուորը. «մեղքը քո շինքիդ»: Դէպ ի՞նչ, մարշ — Ռորէսպէրի մօտ:

Ճանապարհին Ռընէն հաւաքեց իւր խելքը և մտածումէր թէ ինչ պէտք է ասի այն տիրապիտողին, որից ամենքը վախենում էին. նա մտածեց որ բողբովին պարզ կերպով պատմի իւր պլուսը եկածը և ետոյ սպասի Ռորէսպէրի հարցմունքներին և վճռին: Երբ նոքա հասան, խնդրեցին որ ներս թողնեն Ռընէին. բայց դռնապանները արգիլեցին ասելով որ նոր էր վերկացել քնից և ընդունելութեան ժամանակը դեռ չէր սկսուել: Ռընէն հանգիստ համբերում էր:

Վերջապէս կէս ժամից յետոյ յայտնեցին թէ երեսան կարող է ներս մտնել: Ռընէն առանց շփոթուելու առաջ ընկաւ և մի քանի բոպէից յետոյ արդէն կանգնած էր այն մարդու առջև, որ Փրանսիայի զարհուրելի յեղափոխութեան ժամանակ ցոյց էր տուել իւր անսահմանափակ իշխանութիւնը Փրանսիացիների դրութեան և կեանքի վերայ: Ռընէն աներկիւղ համեստութեամբ խոնարհելով մօտեցաւ մօտ և ահա կամենում էր յայտնել իւր միտքը, որ Ռորէսպէրի բարկացկոտ հայեացքը օտիպեց նորան լուել:

Յետոյ, այժմ պէտք է խօսեմ այս մարդու հետ
ասաց Ռորէսպէրը և դարձաւ օՖիցէրին, որ յարդու-
թեամբ սպասուէր նորա հրամաններին. «Ուրեմն
երկու հարիւր հազար Փրանկից աւելի է՝ ասաց նա
բարկութեամբ. «Գողերը չեն բռնուած»:

«Ոչ, տեր ինձ պատասխանեց օՖիցէրը:
Շատ լաւ է կատարում իւր պաշտօնը մեր ոմտի-
կանութիւնը ասաց Ռորէսպէրը հեղուցութեամբ.
«Աւագ սասիկանին պէտք է փոխել, խի անհոգ ան-
տխանաւորներին սաստիկ պատժել: Ռատիկանութիւնը
հէնց այս ընդէս պէտք է փնդոփ աւազակներին:
Մնաք բարեւ»:

«Այսպէս մի շապուէք, պարոն օՖիցէր, շուտով
մէջ ընկաւ Ռընէն. «սպասեցէք միայն մի ընդէս:
Ռորէսպէրը գարսնորով նայեց տղային, որ այնպէս
համարձակութեամբ խառնուեց իւր հրամանի մէջ և
նորա կնճած ձակասը կարծես փտանդ էր սպաս-
նում: Ռընէն էր վախեցում»:

«Ներեցէք, պարոն Ռորէսպէր» ասաց նա հաստատ
ձայնով. «Ճամբիս չէ, որ այժմ խօսում էիք մաքսա-
տան մէջ այս գիշերուայ պատահած աւազակութեան
մասին»:

«Այո, բայց ի՞նչ ունիս ասելու» հարցրեց նա բար-
կութեամբ»:

«Այդ գողութեան մասին ես կարող եմ փոքրից
շատից ձեզ տեղեկութիւն տալ պատասխանեց Ռը-
նէն. «ես սկզբից մինչև վերջ ներկայ էի այդ յան-
ցանքին»:

«Բո՛ւ, դու խելագարուելիս ինչէ: Եւ համարձակ-
փումես իմ առջև դրանք խօսելու, անամօթ անպի-
տան: Էյ պահապան»:

«Բայց ինչու էք նեղանում պ. Ռորէսպէր» ասաց
Ռընէն ժպտելով. «տուք իմ ասածս չէք հասկանում,
եւ զո՞ղ չեմ, այլ ահանատես եի այդ անց ինչ և եթէ
կամենաք ինձ լսել, շուտով կարող էք բոլոր տեղե-
կանայ և բռնել տալ աւազակներին»:

«Բու իմ հետաքրքրութիւնս շարժումես, պատմի՛ր,
միայն զգոյշ կաց, որ ինձ չխաբիս ասաց Ռորէսպէրը:
Ռընէն կենդանի կերպով պատմում էր իւր տեսած-
ները և երբ անուանեց անունները Բրիւլո, Պետրոս
և Ժոննօ, Ռորէսպէրը, որ մեծ ուշադրութեամբ
լսում էր, զրեց մի թղթի վերայ»:

«Լաւ է՝ ասաց նա. «շարունակիր»:
Ռընէն պատմեց թէ ինչպէս աւազակները ետեկց
գնաց գերեզմանատուն և տեսաւ թէ որտեղ թաղ-
ցրեցին փողը»:

«Այ դու անտանոյս գոչեց Ռորէսպէրը. «Բու,
սրտող, տեսա՞ր նոյնպէս և տեղը»:

«Այո՞ պատասխանեց Ռընէն և այնպէս հեշտ նկա-
րագրեց տեղը, որ շատ հեշտութեամբ կարելի էր
գտնել»:

«Սպասեցէք՝ հրամայեց Ռորէսպէրը օՖիցէրին. «Բուք
խիղոյն գնացէք աւագ անտիճանաւորի մօտ, տուէք
նորան այս տոմսակը և հրամայեցէք, որ խիղոյն գնան
փնդուն և բռնեն աւազակներին» Յետոյ վերցրէք

ասա աւաջնորդող մարդ, գնացէք Լաշէզ գերեզմանատունը և հանեցէք փողերը: Երբ այս բոլորը կատարած վերջացրած կ'լինէք, իսկոյն զարձէք ինձ մօտ: Ետպեցէք, սպասումեմ ձեզ»:

ՕՓիցէրը շտապով հեռացաւ: Ռորէսպէրը կրկին դարձաւ Ռընէին և քաղցրութեամբ նայեց նորա վերայ:

«Դու մի երևելի և քաջ տղայ ես» ասաց նա. «եւ ինչպէ՞ս մտածեցիր, որ եկար ուղիղ ինձ մօտ»:

«Որովհետեւ դուք տերութեան գլխաւորն էք և ես քաջ դիտէի, որ ձեզ յայտնելով սխալուած չեմ լինիր» ասաց համարձակութեամբ Ռընէն. «ես գեռ ջահել եմ և չ'գիտեմ թէ ում վերայ վստահութիւն ունենամ, ձեզ վերայ, տէր իմ, ոչինչ կասկած չունիմ»:

«Լաւ է, ես շատ գովումեմ որ դու զգոյշ ես եղելը ասաց Ռորէսպէրը. «բացի քեզանից քո գաղտնիքը էլ ուրիշ ոչով չ'գիտէ»:

«Ո՛չ, տէր իմ պատասխանեց Ռընէն. «ես արդէն ձեզ ասացի, որ մենակ էի»:

— Ճշմարիտ է: Բայց երբ աւազակները թողն գերեզմանատունը, մի՞թէ դու չուզեցիր վերցնել այն փողերը, դորա համար հարկաւոր էր միայն մեկնելիր ձեռքդ:

Ռընէն չուեց աչքերը:

«Ինչպէ՞ս, տէր իմ հարցրեց նա:

«Ոչինչ, դա մի պարզ բան է: Փողերը թաղուած էին առանց մէկին պատկանելու և դու կ'հարստանայիր եթէ վերցնէիր նրանց» ասաց Ռորէսպէրը:

«Բայց այն ժամանակը ես զո՞ղ կ'լինէի» աղաղակեց Ռընէն. «Ո՛չ, տէր իմ, ոչ, դորա վերայ մինչև անգամ չեմ էլ մտածել: Ո՛չ, ես ամբողջ կեանքիս մէջ ամօթիցս պէտք է գետինը մտնէի, եթէ այդպէս բան մտածելու»:

«Ո՛հ, դու արդարեւ ազնիւ երեսայ ես» ասաց Ռորէսպէրը. «լաւ քեզ պէտք է վարձատրել»:

«Բայց ես վարձ չեմ ուզում» պատասխանեց Ռընէն. «ես միայն իմ սարքս կատարեցի և դորա համար ոչինչ չէ հարկաւոր»:

Ռորէսպէրը զարմանքից քարացաւ:

«Լաւ է, լաւ, դորա մասին մենք յետոյ կ'խօսենք» ասաց նա. «իսկ այժմ գնա այն սենեակը, կարծեմ դու քաղցած ես—քեզ այնտեղ կ'կերակրեն»:

«Ես քեզ կանչել կ'ամ, երբ օՓիցէրը կ'վերադառնայ»:

Գնա՛ որդիս»:

«Շատ լաւ, տէր իմ» ասաց Ռընէն. «բայց ի՞նչ ասեմ զնուորներին, որոնք ինձ բերել են, կարո՞ղ են զնալ թէ պէտք է ինձ բանիւր ասենն»:

«Ի՞նչ բանդ, դու ազատ ես» պատասխանեց Ռորէսպէրը. «ներանք կգնան, գնա, բարեկամ»:

Ռընէն բաւականութեամբ գնաց իրան ցոյց տուած սենեակը և մեծ ախորժակով կերաւ համեղ կերակուրները, որոնց Ռորէսպէրը հրամայել էր նորան ստուշ: Մի ժամից յետոյ նրան կրկին կանչեցին և նա գտաւ Ռորէսպէրին մի շատ հանդարտ զրուցեան մէջ:

«Ի՞նչ աւաճների մեծ մասը կատարուեցան» ասաց

նա նորան. «Ժառանգրած փողերը հենց որտեղ առել էս այնտեղ էլ գանձուած են և ածած էլն մաքսատան դրամարկը: Ինչպէս քեզ ասացի զու ազատ ես: Գնա բարեկամ, բայց խոտացիր ինձ, որ երեք օրից յետոյ էլն այտեղ կ'ընիս, մինչև այն ժամանակը յոյս ունիմ, որ կ'բռնեն ապականերին և քո վկայութիւնը նրանց մասին շատ հարկաւոր կ'ընի: Յոյս ունիմ որ կ'գաս:»

- Այո, տէր իմ:
- Լաւ: Ի՞նչ է անունդ:
- Ռընէ Ժիրողին:
- Որտեղ ես բնակվում:
- Լասսենարի փողոցի 70-երորդ աննակում, ծերունի Լաֆորտի մօտ:
- Լաւ է, որդիս, մնաս բարև:

Ռընէն որքան կարողացաւ մի լաւ գլուխ տուցեց և շտապելով դուրս եկաւ: Նա շտապում էր, որ շուտով տուն հասնի և իւր գլխից անցածը պատմի Լաֆորտին: Բայց ամենից առաջ գնաց մաքսատունը, որ վերցնի իւր թանաքով լինող անկաւանները: Բայց ոչինչ չ'գտաւ և ոչ որ կարողացաւ կամ չ'կամեցաւ ասել թէ ի՞նչ եղան նրանք:

«Սա լաւ բան չէ» ասաց նա ինքն իրան. «այնքան աշխատանքից և նեղութիւնից յետոյ պէտք է կորչել և իմ սեպհականութիւնս— ոչ: Ռորէսպէրը կարող էր կորուստ գործներ: Նա կ'վճարի թանաքիս և տա՛ն կաւաներիս գինը: Ես նորան այս համարձակութեամբ

կ'ասեմ:»
Ռընէն այս խօսքերով հանգստացաւ և գնաց իւր բնակարանը: Լաֆորտը տանը չէր, նա գնացել էր իւր երիտասարդ ընկերին գանի. բայց շուտով վերադարձաւ և երբ տեսաւ Ռընէին անչափ ուրախացաւ:

«Հաղի քեզ տեսայ, ըստ վախճանում էի, որ մի փորձանք պատահած լինի քեզ: Բայց այդ ինչեր ես անում, յիմար, ամբողջ գիշեր գրակն եմ անցկացնում: Եւ այդ ի՞նչ են պատմում մաքսատան մասին: Յուսով եմ, որ զու այդ յանցանքին մամուկից չես եղեր:»

«Քոյրովին ընդհակառակը պատասխանեց Ռընէն համարձակութեամբ. «բայց եթէ Ռորէսպէրը չլինէր, ինձ անշուշտ բանդ կ'տանէին:»

«Ռորէսպէրը» աղաղակեց զարմանքից Լաֆորտը: «Այո, այո, Ռորէսպէրը շարունակեց Ռընէն ժրպտելով. «ես նորա մօտ լաւ ճաշեցի, ծերունի, բոլորովին հաւատացէք ասածիս:»

Ծերունի զինուորը ծածկեց աչքերը. նորա խելքը կարծես թէ թռաւ: «Ի՞նչ, որ յիմար աղաղակեց նա վերջապէս գին պէս երևումէ զու ծաղրում ես ինձ, նայիր, խելքը կ'սց:»
«Եթէ Ատտուածը տես, մի նեղանոր, հայրիկ անոց Ռընէն կամենալով նորան հանգստացնել, որտեղ լսիր, ինչ որ պատահել է, մանրամասնաբար կ'պատմեմ:»

Նա սկսեց պատմել և ծերունի զինուորը մեծ ու-
շադրութեամբ լսում էր:

«Ի՜նչ մի երեւելի դէպքէ՞ս ասաց նա զարմանալով,
երբ Ռընէն վերջացրեց իւր պատմութիւնը. «Ռորէս-
պէրը բոլորովին ճշմարիտ է ասել, որ դու խելօք,
զգոյշ և ազնիւ տղայ ես: Ես սրտով ուրախ եմ, որ
նա քեզ ընդունեց. ես նկատեցի որ դու մի քաջ երի-
տասարդ ես: Ի՛նչ տեսնե՞ք թէ Ռորէսպէրը ի՛նչ է
անելու քեզ համար: Ես յոյս ունիմ որ մեծ վարձ
պէտք է ստանաս»:

«Այդ արդէն ես մտածել եմ պատասխանեց
Ռընէն համարձակութեամբ. «Իմ թանաքով լին տա-
կառներին փողը պէտք է նա վճարի»:

«Էլ ուրիշ ոչնչնչ յիմար տղայ, էլ ուրիշ ոչինչ չես
պահանջելու» ազաղակեց նա զարմանքով. «Եիմար մի
եղեր, այդպիսի մի լաւ դէպք հազարից մի անգամ
կ'պատահի: Ռընէն դու պէտք է գորանից օգուտ
քաղես»:

«Ո՛չ, հայր իմ ասաց Ռընէն շարժելով իւր գլուխը.
«Կա անկարելի է: Ռորէսպէրը արդէն առաջարկեց ինձ
պարգև, բայց ես բոլորովին մերժեցի, որովհետև
միայն իմ պարտքս կատարեցի և չեմ կամենում
դորա համար ինձ վարձատրեն: Դորա մասին էլ ոչինչ
մի խօսիր, բարի ծերունի: Ես առ ամօթ է, որ
դորա համար փող ուզեցնամ: Ինձ համար բաւական
է միայն այն միջիթարութիւնը և պարծանքը, որ իմ
կեանքիս մէջ այս փոքրիկ դէպքը յիշելով կ'ունենամ»:

Բայց երեք օրից յետոյ, երբ գնամ Ռորէսպէրի մօտ,
պէտք է պահանջեմ իմ կորուստին զինրոս:

Լաֆորտը էլ շարժեց գլուխը նորա անշահասի-
րութեան վերայ, որ իրա կարծիքով յիմարութիւն էր:
Բայց Ռընէն ոչինչ ուշադրութիւն չդարձրեց և հաս-
տատ մնաց իւր վճռին: Երրորդ օրը առաւօտեան նա
գնաց Ռորէսպէրի մօտ և իսկոյն ընդունուեցաւ:

«Բարև եկար, բարեկամս» ասաց նորան ողջունե-
լով. «շատ լաւ ժամանակ եկար, որովհետև երէկ
զիշերը բռնեցին չորս կրիսասարդ, որոնք արդարև
հէնց մեր փնդաւածներն են: Քնն բանդը—այս տո՛ւ՛մ
սակով քեզ իսկոյն թոյլ կ'տան: Քնն տես նրանց և
արի պատմիր ինձ թէ նրանք են տեսածներդ: Քեզ
կառաջնորդի ուստիկանութեան օֆիցէրոս»:

Ռընէն վերցրեց տոմսակը, որի վերայ մի քանի
խօսք էր գրուած. այս թղթաբերին ազատ թողլ-
տութիւն. Ռորէսպէրս բայց զրանք բաւական էին,
որ նրա առաջ բացանէին բանդի բոլոր գոները: Երբ
հասան բանդը, Ռընէն ցոյց տուեց տոմսակը և նորան
իսկոյն իւր ուղեկցի հեռներս թողին: Մի հայեացքով
իսկոյն ճանաչեց նրանց: Կապոյտ աչքերով մարդը
Կրիսոն էր, միւսը որ խիտ միրուք և սուր աչքեր ու-
նէր Պետրոսնէր, երրորդը—Ժաննոս և չորրորդը որ նոյն-
պէս այնտեղ էր և թէև անունը չէր լսել բայց
երեսի գծապրութիւնը նորան լաւ ճանօթ էր: Ոչ մի
րոպէ չկորցնելով վերադարձաւ Ռորէսպէրի մօտ և
յայտանց որ արդարև իր տեսած աւագակներին են բռնել:

և անսասաց Ռորէսպէրը, անրանց կուղարկեն յաւի-
 տենական քարոյ, իսկ քեզ հետ, բարեկամս, պէտք
 է դեռ խօսեմ, սպասիր ինձ քեզ ծանօթ սենեակումս:
 Ռընէն յօժարութեամբ հնազանդուեց, որովհետեւ
 մտածել էր անպատճառ իւր գեղեցիկ թանաքներէն և
 տակառներէն կորուստը յայտնել և հաստատ գիտէր,
 որ իրաւունք ունի ստանալու դոցա փողը:
 Բայց այդ անգամ նա պէտք էր աւելի սպասէր
 քան երբ որ առաջ Ռընէն էլ շատ համբե-
 րող էր— շտապելու ոչինչ հարկաւորութիւն չունէր,
 ուստի և առանց տրանջալու սպասում էր:
 Արջապէս ճաշի ժամանակ Ռորէսպէրը շաապով
 մտաւ սենեակը և փաղաքշեց նորա գլուխը:
 «Ների՛ր, որդիս» ասաց նա. «կարծեմ որ դու կոր-
 ցիր համբերութիւնդ, բայց պատահում է այն իսի
 դարձեր, որ բարձի թողի չի կարելի անել: Այժմ ես ազատ
 եմ և մենք միասին խօսենք: Ինչ աւերութեան մի
 երևելի ծառայութիւն ցոյց տուիր և նա դորա հա-
 մար պէտք է քեզանից շնորհակալ լինի. . . . լռիր. . .
 մի խօսք մի հանի՛ր բերանիցդ: Մտած՞ել ես թէ ինչ
 պարգև պէտք է պահանջես. ասա՛ր:
 Բայց ես պարգև չեմ ուզում պ. Ռորէսպէրն
 ասաց Ռընէն համարձակութեամբ և անկեղծութեամբ:
 «Քիստի՛ր, որդիս, ասա՛ր ինչ քանց մի զբառ
 թագցնելու, անպատճառ կ'կատարեմ: Եթէ որ
 «Գիտե՛ք ինչ ասաց Ռընէն. այդ պարզակի՛ ժա-

մանակ իմ տակառները բոլոր ազնիւ սև թանաք-
 ներով կորան. . . և ես. . . և ես. . . »:
 «Դէհ ի՞նչ հարցրեց Ռորէսպէրը տեսնելով որ
 Ռընէն կանգնեցաւ:
 «Եւ գիտեմ որ դուք կարող էք յետ դարձնել այդ
 իմ կորուստը, միայն թէ չ'բարկանաք, պ. Ռորէսպէր»
 ասաց նա յանկարծ:
 Տիրապետողը, որի առաջ ամենքը դողդողում էին,
 այդ խնդիրքը լսելով այնպէս փոշկտեցաւ որ արտասուք-
 ները թափվում էին նորա աչքերից: «Ո՛չ, ո՛չ» ասաց
 նա. «այդ պահանջի համար ես չեմ նեղանալ քեզ
 վերայ— իհարկէ քո կորուստդ կ'դարձնեն: Բայց այդ
 բաւական չէ, որդիս: Ինչ աւելի ես ծառայել— պա-
 հանջի՛ր համարձակ»:
 Ռընէն մտածում էր: Արդարեւ նա ունէր և մի
 ցանկութիւն, բայց չէր համարձակվում յայտնելու: Նո-
 րա ընկերներից մի քանիսը, որոնք նոյնպէս թանաք
 էին ծախում, ունէին փոքրիկ սայլակներ, որոնց վե-
 րայ դնում էին իրանց տակառները և փոխանակ ձիւղ,
 լծում էին մեծ շներ: Ռընէն վաղուց նախանձվում էր
 նրանց վերայ և կամենում էր, որ ինքն էլ ունենայ
 այնպիսի սայլակ և շուն. այն ժամանակ ինքը աւելի
 հանգիստ կ'լինէր, տակառները կ'դնէր սայլակի մեջ
 և ետևից ըկնելով կ'քշէր. նա մտածում էր, որ եթէ
 Ռորէսպէրին յայտնի իւր ցանկութիւնը, կարելի է նա
 կատարի. բայց եթէ մտածի որ նա ունի և իրան
 կարումէ— այդ Ռընէն չէր սիրում:

«Ի՞նչ ես այդքան այս ու այն կողմը ընկնում, երբ-
խայս հարցրեց Ռորէսպէրը ժպտելով. «ասա՛ բաց,
ի՞նչ որ ձեռքիցս գայ կ'կատարեմ»:

«Իրաէ՛ք ինչ կայ, տէր իմ, պատասխանեց Ռընէն
ամօթով. «եթէ ես տակառների հետ ունենայի...
բայց ոչ, այն ժամանակը շատ կ'շատանայ,—գու՛ք
կ'բարկանաք երբ ստեմ»:

—Է՛հ բաւական է, բաւական, այդպէս երկշուն մի
լինիլ, ասա պարզ ի՞նչ ես կամենում:

—Ուրեմն պարզ ասեմ, ես ցանկանում եմ տակառ-
ներէս համար ունենալ սայլակ, պ. Ռորէսպէր:

Այս պահանջը էլ շփոթեց Ռորէսպէրին, բայց նա
շուտով իրան հաւաքեց և ասաց կեղծ բարկու-
թեամբ. «Ուրեմն դու կամենում ես որ սայլակ ունե-
նաս, որի վերայ մանածէիր քո տակառներդ: Բայց
կարծեմ, որ դա թանկ կ'նստի, այնպէս չէ»:

«Ախ, այո՛, տէր իմ, թանկս պատասխանեց Ռընէն.
«միայն սայլակը իմ կարծիքով կարժենայ 30 Փրանկ,
յետոյ շունը իւր լծով կ'նստի 20 Փրանկ, յետոյ տա-
կառները... Այո՛, այո՛, տէր, իմ խնդիրքս անհո-
հեմ էր և նկատում եմ որ անխճամտանքով թիւն արի-
նեցեցէք ինձ դորա համար, պ. Ռորէսպէր»:

«Ե՛ս քեզ ներես» աղաղակեց Ռորէսպէրը ծիծաղե-
լով. «Ուրախութեամբ, այո՛ ուրախութեամբ քեզ նե-
րում եմ: Սայլակն էլ կ'ըստանաս, ճշմարիտ եմ աս-
ում: Բայց դեռ այդքանը բաւական չէ, յիմար, դու
պէտք է աւելի, աւելի պահանջես: Իէ՛հ, շուտ մտածիր»:

«Ե՛լի աւելի, է՛լի աւելի» բացականչեց Ռընէն պայ-
ծառ դեմքով: «ոչ, տէր իմ, էլ չեմ կարող, ես ար-
դէն շատ բողբաւոր եմ, որ սայլակը ստանումեմ»:

«Բայց դու պարտաւոր ես, որդիս, դու պարտաւոր ես
աւելի պահանջեր ասաց Ռորէսպէրը հաստատ կեր-
պով. «տէրութիւնը պարտական չի կարող մնալ, ասա՛
պարզ ինչ որ կամենում ես և հաստատ իմացիր, որ
կ'կատարեմ քո խնդիրքը»:

«Եթէ այդպէս է, պ. Ռորէսպէր, իհարկե՛ս գու՛ք
կարողէ՛ք այս խնդիրքս էլ կատարել» ասաց Ռընէն
մտածելով. «գու՛ք, դիտէ՛ք, որ ես պարտաւոր եմ
թանորքալաճառութեամբ, ուրեմն խնդրեմ հրաւայեցէ՛ք
ձեր մարդկերանց, որ ամենքը ինձանից առնեն թա-
նաք: Այո՛, ինձ համար մեծ բարութիւն կ'ընի և ես
խոստանում եմ, որ միշտ կ'պատրաստեմ շատ ավելի
թանաք և միջակ դնով կ'ծախեմ»:

Ռորէսպէրը էլ ծիծաղեց: «Ասա՛ ասաց նա, այդ
խնդիրքդ էլ կ'կատարուի և հէնց այսօրուանից կ'հրա-
ւայեմ որ արքունի ծառայողները միայն քեզանից թանաք
առնեն. բայց դեռ այդ բաւական չէ. դու էլի աւե-
լի և մի օրեկեց երեւելի բան պէտք է խնդրես: Ախ
ամաչիր, որդիս, մի ամաչիր»:

«Ոչ, տէր իմ, ոչ» պատասխանեց Ռընէն. «գու՛ք
արդէն բոլորովն ինձ վարձատրեցիք և էլի աւելի
երբէք չեմ խնդրիլ հաստատ, ոչինչ»:

Չար էր Ռորէսպէրը ստիպում, որ էլ պահանջի,
բայց Ռընէն իւր խօսքին հաստատ էր մնում և հա-

ւատացած էր, որ ոչ թէ միայն բաւականի, այլ և շատ վարձատրուած է, ուստի և հաստատապէս ոչինչ չէր խնդրում:

Ռորէսպէրը մի քանի ժամանակ մեծ զարմանքով նայում էր նորա վերայ: «Ե՛հ, թող քո ասածը լինի՞ս ասաց նա վերջապէս. «ես էլ չեմ ստիպիլ և շատ կարելի է, որդի՛ս, որ համեստութեամբ աւելի շատ շահեցար քան մտածոււ ես: Մի՛ մոռանար նոյնպէս որ այսօրուանից Ռորէսպէրը քո բարեկամը է և երբ կհարկաւորուի հզօր բազուկ և հաստատուն կամք՝ որդեակս, յիշիր ինձ: Իսկ այժմ, մնաս բարե: Քեզ հետ խօսելու նշանակած ժամանակը լրացաւ և էլն պէտք է հարկաւոր գործերի վերայ վրադուեմ: Վերցրու այս թուղթը, սորանով դանձարանից քեզ կվճարեն հարիւր Փրանկ, լա՛իր, մի խօսք ևս մի ասիր. այդ փողով առ քո ցանկացած ապրակդ և ցանկանում եմ յո՞ջողակ վաճառականութիւն: Մնաս բարե, մի՛ մոռանար, որ Ռորէսպէրը քո բարեկամը է: Մնաս բարե, որդի՛ս, մնաս բարե»:

Ռորէսպէրը մի փոքր ևս ժպտեց, փաղաքշեց նորան և անյայտացաւ: Ռընէն բաղդաւորուած՝ որ իր բոլոր ցանկութիւնները կատարուեցան, շտապեց որ քան կարելի է շուտ պատմի իւր գլխից բոլոր անցածը ծերունի Լաֆորաին:

Նոր սաղակ: Ընդարձակուած վաճառականութիւն, Ռորէսպէրի բարեկամութիւն: Տէր Աստուած, ինչքան կզարմանայ ծերունի զինուորը, երբ այս

բոլորը կպատմեմ նորան, ասում էր նա ինքն իրան, բոլոր ուժով փողոցի միջով վազելով:

Բոլորովին վաստակած հասաւ նա տուն և արդարեւ Լաֆորաը շատ զարմացաւ նորա պատմութեան վերայ:

«Այո՛, այո՛՞ ասաց ծերունի զինուորը, երբ Ռընէն վերջացրեց իւր պատմութիւնը. դու որդի՛ս, բոլորովին յիմար ես»:

«Յիմար... ես... բացականչեց Ռընէն:

«Այո՛, դու բոլորովին յիմար ես պատասխանեց Լաֆորաը առնանորութեամբ. «եթէ պահանջէիր երկու, երեք հազար Փրանկ, Ռորէսպէրը կտար քեզ և այդ գումարը բաւական էր որ հայրենիքիդ մէջ շնէիր մի խրճիթ: Իսկ այժմ դեռ տաս տարի բաւական չէ որ թանաք ծախելով կարողանաս տուն վերադառնալ: Տեսնում ես, որ յիմար ես»:

Ռընէն մտածելով նայում էր Լաֆորաին: «Այո, բարի ծերունի՞ս ասաց նա վերջապէս. զքո խօսքերիդ մէջ մի քանի ճշմարտութիւն կայ. բայց չնայելով դորան եթէ այժմն էլ Ռորէսպէրի մօտ կանգնած լինէի, մի բառ անգամ ուրիշ տեսակ չէի ասիլ: Միթէ՞ մեծ շահասիրութիւն չէր լինիլ որ ես թողնէի ինձ փող տար: Այ՛ ոչ. իսկ ինչ վերաբերումէ իմ հայրենի նամունը վերադառնալու մասին, յոյս ունիմ որ մի միջոց էլ կգտնեմ դորա համար: Այն Աստուածը, որի վերայ իմ յոյսս կապել եմ, այստեղ էլ կ'օգնի ինձ: Քէ՛հ, բաւական է, բարի ծերունի,

էլ մի խօսի՛ր և եղբ'ր էլ քաղցր: Իմացի՛ր, յոր
չէի կարող ուրիշ կերպ վարուել, դա իմ համոզմունք-
ներն բոլորովն ընդգեմ կ'ընէր:

Ե՛կէ՛հ, շատ լաւ պատասխանեց ծերունին. «ես էլ
քեզ վերայ չեմ բամբասիլ: Իհարկէ, շատ լաւ է, որ
անշահասէր ես, բայց դա անխոհեմութիւն է, Ե՛կէ՛հ
վերջապէս բանը բանից անց է կացել և ժամանակի
ընթացքում յոյս ունիմ, որ դու աւելի խելօք կ'ընես»:

Այս խօսակցութեամբ վեջացաւ պատմութիւնը:
Լաճորաը էլ չէր շատախօսուի, իսկ Ռընէն բոլորովն
ուրախութիւնից յափշտակուած էր, որ միւս օրը
առնելու է իր համար լաւ սայլակ և գեղեցիկ շուն:
Այժմ նա կարող էր իւր վաճառականութիւնը ընդար-
ձակել, մեծացնել և եթէ շատ ինայո՞ղ լինի 10
կամ 12 տարուց յետոյ կարող էր շինել հինգ, վեց
հազար Ֆրանկ և այն ժամանակ... իւր միակ սի-
րելի ցանկութիւնը կ'կտարէր, այն է՝ վերջապէս
կ'վերադառնար իւր թանկագին հայրենիքը: Նորա
սիրտը սաստիկ խփում էր և գլուխը այնպէս պտոյտ
էր գալիս, որ ճշմտիա ոչինչ չէր տեսնուի: Ծերունի
Լաճորաը այդ հասկանումէր, նա տեսնում էր Ռը-
նէի պայծառ երեսի վերայ թէ նա ինչ հողեկան
դրութեան մէջ է և ոչ մի խօսք չասելով՝ վերցրեց
իւր գաւազանը և կազ—կազ դուրս եկաւ սենեակից:
Ռընէն չ'նկատեց իւր ծերունի ընկերոջ գոչու գալը,
նա երեւախաղում էր իւր հայրենիքի և այն բազում օր
ընրի մասին, որ յոյս ունէր այնտեղ անցկացնելու:

գոյնը դժբախտ անցիլով զայն յի վերջերքը

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՐՈՐԳ
...
ԱՐԹՈՒՆ ԿԱՅԷՔ ԵՒ ԱՂՕԹԵՑԷՔ, ՈՐ ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ
ՄԵՋ ՉՔՆԿՆԷՔ: ...
(Մասիթ. գլ. 26—41)

Միւս օրը Ռընէն գնաց զանձատունը, ստացաւ 100
Ֆրանկը և գնաց, որ իրա համար սայլակ և շուն
անի: Այս բանում ևս նորան մի բաւ դէպք պատահեց,
նորա թանկարժանք ընկերը կ'ամենում էր իւր
արուեստը թողնել, ուստի Ռընէն առաջ նորա գե-
ղեցիկ սայլակը և մեծ շունը:

Ռորէսպէրից ստացած հարիւր Ֆրանկը գնաց դուրս
վերայ և Ռընէն հաստատ գիտէր, որ շատ հարկա-
ւոր բան առաւ:

Սորանով կարելի է մեծ օգուտ ստանալը տեսնուի էր
նա ինքն իրան ուրախութեամբ, սպարդ տեսնում եմ,
որ ուղորմած Աստուածը ինձ իւր աչքիցը չէ կտրուի:
Ո՛հ ինչ բաղդ է: Ռընէն քո ասողը կ'փայլումէ:
Այժմ աշխատիր՝ միայն ջանասիրութեամբ և շատ
կարելի է 8 տարուց յետոյ հասնես այն նպատակից,
որին յոյս ունէիր 12 տարուց յետոյ հասնելը: Բաճա-
լերով, Ռընէն, քաջալերուիր: Ինչ որ ասում էր իւր սայլակի

Ռընէն այսպէս խօսելով գնում էր իւր սայլակի
ետեկից, որ արագ պատում էր փողոցներում:

«Գեղեցիկ է, իմ քաջ Սուլթանս ասում էր նախոր
 շան, քաղցրութեամբ նայելով նորա սև գանգուր մա-
 գերին. «Եթէ դու միշտ այդպէս քաջութեամբ կ'կա-
 տարես, քո պարտաւորութիւններդ, մենք չըւտով
 կ'բարեկամանանք և երբ արդէն հանգստանալուդ
 ժամանակը կ'գայ, դու միշտ կ'ստանաս մի կտոր հաց
 և հանգստութեամբ կուտես: Ուրախացիր, Սուլթան,
 ծեր Լաֆորտը քեզ երբ տեսնի շատ կ'զուարճանայ:
 Իհէ, քաջացիր»:

«Սուլթանը ուրախութեամբ առաջ էր քայլում
 մինչև Ռընէի բնակարանը: Այստեղ նա կանգնեցաւ և
 Լաֆորտը շատ ուրախացաւ տեսնելով սայլակը և նա
 մանաւանդ հիացաւ շան վերայ»:

«Զարմանալի շուն էս ասաց նա. «Տայ Ատուած
 յաջողութիւն Ռընէ, Տեսնում եմ, որ ապագայ վատ
 չէ»:

«Տայ Ատուած, որ այդպէս լինի: պատասխանեց
 Ռընէն և կերակրեց շան ու ցոյց տուեց բակի մի ան-
 կիւնում մի փոքրիկ բնակարան գիշերելու համար:
 Սուլթանը գոհ էր երևում իւր վիճակից և մի քանի
 օրուայ ընթացքում Ռընէին շատ սիրելի դարձաւ:
 Ամենայն օր նրանք միասին գնում էին Փարիզի փո-
 ղացները, առևտուրը յաջող էր և ամենայն կրեկոյ
 Ռընէն գոհ կերպով գալիս էր իւր սենեակը»:

Այսպէս անցաւ մի քանի շաբաթ, բոլորովին հան-
 գիստ և առանց մի օրեկցէ նշանաւոր դէպքի: Բայց
 մի անգամ երեկոյեան երբ Ռընէն վերադարձնում էր

տուն, տեսաւ մեծ բազմութիւն, որ նստաթիկ աղա-
 դակ էր բարձրացնում: Ռընէն շատ հետաքրքրուե-
 ցաւ:

«Գնանք Սուլթանս ասաց նա. «գնանք տեսնենք
 թէ ինչ կայ այնտեղ» Ճշմարիտ, այստեղից այնտեղ
 գնալու համար մի փոքրիկ ծուռ ճանապարհ պէտք
 է անցնելը, միւսնոյն ժամանակ դեռ շատ ժամա-
 նակ ունենք և իհարկէ մինչև ասա ժամը այն-
 տեղ չենք մնալ: Նայի՛ր Սուլթան, կարծում եմ որ
 մէկին պատժում են: Շտապի՛ր, հին բարեկամ, տես-
 նենք այդ ի՞նչ բան է»:

«Սուլթանը սկսեց արագ թռչկոտալ, Ռընէն էլ նորա
 ետևից: Շտա տեսաւ ճանապարհի վերայ չորս լծանի
 կառք և մի խումբ մարդիկ, որոնք իրա նման հետա-
 քրքրութեամբ նայում էին կառքին: Այնտեղ կային
 և ոստիկաններ, որոնք սաստիկ կռվում էին կառա-
 վարի հետ, բայց նա երբէք չէր կամենում իր տեղի-
 ցը իջնել: Շատ մարդիկ նորա կողմը կանգնեցին և
 նկատեցին սաստիկ հայհոյել ոստիկաններին»:

«Լսեցէք, ասաց ոստիկանների գլխաւորը. «ինչո՞ւ
 էք դուք խանգարում իմ պարտքս կատարելու: Այն
 թղթերը, որ այս մարդը ցոյց է տալիս շնորհի է:
 Այդ բոլորը մեզ մանրամասն յայտնել են: Այդ կառա-
 վարը մի հասարակ մարդ չէ, նա ազնուական է, նա
 կոմս Մոնթրին է և եթէ ինձ չէք հաւատում՝ ահա
 նայեցէք նորա գունաթափ երեսը, որ իմ բոլոր
 պրածս հաստատում է»:

Արքարեւ Մոնթրի անունը լսելու պէս, սանուր քրքր
տինքը պատեց կեղծ կառավարի մեռելագոյն երեսի
վերայ և նրա ձեռքերը այնպէս թուլացան, որ իւրաք
քանչիւր տեսնողը, անշուշտ նկատած էր:

«Վասն ազնուական է, այր ուրիշ բան է,
վեր գցեցէք նրան տեղեց՝ յանկարծ ազդարակեց բոլոր
ամբողջը. նորա վերայ խղճութեամբ նայող աչքերը
նահանձով փայլեցին:

Կառավարը արքարեւ մեծ նեղութեան մէջ էր և
ինչ անել չէր գիտում: Բայց երբ կառքի ներսից
մի սուր հայեացք ընկաւ նորա վերայ, կարծես կենս
դանացրեց նորա բոլոր քաջութիւնները և նա գոչեց
բարձր ձայնով. «Չհաւատաք, բարի մարդիկ, սասի
կանութիւնը տեսնելով որ կախաղանը շատ ժամանակ
է, որ դարդակ է մնացել, զուր տեղը կամենում են ինձ
բռնել: Եթէ դուք տեսնում էք, որ ես գուհնաթափ եմ և
գողգողում եմ այդ հալածանքից և չարութիւնից է,
որ ինձ ազնուական համարելով անպատում են: Ես
ազնիւ քաղաքացի եմ և ահա դորան ապացոյց է իմ
թղթերս: Պարոն օՓիցէր, խնդրեմ յետ դարձնէք իմ
անցածութիւնը, դուք ինձ պահելու իրաւունք չունէք»:

«Վասն թղթեր ունի, անցածութիւնը նորից աղան
զակեց բազմութիւնը, որ կրկին կառավարի կողմը
բռնեց. այս մարդը ճշմարիտ է ասում. սասիկանու
թիւնը ինչու գում է անու մէջ կորչի սասիկանու
թիւնը, կորչի»: Բայց փառաստուրդ սոյն ցոյցերով
Բազմութիւնը բարկութեամբ ընկաւ սասիկանների

վերայ և անպատճառ կ'հալածէր: Եւ կ'յաղթէր նո
րանց, եթէ նոյն բուպէին մի խումբ զինուորներ՝ օգ
նութիւն չ'հասնէին: Վերջինները խեղճ յետ քշեցին
բազմութիւնը և Ռընէն ուրախացաւ որ գտաւ մի
անկիւն, որտեղեց կարող էր իւր մութեանի հետ ազատ
նայիլ: Եւ այսպէս այդ մարդկանց բնույթ մի ծառայ
«Վի կ'այստեղ հայհոյում սասիկաններին» բարձր
ձայնով և թուրը մերկացնելով բարկութեամբ գոչեց
զօրքի երկորամիութեամբ սասիկանաւորը. «Ե՛հ ճեղքէք
այդ շնորհիւ, հալածեցէք նրանց, մերկացրէք թրերդ,
առաջ գնացէք»: Բայց նա օտար մարդկանց բնույթ
Բազմութիւնը թրերի շողջողալը տեսաւ թէ չէ
ձղարով ազդարակելով սկսեց փախչել և մի բուպէ չքա
չեց որ կառքի մօտ մի մարդ անգամ չ'մնաց: Կառավա
րը, որ արդէն նախագուշակում էր իւր գլխի գալի
քը— այն էր բանդարկելութիւնը, վերջին անգամ
փորձեց թռչելու, նա ամբողջ բռնեց ձիանց երասանները,
բարձրացրեց մտրակը և այնպէս խիստ մտրակեց ձի
անց, որ նորա առջևի սաների վերայ կանգնեցին: Բայց
նա չ'յաջողեցաւ ազատուելու. տաքացած ձիանքը
կտրեցին երասանները և հրեցին իրանց սանձը բռնող
մարդկանց. կառքը քիչ էր մնացել շուռ գար: Այն
բուպէին սասիկանաւորը համարձակութեամբ մտաւ
ձիանց մէջ, որոնք խրոնելով մի կողմը փախան և
կառքը մեծ ձայնով շուռ եկաւ: Բայց նա նորոյն
«Ոգորմած Աստուած, իմ որդիս ազդարակեց կա
ռավարը յուսահատութեամբ ընկնելով ուղեղ Ռընէի

ուտերի մօտ, որը իւր անկիւնից երկիւղով և սարսափով նայում էր այս տեսարանը. բոլորը կորած էջ շարունակեց կառավարը. այս բոլորը, անպատճառ նրանք մեր կեանքը պահանջելու հնո:

Քանի որ աստիճանաւորը և ոստիկանները ըզբազուած էին ձիանց հանդարդեցնելու վերայ, կառավարը սուր հայեացքով մի փայլուն արկղ մի կողմը ձգեց, որ պատահամբ ընկաւ Ռընէի սայլակի տակ:

Վերջինը կայծակի արագութեամբ ընկաւ արկղի վերայ և թագցրեց տակառի տակի դարմանի մէջ և շնջեց կառավարի ականջում: Չեր գոչքը հաւատարիմ մարդու մօտ է — ես ազնիւ տղայ եմ և ձեզ կ'հասցնրմ:

Չնայելով, որ այս բոլորը կատարուեցաւ մի քանի վայրկենի ընթացքում, կեղծ կառավարը ձանաչեց Ռընէին և աչքերով շորհակալ եղաւ. նա մի խօսք անգամ չ'կարողացաւ ասել, որովհետեւ նոյն ըրպէիս ոստիկանները ընկան նորա վերայ և բռնեցին: Նա տեսնելով որ էլ ազատուելու հնարք չ'կայ, չ'հակառակեց:

«Եւ տեսց նա իրան անհոգ ցոյց տալով. այժմը ես ձեր իշխանութեան տակն եմ, բայց քննութիւնը, որին ես սպասումեմ, ցոյց կտայ թէ դուք իրաւունք ունէ՞իք ինձ կանգնեցնելու: Բայց այժմ ինդրում եմ բաց արէք կառքը. նորա մէջ նստած է մի երեխայ: Տուէք ինձ տեսնեմ թէ Աստուած դրան պահպանել է... ղթացէք, ո՛հ ղթացէք և

երեխային կառքից հանեցէք: Ոստիկանութեան օֆիցերի գուլթը, կարծես, մի քիչ շարժուեց. նա շուտով բաց արեց դուռը և տեսաւ մի իննը կամ տաս օտարեկան քնքոյշ երեխայի արտասուքով ծածկուած և երկիւղից գունատուած երես:

Մտխնալով նա մեկնեց ձեռքերը և աղաղակեց դողողուն ձայնով. «Տէր Աստուած, իմ հայրս: Խընայեցէք խեղձ հօրս, նա ոչ մի վատութիւն չէ արել:

Որնէն զարմացաւ տեսնելով երեխայի քնքոյշ զծագրութիւնը և լսելով նորա ձայնը. փոքրիկ երեխայի մասին, նորա մտքի մէջ մի մութ յիշողութիւն զարթեցաւ, բայց այն խառն ըրպէիս նա չ'կարողացաւ մտը բերել, թէ երբ և թէ ի՞նչ դէպքում նա տեսել է նորան և լսել է նորա սուր ձայնը, ոչ էլ ժամանակ ունէր, որովհետեւ հէնց այն ըրպէիս մի ոստիկան, որ ինչպէս երևում էր, նկատել էր թէ ինչպէս կեղծ կառավարը նորա բան մի կողմը ձգեց, բռնեց նորա ուտերից և զուաց կոպիտ ձայնով. «Ի՞նչ էիր խօսում գերուհետ, երիտասարդ, նա քեզ մօտ ի՞նչ թագցրեց»:

Որնէն վախեցաւ. նա զիտէր, որ չէր կարելի հանաք անել ոստիկանների հետ, մանաւանդ այն ժամանակը երբ զարհուրելի հայհոյանքներ և բռնութիւններ էին գործ դնում: Բայց նա շուտով իրան հաւաքեց և ասաց քաղաքավարութեամբ և խաղաղ ձայնով. «Ներեցէք, տէր, ես չ'գիտէի թէ արգելուած

է այս խեղճ մարդու հետ խօսելը, բայց ոչինչ էլ չխօսեցի, միայն հարցրի թէ չ'վերաւորուեց ընկնելու ժամադակը:

«Պու խաբու՞մ ես, ա՛յ տղայ՝ պատասխանեց ուստիկանը. այս մարդը մի բան քո կողմը ձգեց և դու վերցրի՛ր, ո՞րտեղ գրի՛ր»:

«Հաւատացնում եմ Ձեզ տէ՛ր, դուք սխալվում էք քսառնասրտութեամբ պատասխանեց Ռընէն. «բարեհաճեցէք իմ ամենայն տեղս նայելու և եթէ կ'գրուներք մի կասկածելի բան, ինչպէս կ'ամենաք վարուեցէք ինձ հետ: Բայց դուք զուր տեղը պետք է փրնդուէք, ես մի խեղճ թանաքավաճառ տղայ եմ, եկայ այստեղ բոլորովին պատահմամբ և միայն հետաքրքրութիւնից օտիպուած կանգնեցի»:

Բայց ոստիկանը հեշտութեամբ չ'միամտուեց, նա նայեց Ռընէի գրպանները, բայց ոչինչ չ'գտաւ բացի մի բանի մանէթներից և Ռորէսպէրի տուած բանդ մտնելու թոյլութեան տոմսակից:

«Այս ի՞նչ բան է» հարցրեց նա բոլորովին զարմացած և առաջուանից աւելի քաղաքավարութեամբ. «Այս տոմսակը ինչպէ՞ս է ընկել քո ձեռքը»:

«Էս այս ստուցել եմ իմ բարեկամ պ. Ռորէսպէրից՝ պատասխանեց Ռընէն:

«Պ. Ռորէսպէրը քո բարեկամը է՞ աղադակեց ոստիկանը բոլորովին ապշած. «խելքդ կորցրե՞լ ես, ինչ է, ա՛յ տղայ»:

«Ոչ ես խելքս չեմ կորցրել, տէ՛ր» պատասխանեց

նա ժպտելով. «միայն հարցրէք այն օֆիցէրին—նա ինձ լաւ է ճանաչուած»:

Օֆիցէրը, որ հազիւ թէ հալածել էր բազմութեան, կանգնած էր բոլորովին մօտիկ. ոստիկանը մօտեցաւ նորան և կանաց ինչ որ էր հարցրեց: Օֆիցէրը ետեւը նայեց և Ռընէին տեսնելու պէս՝ ճանաչեց և քաղաքավարութեամբ ողջունեց:

«Այո՛, այո՛, երեխան ուղիղ է՝ սոսաջ նա ոստիկանին. «խորհուրդ եմ տալիս որ նորան հանդիսա թողունէք: Ռորէսպէրը նորա հովանաւորն է և դուք գիտե՛ք—որ Ռորէսպէրի բարեկամներին չ'պետք է ձեռտալը»:

Ոստիկանը բոլորովին զարմացած և խեղճացած դարձաւ Ռընէին: «Ազնիւ երեխայ՝ սոսաջ նա շատ քաղաքավարութեամբ. «խնդրեմ ինձ ներէք, որ անհասկանացի ձեզ: Ա՛ն քո տոմսակը և մոռացիր իմ կասկածանքը քեզ վերայ: Նոյնպէս ոչինչ չ'տեսնու պ. Ռորէսպէրին, լսո՞ւմ ես. . . Ամեն մարդ կարող է սխալուել և ես բոլոր սրտովս լնդրում եմ, որ ներես ինձ»:

«Լա՛ւ սոսաջ Ռընէն կարճ կերպով և տոմսակը կրկին գրպանը դրեց. «բայց սորանից յետոյ աւելի զգոյշ եղէք և խելոյն մի՛ մեղադրէք մարդկանց»:

«Անշուշտ, անշուշտ և կաշխատեմ յիշել քո դէմքը, բարեկամ՝ պատասխանեց ոստիկանը. «բայց ուղիղ ասան, խստամտում ես որ քեզ վերայ արած կասկածանքս Ռորէսպէրին չես յայտնիր»:

«Լաւ, լաւ, նորան ոչինչ չեմ ասիլք պատասխանեց

Ռընէն ներսից ծիծաղելով. «Երայց դեռ պատմեցէք ինձ, թէ ինչո՞ւ դուք այն մարդուն և փոքրիկ աղջկան պահեցիք»:

«Ուրախութեամբ, որդի՛ս, մեծ ուրախութեամբ» պատասխանեց ոստիկանը քաղաքավարութեամբ. «Ընդ արդէն լսեցիր, որ այս կառավարը—կառավար չէ. այլ Մոնթրի կոմսն է: Մեր լրտեսները իմացրել էին մեզ, որ նա իւր աղջկայ և կարողութեան հետ կամենում է փախչել Տրանսիայից, ուստի մենք զանազան տեղ հսկողներ և պահապաններ էինք նշանակել, որ փախչելու ժամանակ բռնեն: Մեղ այդ յաջողեցաւ և կարծեմ լաւ դիւտ արինք. կոմսը հարուստ է և նորա կարողութիւնը՝ որ անշուշտ կ'գտնենք կառքի մէջ—կ'հասնի անբութեան»:

«Հասկանում եմ ասաց Ռընէն. «Երայց ճշմարիտ չէ, որ այն քնքոյլ փոքրիկ աղջկան կ'արձակէք»:

«Տեսէք ինչե՞ր է խօսում, ինչո՞ւ համար» կրկնեց ոստիկանը. «նորան կոմսի հետ միասին կ'կախեն կամ երկուսի զլուսը կ'կարեն: Մի քանի օրից յետոյ նրանք էլ են լինիլ: Մի՞թէ դու չ'զիտես, որ ամեն մի փախըստականին սպասումէ կախաղանը»:

«Ա՛խ, այդ հասկանում եմ ասաց Ռընէն բոլորովին սարսափելով. «Երայց անկարելի է, որ այդ օրէնքը վերաբերէր և փոքրիկ աղջկան: Նայեցէք, թէ ինչպէս խեղճ երեխան փաթաթուած է հօր պարանոցով և հեկեկում է, միայն այդ տեսարանը կ'արեկցութիւն է դարթեցնում»:

«Ա՛յո՛, մահը դառն է և երեխայքը հեշտ են արտասվում պարզահոգութեամբ ասաց ոստիկանը. «ամենք, եղբայր, սովոր ենք այդպիսի տեսարաններին, ամենայն օր մենք տեսնում ենք այդպիսի դէպքեր: Այո՛, նա էլ կ'կորչի: Ոչ ոք չէ կարող նորան ազատել, բայց միայն Ռորէսպէրից: Եթէ նա թող կ'տայ նորան արձակելու՝ արդէն ազատուած է»:

«Հա՛, Ռորէսպէրը գոչեց ուրախութեամբ Ռընէն և յուսոյ ձառագայթներ փայլեցին նորա աչքերում. «ես կ'գնամ նորա մօտ և նա անպատճառ այդ թողուութիւնը կ'տայ ինձ»:

Ոստիկանը զարմացած էր: «Ի՞նչ պաղպղակեց նա. «Գուցէ այդպէս Ռորէսպէրի հետ մօտիկ բարեկամ ես, որ ուզել կարող ես գնալ նորա մօտ: Բայց այն էլ զի՛տես, որ ազնուականների համար ոլորմութիւն խնդրելով քեզ կասկածանքի ես ենթարկում»:

Ի՛հ, ինչե՞ր ես ասում կրկնեց Ռընէն. «Ռորէսպէրը ինձ ձանաչում է և ինձ վերայ ոչինչ կասկածանք չի ունենալ, իսկ փոքրիկ աղջիկը դեռ բոլորովին երեխայ է: Այո՛, ես կ'գնամ նորա մօտ և նա իմ խնդիրքը չէ մերժել: Վճուռած է: Ո՛ւր էք սանում գերիներին»:

— Լաֆորս բանդը, իսկ այնտեղից եթէ Ռորէսպէրի ոլորմութիւնը չ'հասնի կախաղանը:

«Դա չի լինիր ասաց Ռընէն. «էգուց մինչև ձաշը, աղջիկը անպատճառ պէտք է ազատուած լինի»:

«Բայց մի՞թէ դու նորան ձանաչում ես, որ այդպէս խղճում ես հարցրեց ոստիկանը:

«Էս նորան չեմ ճանաչում, բայց իմ խնդրը յայտնում է, որ օգնեմ նորանս պատասխանեց Ռընէն. քրոյր հոգեւոյն խղճում եմ անբարդ երեխային: Նայեցէ՛ք, ինչպէս նորա զոյնը թռել է, ինչպէս լալիս է: Աստուած իմ, որտեղ եմ տեսել այդ դէպքը»:

«Արն ինչպէս կամենում ես ասաց ոստիկանը. «Մնաս բարե, եղևր բաղդաւոր: Կառքը կամենում են տանել և ես պէտք է գնամ: Չմոռանա՞ս նոյնպէս քո խոստումը, ոչինչ չասես Ռոբէսպիէին իմ քեզ հետ վատ վարուելու համար: Մնաս բարե, բարեկամ: Լսո՞ւմ ես, ահա հրամայում են, որ գնանք»:

Ոստիկանութեան օժիցէրը հրամայեց իւր մարդկերանց, որ կառքի ետեւից գնան: Մեծ կարեկցութեամբ, որի պատճառը ինքը Հէր կարողանում բացատրել Ռընէն հետևում էր կառքին. նա տեսաւ ինչպէս կառքը կանգնեցաւ և նորա միջեց դուրս եկան զերիները. մի անգամ ևս տեսաւ գեղեցիկ, բայց շուտ դունսթափ և արտասուքով լրուած խղճ աղջկայ երեսը և ասաց ինքն իրան. «Ձարմանալի է, ես նորան տեսել եմ, բայց չգիտեմ, թէ երբ և որտեղ: Ինչպէս էլ լինի ինձ համար միևնոյն է, նա պէտք է ազատուի: Էգուց առաւօտ վաղ վաղ ես կ'գնամ Ռոբէսպիէի մօտ: Նա այնքան երկիւղալի մարդ չէ, ինչպէս ասում են, բայցի դորանից, նա ինձ հետ բարեկամ է: Բայց այժմ ժամանակ է տուն դառնալու, — ծերունի Լաֆորտին պէտք է պատմեմ թէ էլի ի՞նչ դէպք է պատահել ինձ այսօր. նոյնպէս պէտք է բաց անեմ արկղը և տեսնեմ կ'այ նորա մէջ մի այնպիսի բան, որ

ինձ յիշեցնի թէ երբ եմ տեսել դրանց: Բայց տեսնեմ արկղը իրա տեղումն էս: Նա տարաւ ձեռքը ապակի տակը, որտեղ թագցրել էր արկղը և բաւականութեամբ յետ քաշեց:

«Ամեն բան իւր տեղումն էս ասաց նա. այս որսը ես լաւ խլեցի ցինի չանկերից. այժմ գնամ տուն: Ուրխացի՛ր, Սուլթան, վաղուց է որ ընթրիքը մեզ սպասումէ»:

Սուլթանը լսեց և այնպէս ուրախ վազեց, որ Ռընէն հասաւ տուն դեռ այն ժամանակ, որ գոնէրը նոր էին ուզում փակել: Նա տեղաւորեց սայլը մի ծածկոյթի տակ, վերցրեց արկղը, կերակրեց Սուլթանին և եկաւ իւր հին ընկերոջ մօտ:

«Ախ, դու անպիտան, էլի որտեղ այսքան ուշացար՞ գոչեց Լաֆորտը. «ես վախենում էի, որ էլի անցեալ օրուայ պէս մնայիր դուրսը: Լսո՞ւմ ես, ահա խփեց տաս ժամը: Էլի ինչպէս երևումէ կուռի մէջ ես եղել:

«Գուշակեցիր, հայրիկ պատասխանեց Ռընէն ժրգտելով. «Բայց այս անգամ գործը աւելի երեւելի էր. ոստիկանութիւնը խառնուեց իմ գործերի մէջ. . . . Ինչո՞ւ ես վախենում, հայրիկ: Մի վախենար. ես յաղթեցի նրանց, որովհետև ես ունիմ թալիսման, որ հրաշքներ է գործում. ինչպէս այս անգամ պատահմամբ նկատեցի»:

«Յնորո՞ւած ես ի՞նչ է, տղայ՞ ասաց ծերունին. «Մի յիմարանալ, այլ լաւ պատմիր թէ ի՞նչ է պա-

տասնել. . . բայց այդ ի՞նչ է քեզ մօտ».

Ինչպէս տեսնում ես, արկղ է: Ես ուստիկանների աչքի առջևից վերցրի: Բայց նրանք ոչ թէ չիմացան այլ և շատ պատուեցին ինձ»:

«Դու մի յուսահատեցնող անպիտան ես» ասաց ծերունին չռելով աչքերը. «պատմիր, ես շատ հետաքրքիր եմ իմանալու թէ ինչպէս եղաւ այդ»:

Ռընէն ծերունու աչքերից գուշակելով որ սաստիկ հետաքրքրուել է, պատմեց բոլոր անցքը, յիշեց նոյնպէս իւր դիտաւորութիւնը—այն է միւս օրը դնալ Ռորէսպերի մօտ և խնդրել գերի աղջկայ համար արձակում: Բայց Լաֆորտը շատ օրինակներով աշխատում էր նրան հեռացնել այդ դիտաւորութիւնից:

«Իս բոլորովին յիմարութիւն կ'լինէր ասաց նա բարկացած. «դու ի՞նչ բան ունես աղջկայ հետ: Ուրախացիր, որ մի անգամ յաջողութեամբ գուրս եկար առիւծի որջից և մի փորձիր երկրորդ անգամ մտնել և զգողած մարմնով գուրս գալ: Աւելի լաւ կ'լինի, երբ մի դէպք պատահի, քեզ համար բան խնդրիր. իսկ այժմ քո տեղումդ հանդիստ կաց, տուր այդ արկղը ում պատկանումէ և գործիդ ետեւիցը ընկիր»:

«Լաւ կրկնեց Ռընէն. «դորա մտաին էդուց կ'խօսենք: Այժմ ամենից ստաջ ծանօթանանք արկղի հետ»:

«Լաւ, ցոյց տուր տեսնեմ ասաց ծերը»:

Ռընէն տուեց նորան արկղը և Լաֆորտը սկսեց տընա-

ղել նորա ամենայն կողմը: «Բեզ մօտ է՛ տրա բա- նային», հարցրեց նա:

«Ոչ բայց մի՞թէ կողրած է: Տուր տեսնեմ. . . Արդարև, շարունակեց Ռընէն արկղը տնտղելուց յետոյ, բոլորովին ամուր է. բանալիքի տեղը բոլորովին չի երևում, ուրեմն, ինչպէս երևումէ, նա զսպանակով է բացւում: Ահա և կոճակը—կարծես թէ դա յիշին»:

«Ճշմարիտ դու լաւ իմացար» ասաց Լաֆորտը. «հուփ տուր մատովդ»:

Ռընէն պինդ հուփ տուեց, շարժեց կոճակը—բայց իզուր—Լաֆորտն էլ միևնոյն փորձեց, բայց նորան ևս չ'յաջողեցաւ: Աւերջապէս նա բարկացած զցեց արկղը սեղանի վերայ, որտեղից մեծ աղաղակով ընկաւ քարէ յատակի վերայ:

«Ի՞նչ անզգոյշ ես, հայրի՛կ աղաղակեց Ռընէն. «մի՞թէ այդպէս զեղեցիկ արկղը կ'ըցնեն գետին»:

«Այս ինչո՞ւ չէ բացվում, սկսեց խօսել ծերունին. «մի անգամ էլ տուր: Այդ անպիտանը շատ է զարթեցնում իմ հետաքրքրութիւնը»:

Ռընէն միւս կողմը թերուեց, որ արկղը վերցնի և աղաղակեց զարմանքից—խուփը բացուած էր: Ճշմարիտ որ այն ցնցիւնից խուփը բացուել էր և մեր բարեկամները առանց արգելքի կարողացան նայել թէ ինչ կար արկղում:

Ռընէն դրեց արկղը սեղանի վերայ: Լաֆորտը մի կողմը քաշեց ծրագը, որ ամենը լաւ տնտղէ. ստաջ

վերջրեց մի բարակ մետաքսեայ վերմակ, որ գցած էր գանձի վերայ: Ադամանդների շրջանող փայլը սառնեցրեց երկուսին: Լաֆորաը արորեց աչքերը և գոչեց.

«Որնէ, ահա շքեղութիւն, հարստութիւն, մի բարկանար, տղայ, որ զարմանում եմ, որովհետեւ բոլորովին չտեսնուած բան է: Բաղդաւոր երեխայ, հազիւ թէ մի քանի շաբաթ է Փարիզումն ես և հարստութիւնը անձրեւի պէս թափվումէ քեզ վերայ: Գուցե՞ս անպատճառ լաւ աստղի տակ ես ծնուել: . . . : Բայց նայինք թէ էլ ի՞նչ կայ արկղում»:

Որնէն վերջրեց ադամանդներով զարդարուած ապարանջաններ, մատանիք, մանեակներ և թագեր, դրեց նրանց մի կողմը և զգուշութեամբ բարձրացրեց երկրորդ մետաքսեայ վերմակը— գանձի երկրորդ առաւել թանկագին մասը փայլեց: Երևեցան չորս հաս ոսկեայ փոքրիկ ամաններ, որոնք լինէին զանազան թանկագին քարերով, իսկ նրանց մէջ փայլում էր մի մեծ կտոր մարգարիտ:

«Անպատեւելի դանձո գոչեց Լաֆորաը շարժելով ձեռքերը. «այս ամենը անպատճառ 200,000 ֆրանկից աւելի է: Բայց էլ ի՞նչ կայ, ինչպէս երևումէ դեռ յատակը չենք հասեր»:

«Որնէն ամանները դրեց մի կողմը և յետոյ՝ փայլեցին ոսկէ մանեթների զանազան փաթեթներ»:

«Աստուած իմ, ահա ու՛րեմ կ'անուանեմ հարուստ կառավարս գոչեց Լաֆորաը մեծ պարմանքով և մեր

առջևը ընկած է երևելի հարստութիւն. . . . բայց էլ ի՞նչ կայ. ինչպէս երևում է թղթեր են»:

«Այո՛, թղթեր են» պատասխանեց Որնէն. «ստոր հին ժամանակուայ մագաղաթներ են, որոնք, ինչպէս երևում է, վերաբերում են Մոնթրիի ցեղին, բայց սա, վահ, այս ի՞նչ բան է»:

«Ի՞նչ է, ի՞նչ» հարցրեց Լաֆորաը հետաքրքրութեամբ. «է՛լն մի նոր գանձ»:

«Այո՛» ան քաշելով կրկնեց Որնէն. «սա մի հաս առաաղիր է այգու, դաշտի և անտառի, որոնք պատկանում են Սալօնայում եղող Տիօնկուր ամրոցին, որի տէրը այժմ կոմս Մոնթրին է: Մասձիր, հայրիկ— Սալօնայում, իմ քաղցր հայրենիքում: Ես լաւ եմ ծանուցում այն ամրոցը. նա ընդամենը վեց մղոն հեռու է մեզանից և իմ մեծ մայրս մի ժամանակ այնտեղ չ'զիտեմ աղախին էր թէ ինչ էր: Այս, ինչ գեղեցիկ ամրոց է, հայրիկ: Եւ ինչպէս սքանչելի անտառներ նորան շրջապատում են: Եստ հիանալի: Հաւատացիր ինձ, ողջ աշխարհում նորանից լաւը չես գտնիր»:

«Ի՞նչ, շնորհաւորումեմ ասաց ձերունի զենուորը ժպտելով. «Նու աննուական կ'դաւենաս»:

«Ինչպէս, հայրիկ, ինչե՞ր ես խօսում հարցրեց Որնէն»:

«Ինչպէս թէ ինչեր եմ խօսում կրկնեց ձերը. «ահա մեր մաշուած կեխտոտ սեղանի վրայի գանձի տէրն ես: Նայիր, Որնէ, տես ինչպէս փայլում շողշողում են: Այժմ, յոյս ունիմ կ'թողնես թամարախա

Ճառութիւնդ:

«Ես քո ասածը բողբոջիւն չեմ հասկանում, հայրիկս ասաց Ռընէն, որ արդարեւ վախճանում էր, որ չլինի թէ ծերը խելքը կորցրել է. փ՞նչ էիր դու կամենում ասելը:

«Բարեկամ, կարծես դու բողբոջիւն խուլ ես այդպիսի ծեր զննուորը. «Այս վկայագիրներն մէջ գրուած է, որ կոմսը և նորա աղջիկ Յաննին, իւրեանց ցեղն վերջին ժառանգներն են և բարեկամներ չունին. սորա մէջ կարծեմ բոլորը պարզ գրուած է, ահա ինքդ առ կարգայ: Միեւնոյն ժամանակ կոմսը ինքը տուաւ քեզ արկղը: Երեք օրից յետոյ նրան և աղջկան կ'կարխեն: Աւերջապէս հասկացաւ, որ դու նորա ժառանգն ես և այս գանձի տէրը:

«Շշմարիտ, որ դու լաւ չես մտածում, հայրիկս պատասխանեց Ռընէն կրկին փայլուն գանձը արկղը հաւաքելով: Աստուած գիտէ, որ ես էլ չունիմ իրաւունք այս գանձի վերայ ինչպէս դու և ուրիշները, բացառութեամբ կոմս Մանրիի և նորա աղջկանս:

«Բայց նրանք երկուսն էլ համարեալ թէ մեռած են, Ռընէն ասաց ծերունին. «ոստիկանութիւնը նրանց արդէն իւր ծանկն է գցել և չի թողնիլ. գերիների գլուխները անշուշտ երեք օրից յետոյ գահճի սրի տակ կ'կարուեն, Ռընէն, այն ժամանակ. . . ով պէտք է լինի սորա տէրը:

Ռընէն գունաթափուեց, որովհետեւ այն ժամանակը միայն նա հասկացաւ, թէ կափորտը ինչ նա-

խաղճով էր խօսում իրա հետ: «Իսկ գարհուրելի էս ասում էր նա:

«Գարհուրելիս աղապակեց զննուորը. «գարհուրելի է, որ դու այքատութիւնը մի կողմը ձգելով, տեր լինէիր այս ահագին հարստութեան. Ա՛խ, յիմա՛ր, իմա՛ր:

«Շնչհատուտիւր յիմար կ'լինեմ, եթէ այդպէս անեմ ասաց Ռընէն. «ձեր Աստուածը կազատի նորանց մահից: Երեսուցին անպատճառ պէտք է ազատեմ և ողորմած Աստուածը, որ մինչև այժմ օգնել է իմ մտադրութիւններս կատարելու, այժմ էլ ինձ չի թողնիլ: Երեսան պէտք է ազատուի, ազատուի, սորա դէմ մի խօսք առգամ մի՛ ստա, կափորտա:

«Բայց, յիմա՛ր, մտածիր թէ ի՞նչ ես կամենում անել բարեկութեամբ ասաց ծերը. կոմսի և աղջկայ հետ բողբոջիւն գործ չունիս. —քո կեանքը վտանգի կ'ենթարկես նորանց մասին արձակում խնդրելու պատճառաւ:

«Իսկ մի բան է, որ քեզ այդպէս երջանկացնում, հարստացնում է, բայց դու այնպէս, յիմար ես, որ կամենում ես քո կեանքը կորցնել օտարների համար և մերջում ես քեզանից բազդիլ բերանները:

«Բա՛ղբ գոչեց Ռընէն. «դու դորան բա՛ղբ ես ասում: Ողորմա՛ճ Աստուած, ուրիշն քրտինքով աշխատած հարստութիւնը տակով անել իմ ծեր և այն փորձած ինկերս բա՛ղբ է կոչում: Բայց չե՞ որ ես անաստուած, կասկածելի և խորեփայ կ'լինեի, եթէ

այս հարստութիւնը ինձ սեփհականացնէի: Չե՞ս հասկանում որ ես մարդասպան կ'լինէի, եթէ ազահու-
թիւնիցս ստիպուած չը փորձէի ազատել նրանց
կեանքը: Ոչ թէ միայն նա է մարդասպան, որ մէ-
կին սպանում է, այլ և նա՝ որ թոյլ է տալիս մէկին
սպանել, այն ինչ կարող էր մարդասպանի ձեռքերը
բռնել: Ծերունի՛, ճշմարիտ, դու չէիր մտածել և
աշխատում էիր ինձ փորձութեան մէջ գլխաւոր:

Լաֆորտը արաստուալից աչքերով նայում էր երե-
խային, որ հպարտութեամբ և ոգևորուած երեսով
կանգնած էր նորա զիմացը, և ձեռքերը բաց անե-
լով՝ ծերունին գոչեց բարձր ձայնով:

«Ռընէ, արե՛ զիրիս: Այո՛, արդարեւ, դու ազնիւ
և աստուածասէր երեխայ ես: Փորձութիւնը մեծ էր,
բայց դու քաջութեամբ յաղթեցիր նորան: Գնա՛, որ-
դիս և աշխատի՛ր ազատելու անբաղդներին: Կ'յա-
ջողուի թէ ոչ—քո սիրտը մտքուր կ'լինի Աստուծոյ
առջև և նորա օրհնութիւնը կ'իջնի քո վերայ:
Ո՛հ Ռընէ, բոլոր հոգևովս ուրախ եմ, որ դու ունիս
այդ ազնիւ զգացմունքները»:

«Լաֆորտ, բարի ծերունի, ուրեմն դու միայն
ինձ փորձե՛լ էիր կամենումս ասաց Ռընէն Ժպտելով.
«Աստուած իմ, ինչ խղճալի արարած կ'լինէի ես՝
եթէ չ'կարողանայի տանել այդ փորձութիւնը: Ո՛չ
հայրիկ, ես դեռ չեմ մոռացել հանգուցեալ մեծ մօ-
րա կտակը. մահուան անկողնում նա ինձանից խոս-
տումս ասաւ— որ ունենամ Աստուծուն միշտ և ան-

դադար սրտումս և աչքիս առաջ, հնաշնորդէլ և կա-
տարել նորա սուրբ պատուիրանքները և փախել
մեղքից. նորա կտակը ինձ համար սուրբ է, և Տիրոջ
օգնութեամբ ես կաշխատեմ ուղիղ կատարել: Այո՛,
հայրիկ, իմ պարտքս է— աշխատել ազատելու ազնիւ
և եթէ կարելի է նոյնպէս և կունինս:

Ռընէն թագցրեց արկղը, որ խառը բույէին մի
հրաշքով ընկել էր նորա ձեռքը, և էլ չ'մտածեց նո-
րա վերայ: Բայց աղջկայ քնքոյշ երեսը նորա յի-
շողութիւնից դուրս չէր գալիս, և նա հաստատապէս
վճռեց ազատել նորան, մինչև անգամ եթէ կեանքը
ևս հարկաւոր զայ:

ԳԼՈՒԽ ԱՆՅԵՐՐՈՐԴ.

ԵՐԲ ԻՄ ԽԵԼՔԸ ՄԻ ԲԱՆԻ ՉԻ ՀԱՍՆԻՒԼ, Կ՛ԳԻ-
ՄԵՄ ԱՍՏՈՒԹՈՑ ԵՂՆՈՒԹԵԱՆ:

Երբ Ռընէն առաւօտը վեր կացաւ իւր աղքատիկ
կոշտ անկողնուց, նորա պարանոցից ընկաւ և գետնի
վերայ պոսոյտ եկաւ մի ձայն հանող բան. նա շուտ
եկաւ որ վերցնի և տեսաւ այն մատանին, որ իւր

մեծ մօր դիակի մօտ կանգնած արտասուելու ժամանակ, ստացել էր մի աղջկանից. այն ժամանակից սկսած միշտ ժայռակենի վերայ կապած կախում էր իւր պարանոցից: Մատանուն նայելու պէս, արձանի նման սառեցաւ:

«**Լ**աֆօրա» դռնեց նա ուրախութիւնից յափշտակուած. այժմ ես ճանաչեցի թէ ո՞վ է այն աղջիկը, որին երէկ բռնեցին և բանդը տարան: Նա Ծաննիին էր, Շամուն հովտի այն նազելն հրեշտակը»:

«**Ս**յդ ո՞վ է, ո՞վ» հարցրեց Լաֆօրաը:

«**Մ**իտդ է, հայրիկ. շարունակեց Արնէն շտապելով, և նրա աչքերը փայլում էին ուրախութիւնից. «ես արդէն պատմել եմ քեզ իմ անբաղդութիւնը, յիշել եմ նոյնպէս որ մեծ մօրս դիակի մօտ կանգնած արտասուելու ժամանակ, փողոցում գնում էր կառքով մի պարոն իւր աղջկայ հետ և երբ մեզ տեսաւ կանգնեց և ինձ փող ընծայեց: Իսկ բարի աղջիկը, տուեց ինձ այս մատանին, որ նորան միշտ յիշեմ: Նա այնպէս քաղցրութեամբ մխիթարում էր ինձ, որ երբէք ես նեմ կարող մոռանալ և ուրախ եմ, որ Աստուած ինձ այստեղ բերեց, նրանց բարութեան փոխարէնը վճարելու համար, որովհետև այն գերիքը, որոնց ես երէկ տեսայ և որոնց արկղը այն պահարանումն է, ոչ այլ ոք են եթէ ոչ Ծաննիին և նորա հայրը: Ս. յո, ես յիշում եմ, նորա անունը Ծաննի էր: Անունը «ես չեմ մոռացել, նոյնպէս և դէմքը, բայց երէկ նա այնքան շփոթուել էր, գտնաթափուել և արտասուել,

որ իսկոյն չ'կարողացայ ձանաչել: Այժմ ես հաստատ գիտեմ, որ նա Ծաննին է և ճշմարիտ, չեմ կարող խօսքերով յայտնել թէ որքան ուրախ եմ, որ Տէրը ինձ այստեղ բերեց նրանց ծառայութիւն ցոյց տալու համար: Ել ուշանալու ժամանակ չէ, նա մի բուսկ անգամ չ'պէտք է տանջուի բանդի մէջ: Վազում եմ Ռորէսպէրի մօտ: Նա ինձ պէտք է լսի և թոյլտուութիւն տայ, որ նորանց արձակենս:

«**Ս**յժմ դեռ շատ վաղ է և քեզ էլ ներս չեն թողնիլ» ասաց Լաֆօրտը. «սպասիր մի կամ երկու ժամ»:

«**Ոչ** հայրիկ, այդքան ժամանակ երբէք չեմ կարող սպասել պատասխանեց Արնէն. «իհարկէ Ռորէսպէրի մօտ չեն ընդունիլ, բայց կ'վազեմ բանդ, կը պահանջեմ որ ինձ թոյլ տան Ծաննիի մօտ գնալու — իմ տոմսակը դեռ չէ կորցրել իւր կախարական զօրութիւնը: Այո, այդ կանեմ և կաշխատեմ մխիթարել խեղճ աղջկան մութ բանդում: Ոհ Աստուած, նա բանդումն է, այն քնքոյշ երեխան: Ինչ տմարդութիւն է»:

Լաֆօրտը չ'ուշացրեց Արնէին: Նա շտապեց բանդը և խնդրեց ներս մանելու թոյլտուութիւն:

Բանդապահը առանց խօսելու կամենում էր նորան հալածել, բայց Արնէն համարձակութեամբ ցոյց տուեց իւր տոմսակը և Ռորէսպէրի անունը, ինչպէ՛ միշտ, այժմ ևս ցոյց տուեց իւր զօրութիւնը: Առանց մի բուսկ ուշացնելու տարան նորան Ծաննիի

մօա, որ գտնուում էր մի բաւականի մեծ, մութ
 դահլիճում, որի առաստաղը կանգնած էր մեծ միա-
 ձոյլ սիւների վերայ: Արեւուն կամ քառասուն ցե-
 րիք գտնուում էին այնտեղ և յետուզարձ էին անում
 մի կամ երկու հողով միասին սիւների մէջ: Արնէն
 ողջ դահլիճը աչքի տակ գցելուց յետոյ, հայեացքը
 բնիաւ մի անկեան վերայ, որտեղ նստած էր Թաննին
 հօր ծնկների վերայ, և իւր քնքոյշ ձեռնիկներով փա-
 ղաբջում էր նորա գունաթափ կնճիռներով ծած-
 կուած երեսը:

Արնէն մի բույնաշատի կանգնած՝ ուրախութեամբ
 նայում էր նորան: «Այո՛, նա Թաննին է, իսկ՝ նա
 նորա հայրը ասում էր Արնէն, «ես նորան երէկ
 կ'ձանաչէի, եթէ հազա՞ծ չ'լինէր այն չ'ին շորերը:
 Տեսնես նա կ'ձանաչէ ինձ»: Եւ այսպէս ար-
 արեւմտեան ծայրերով թեթեւութեամբ մօտեցաւ

աղջկան և մտաբ կայրեց նորա ձեռքին. նա շուտ ե-
 կաւ: Արնէն հարցրեց քաղցրութեամբ. «Թաննին՛, դու
 ինձ յիշում ես: Եւ այսպէս շորերով մի քանի մտաբ ար-
 արեւմտեան ծայրերով թեթեւութեամբ մօտեցաւ

Առաջ աղջկը նայում էր նորա վերայ զարմաց-
 մամբ և հետաքրքրութեամբ, բայց յետոյ նորա գե-
 ղեցիկ երեսի վերայ երևեցաւ մի ժպիտ, նա թաւ-
 տեղից և մեկնեց իւր ձեռքը երեխային:

«Արնէն՝ աղաղակեց նա. «այո՛, ես քեզ դեռ յիշում
 եմ: Հայրի՛կ, սիրելի հայրի՛կ, նայի՛ր, սա այն նամուն
 հովտի Սարգեայ գիւղի երեխան է: Այ, Արնէն, ես քեզ
 գեռ չեմ մոռացել: Բայց ի՞նչ ես անում դու այստեղ:

Մի՞թէ քեզ էլ են բռնել, ինչպէս ինձ և հօրս:
 «Այ, ինձ չեն բռնել քառասնամեկ Արնէն ու-
 թախութեամբ սեղմելով քնքոյշ աղջկայ ձեռները. «ես
 միայն եկայ քեզ տեսնելու և միթիթարելու, նոյնպէս
 և քո հօրը: Մենք տեսնուեցանք և արկղը ինձ մօտ
 է, կոմս: Մերունի Աֆորար նորան զգուշութեամբ
 թաղցրած է: Եւ այսպէս շորերով մի քանի մտաբ ար-
 արեւմտեան ծայրերով թեթեւութեամբ մօտեցաւ

«Հա՛, դու այն թանաքալա՞մսն աղա՞ն ես ա-
 սաց կոմսը նոյնպէս ձեռք բռնելով. «դու բարի տղայ
 ես, ինզրեմ արկղը հաւատարմութեամբ պահպա-
 նես, որովհետեւ շատ թանկագին է: Եթէ Աստուծոյ
 ողորմութեամբ մենք կրկին արձակուենք, դու առա-
 տալէս կ'վարձատրուես, որդիս: Եւ այսպէս շորերով մի քանի մտաբ ար-
 արեւմտեան ծայրերով թեթեւութեամբ մօտեցաւ

— Այդ ի՞նչ խօսք ես ասում պ. կոմս, ես վարձա-
 տրութիւն չեմ ուզում և արդէն վարձատրուած եմ
 նորանով, որ կարող եմ ձեզ ծառայութիւն ցոյց
 տալ: Միայն համբերութիւն, կոմս: Աստուծոյ ողոր-
 մութեամբ, դուք շուտով կ'թողնէք այս բանդը:

«Այո՛, որ կախողանք բարձրանանք քառասնա-
 նեց կոմսը և տխրութեամբ ու յուսահատութեամբ
 սեղմեց աղջկան իւր կուրծքին. «Այ, մեծ Աստու-
 ած, եթէ Թաննին. . . այս խեղճ անմեղ երեխան,
 որ ոչ թէ մարդու, կամ Աստուծոյ մի որևէօրէ ա-
 բարածի, մինչև անգամ վերջին որդի վաս չի աուել,
 աղատուէր այդ զարհուրելի վիճակից: Եւ մեռնել
 այդ մտաղաշ հասակում և այն այնպիսի մահով, ա-
 մենակա՛լ Աստուած, այդ զարհուրելի է: Եւ այսպէս շորերով մի քանի մտաբ ար-
 արեւմտեան ծայրերով թեթեւութեամբ մօտեցաւ

«Բայց ես ձեզ ասացի, որ նա չի մեռնիր» գոչեց Ռընէն. «և ձեր շղթաները, կոնն, կարծակեմն»:

«Դո՛ւ, այդ երեխայ տեղովդ» ասաց կոմսը զարմանալով, «ինչպէս դու կարող ես անկարելին անել, որ չի յաջողուել ոչ մի քաջ և աներկիւղ մարդու»:

«Բայց դուք չ'զիտեք» կրկնեց Ռընէն. «հաստատապէս. «Ռորէսպէրը իմ բարեկամն է: Ես կ'գնամ նորա մօտ և այնքան պէտք է խնդրեմ ձեր ազատութեան մասին, մինչև որ նա այդ հրամանը տայ»:

«Դո՛ւ, դու կամենում ես այդ ան՞եր զոչեզ կոմսը բոլորովին վարմայած. «խելքդ վերադէ, որ դի՛ս»:

«Ահա նայեցէք այս տումակին և Ռորէսպէրի ստուրագրութեան» պատասխանեց Ռընէն. «նա ինձ ներս մտնելու թոյլաութիւն տուեց և սորանից կարող էք եղբակացնել, որ ես խելագար չեմ և ոչ այնպէս թոյլ և անօգնական, ինչպէս դուք կարծում էք: Այո՛, Ռորէսպէրը ինձ հետ լաւ է վարուում և կ'լսի իմ աղաչանքները ձեր ազատութեան մասին»:

«Ահ, Ռընէ, 'ի սէր Աստուծոյ մի՛ խաբիր ինձ, իմ մէջ յոյս մի՛ վարթեցրու, որ եթէ չ'կատարուի ինձ համար մահից աւելի վատթար կ'լինի» գոչեց կոմսը և զողբողալով բռնեց Ռընէի ձեռքը. «Ճշմարիտ ասա՛, քո աղաչանքը կ'փոփկայնի՞ նորա քարացած խիղճը»:

«Հաւատացէք, ո՛հ հաւատացէք» ճշմարիտ եմ ասում հաստատեց Ռընէն. «եթէ ոչ ես չեմ խաբիր»:

«Աստուած իմ, զօրաւոր Աստուած» ասաց Մոնթրի

կոմսը. «դա հրաշք է: Ռընէ, փրկի՛ր երեխայիս, միայն իմ Պաննիին, և իմ հարստութեան կէտը քոնն է: Համաձայն ես դու, համաձայն»:

«Թողէք խնդրեմ այդպիսի բաներ, ես վործատրութիւն չեմ ուզում պատասխանեց Ռընէն. «Այժմ իմ ես դնում եմ Ռորէսպէրի մօտ և շատ կարելի է մի քանի րոպէից յետոյ աւետիսով վերադառնամ Յոյս ունեցէք, բարի տէր: Յոյսներդ զրեցէք ևստուծոյ վերայ և ամեն բան լաւ կանցնի: Մնաս բարև, սիրելի Պաննի: Եուտով մենք էլի կ'տեսնուենք»:

Ռընէն, առանց ուշադրութիւն դարձնելու կտնի շնորհակալութիւններին և վարձատրութիւններին, շտապով թողեց բանդը և վազեց Ռորէսպէրի բնակարանը: Այս շատ վաղ էր և սկզբում նորան չէին թոյլ ապխտ, բայց երբ նա յայտնեց որ շատ հարկաւոր գործ ունի Ռորէսպէրին յայտնելու, իսկոյն թոյլ տուին:

«Ահ, բարև քեզ բարեկամ» քաղցրութեամբ ողջունեց նորան Ռորէսպէրը, որ մետաքսեայ խալաթը հագած նստած էր սեղանի մօտ և սուրճ էր խմում: «Չը ի՞նչ է, էլի մի որևիցէ աւագակութեան լո՛ւր ես բերելք»:

«Այ, տէր իմ» պատասխանեց Ռընէն և շատ ուրախացաւ որ այն մարդուն, որից կախուած էր կենդանութիւն և մահ, հոգու շատ խաղաղ վիճակում գտաւ. «այս անգամ ես ձեզ մօտ խնդիրքով եմ եկիլ»:

« Եւ յերթորով, տեանենք ի՞նչ է: Գէ՛հ, լսու՛մեմ աւսաց Ռորէսպէրը ողորմածաբար: »

Ռրնէն կարձ և պարզ կերպով պատմեց իւր առաջին հանդիպելը կոմս Մոնթրիի և Գաբրիի հետ, ցոյց տուեց մտածանին, որ այն ժամանակ նա ստացել էր նորանից և վերջապէս ասաց, որ նորանց երէկ տարան բանդը, չյիշելով ոչ մի խօսք արկղի մասին: Յետոյ նա լռեց:

« Շինա ի՞նչ ևս ուզում ասել: » հարցրեց Ռորէսպէրը և նորա դեմքը, որ առաջ ողորմած թիւն էր ցոյց տալիս, այժմ ընդունեց բարկացկոտութիւն. « Ի՞նչ ևս ուզում ասել, որդի՛ս: »

« Եւ այդպէս, տէր իմ, ասաց Ռրնէն աղօսելով և չոքելով Ռորէսպէրի առաջ. « դուք արդարև դուշահում էք թէ ինչ եմ ուզում ասել: Ազատեցէք անբաղդ գերիներին: Ի տէր Աստուծոյ, տէր իմ, այդ արեցէք ինձ համար: Մի անգամ դուք ինձ ասել էք, թէ երբ կ'հարկաւորուի ուժեղ ձեռք և հրամայող կա՛մք—յիշեմ ձեզ: Այժմ ես եկել եմ ձեզ մօտ և աղաչումեմ ազատեցէք այն անբաղդներին: »

Ռորէսպէրը ծախաբար կնճռելով, անբաւականութեամբ երեսը չուտ տուեց: Անցաւ մի քանի րոպէ դարհուրելի լուսթեան մէջ, վերջապէս նա կարձ և կուտութեամբ ասաց, « գիտե՛ս դու, որ այդ բարիխօսութեանը համար դու արժանի ես մահուան: Ինչպէ՛ս, դու խնդրում ես որ արձակեն ազնուականներին, հայրենիքի դաւաձաններին և թշնամիներին: »

« Բայց նորա անմեղ են, տէր իմ, գոչեց Ռրնէն. « կոմսը նորա համար էր կամենում թողնել Գաբրիսին, որ առանձնութեամբ անցկացնէ իւր կեանքը: Նա հայրենիքի թշնամի չէ: Իսկ Գաբրիսին—նա զեռբողորովն երկխայ է: Ո՛հ խղճացէք, տէր, խղճացէք աղաչում եմ: »

« Այդ անկարելի է, վեր կաց և հեռացի՛ր: » հրամայեց բարկութեամբ Ռորէսպէրը:

« Ոչ, տէր, ոչ, ես չեմ գնալ: » պատասխանեց Ռրնէն վճռողապէս, « ես յիշեցնում եմ ձեզ, տէր, ձեր խոստումը: Խղճացէք և լսեցէք ինձ: Բաւական է միայն ստորագրէք և երկու հոգի կ'ազատուեն մահից, որոնք իւրեանց ամբողջ կեանքում ձեզ կ'օրհնեն: »

« Ինչո՞րի՛ր քեզ համար և ոչ այլոց: » ասաց Ռորէսպէրը բարկութեամբ. « ազնուականները պէտք է մեռնեն: Դու սրանք գեռ չես հասկանում, գնա: »

« Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, տէր, այդպէս անմխիթար մի ուղարկիր ինձ: » աղաչումէր Ռրնէն արտասուալից աչքերով: « Ա՛խ, եթէ դուք տեսնէք փոքրիկ Գաբրիսին, մեծ կարեկցութիւն կ'զգաք: »

« Ի՛նչ ասաց նա վերջապէս, ես կամենում եմ պարտքիցս դուրս գալ: Աղջիկը կ'ազատուի, իսկ նորա հայրը կ'մեռնի: Լա՛իր: Ել ոչինչ մի ասա, եթէ չես կամենում աղջկան ևս մահուան մատնել: Զօրը ես չեմ կարող աղաատել, իսկ աղջկան քո խաթրու համար եմ աղաատում: Այո՛, եթէ նա ազնուական չլինէր, այլ մի հասարակ մարդ, . . . բայց այդպէս »

չէ. . . : Նորա գլուխը կ'կտրուի զիլեօտինով : (զլխս-
հատ մեքենայ է :)

Ռընէն մի անգամ էլ բայ արաւ բերանը, որ հօր
համար ևս արձակում ինզրի, բայց Ռորէսպէրի
զարհուրելի հայեացքը ստիպեց նորան լռուել :

«Մտածի՛ր» ասաց այդ զարհուրելի մարդը. «եթէ
դու մի խօսք էլ ասես, իմացի՛ր, որ աղջիկն էլ կը-
մեռնի : Եթէ կամենում ես նորան ազատել, ուրեքն
լռուիր :

Ռընէն, բոլորովին լեղապատառ եղած, լռուեց :
Ռորէսպէրը մօտեցաւ գրասեղանին և մի քանի տող
բան գրեց մի կտոր թղթի վերայ :

«Ահա ա՛ն» ասաց նա : «Սա Փաննիի աղատաթուղ-
թըն է : Ենորհակալ մի՛ եղի՛ր, որովհետեւ էլ պար-
տաւոր չեմ քեզ—մենք քվիտ ենք : Մնաս բարև :

Չեռքով նա հրամայեց Ռընէին որ հեռանայ, որը
չը համարձակուեցաւ ընդդիմանալ և մեռելէ պէս
գունատուած, թողեց սենեակը : Այժմ նա հասկա-
ցաւ, որ Ռորէսպէրը արդարեւ այն զարհուրելի մար-
դըն է, և նորա տունը առիւծի որջն է, որտեղեց շատ
քիչերն են դուրս գալիս, ինչպէս նկարագրում էր
Լաֆորարը : Գողգոթայով նա շնորհակալ եղաւ Աս-
տուծուց որ նա այդ անողորմելի մարդու սրտում
դէլթ մի կայծ կարեկցութիւն զարթեցրեց : Թէև կա-
տարուեցաւ կոմսի ամենաջերմ ցանկութիւնը և Փան-
նիի պարանոցը դահճի կացնից ազատուեցաւ, սա-
կայն Ռընէն իւր ցանկութիւնը կատարելապէս կա-

տարուած չ'տեսնելով (այն է և կոմսի աղատումը) ար-
խուր մտաւ բանդը : Նա տխուր էր այն, որ բարի
գործը մինչև կէսը յաջողեցաւ, և նորա տարակու-
սութիւնից կոմսը բոլորովին յուսահատուեց, որ Փան-
նիի հետ սպասում էր նորա դալատեան :

«Այդպէս և ես մտածում էի» ասաց Մանրին բո-
լորովին գունատուած. «քո յոյսերը քեզ խաբեցին,
Ռընէ, և դու իմ խեղճ, փոքրիկ Փաննի, պէտք է
մեռնիս ինձ հետ» :

«Ո՛հ, ոչ, ոչ» շտապով պատասխանեց Ռընէն. «իմ
յոյսերը ճշմարիտ է բոլորովին չ'կատարուեցան, բայց
Փաննին իհարկէ ազատ է : Ահա Ռորէսպէրի տուած
աղատաթուղթը» :

«Ո՛հ, երկնքից ուղարկուած» գոչեց բաղդաւոր հայ-
ըր մի սուր հայեացք ձգելով թերթի վերայ և հաւ-
ատալով Ռընէի խօսքերի ուղեղ լինելը. «Փաննի,
թանկագին երեխաս, դու ազատ ես : Ո՛հ, որդի՛ս,
ինչպէս ինձ ուրախացրի՛ր այդ համբաւով. Ռընէ՛ իմ
հարստութեան կէսը քեզ է պատկանում, վերցրու նո-
րան և թող միւս կէսը իմ երեխայիս համար : Ողոր-
մած Աստուած, շնորհակալ եմ քեզանից նրան ազատե-
լու համար : Այժմ ես հանգիստ կ'մեռնեմ» :

«Վ՛մեռնե՛ս, հայրիկ, սիրելի հայրիկ, դու պէտք է
մեռնե՛ս» գոչեց Փաննին և պինդ փաթաթուեց իւր
հօր. «Ո՛չ, ո՛չ, Ռընէն քեզ էլ կազատի, նա շատ բա-
րի է» :

Ռընէն ախրութեամբ բարձրացրեց ուսերը, իսկ
կոմսը շուարուած նայում էր: ամ շարժման ասան զոտ

«Ռոբէտտէրի ողորմութեան վերայ էլ յոյս չի դնուիր
ասաց վերջապէս Ռընէն. «Ճնկալոք խնդրեցի և քո
հօր կեանքի համար, բայց նա այնպիսի սպանում
լիքներով ստիպեց լռելու, որ ես էլ չհամարձակուե-
ցայ մի խօսք անգամ ասելու»: ճառարանայ ամիսայ

«Ինչ երկիր էր տալիս քեզ Ռընէ, քո մահօգին
հարցնում էր Ծաննին: ասած ձեզ սպանում

«Այ, քո, Ծաննի, պատասխանեց Ռընէն. «Իմ կեան-
քը ուրախութեամբ կ'զօհեմ: յոյս ձեռքանց՝ զյուս

«Ես նմանում եմ վագրի: ասաց կոմսը հառաչելով.
«բայց բաւական է, որդիք: Դու ազատ ես Ծաննի և
դա թեթեւացնում է իմ մահը: Այժմ գնացէք — ես
բոլորովին չեմ հանդատանալ: մինչև որ չթողնէք
այս բանը: Ինչ Ծաննի, իսկ դու Ռընէ, չթողնես
իմ անբաղդ թրեխային, որ այդպէս վաղ որբա-
նում էս: ի յուսովեա՞ զյոս զվերասխալա ձեզ սխալմ

«Շայրի՛կ, հայրի՛կ, ես քեզ չեմ թողնիր զքեզ
Ծաննին արատաւելով և աւելի ամուր փաթաթու-
ելով կոմսին. «եթէ դու պէտք է մեռնիս, ես էլ
չեմ ուզում ապրելը: ասորմա՞ սո ձեզ մի պաննա՞ յոյ

Կոմսը երեխային ամուր սեղմեց և բարկութիւն.
նորա աչքերից թափվում էին արատաւքի կաթիլ-
ներ: ամիսանձ չմտա՞նայս ի թեց ճառարան զմե զօհ

«Նսպանուի՛ր հանդամանքներին, զաւա՛կս: աս
սաց նա շարժուած ձայնով. «դու կ'ապրես, իսկ ես

պէտք է մեռնիմ:

«Ո՛չ, դուք չէք մեռնիր յանկարծ վճռողապէս
աղաղակեց Ռընէն, որ մինչև այն ժամանակ խոր
մտածութեան մէջ էր. «Ինչ'նք, Ծաննի: Եթէ կա-
մենում ենք գործը ամենէլ պէտք է որքան կարելի է
շտապել: Յոյս ունեցէք, կոմս: Իսկ դու, Ծաննի, արի՛
իմ ետեկցս, գնանք իմ բարեկամ ծեր Լաֆորտի
մօտ: ի յուսովեա՞ զձեպար ոսծ մտայք յիմ զօտ

«Սպասի՛ր, որդի՛ս աղաղակեց կոմսը. «ասա ինձ,
ինչ ես կ'ամենում անել, երբ դու էլ ոչ մի անիղեց
յոյս չունիս: ձեռքան՝ այս ձեռքանում ասում յոման

«Ես իմ յոյսս դնում եմ Աստուծոյ և իմ յարա-
ջագիմութեանս վերայ» պատասխանեց Ռընէն պար-
զահոգութեամբ: «Թէ ինչպէս ես ձեզ կ'ազատեմ, այդ
ինքս էլ չգիտեմ, բայց Աստուած ցոյց կ'տայ ճանա-
պարհը և վերջապէս ես պէտք է Լաֆորտի հետ
մտածեմ դորա մասին: Բայց ժամանակ է կորչում,
մենք պէտք է գնանք: աս իմանա՞ բիմայք բնա՞

Կոմսը կարծում էր, որ Ռընէն այդպիսի խօսքե-
րով միայն կ'ամենում էր Ծաննիին հօր հետ բաժա-
նուելու ցաւը թեթեւացնել. նա նոյնպէս սկսեց շտա-
պեցնել բաժանուելու: Ծաննին պէտք էր հնազան-
դուէր: ի յուսովեա՞ սո զո—ց ձեռքանում արա զոտ

«Բայց ես քեզ էլի կ'անենեմ, հայրի՛կ, ձշմարտ
է՞ք ասաց նա հրաշարական անշով: քի մտնալ սօք

«Անկասկած, եմ կեանքովս երդումեմ հասա-
սեց Ռընէն, այժմ գնանք, ամենայն մի բողոքի մեզ

համար թանգ է:

Արքայազն արտասուքով աղջկէր թողց
հորը և գնաց Ռընէի հետ: Բանդապահ
նրանց և չէր կամենում թողլ սալ:

«Անկէցէ՛ք բանդապետին» հրամայեց Ռընէն:

Բանդապետը եկաւ:

«Գժռէ՛ւ ևս ինչ է» ասաց նա. «բոլոր կամենում եմ
փախցնել զերուն: Յետ դարձէք երկուսովդ էլ»:

«Կարծեմ դուք պէտք է ինձ լաւ ճանաչէք» կրրկ-
եց Ռընէն. «ես այս անում եմ Ռորէսպէրի հրա-
մանով: Նորա անունով եմ պահանջում»:

«Իէ՛հ, դէհ յիմարութիւններ մի՛ արա՛ս աղաղակեց
վերակացուն. «Ռորէսպէրը ազատի գերուն—բարեկամ,
այդ անկարելի է»:

«Իէ՛հ, եթէ դուք կասկածում էք իմ խօսքերին
ուղղութեան մասին, հաւատացէ՛ք Ռորէսպէրի ստո-
րագրութիւնը՝ ասաց Ռընէն և սառնասրտութեամբ
հանեց գրպանից Գաննիի ազատաթուղթը: «Վերա-
կացուն առաւ և մեծ զարմանքով կարդում էր»:

«Սա բոլորովին հրաշք է՝ գոչեց նա. «Ասա՛ ինձ, ո՞վ
ես դու, որ անարգելք մտնում ես բանդերը և քա-
կում ես զերինների շղթաները»:

«Ի՞նչ ասա տեսնում էք—որ ես Ռորէսպէրի բա-
րեկամը և դործիքն եմ» պատասխանեց Ռընէն. «Ես
դեռ յաճախ կ'գամ ձեզ մօտ, այժմ հրամայեցէ՛ք որ
չուշացնեն այս երեխային»:

«Թողլ տուէ՛ք՝ ասաց վերակացուն, «գրայց՝ երդ-

վում եմ Աստուծոյ անունով, որ սա մի հրաշք է»:

Ռընէն և Գաննին էլ ոչ մի տեղ արգելքի չ'հան-
դիպեցան: Անվտանգ նրանք հասան Լաֆորտի բնա-
կարանը, որ նոյնպէս հրաշք կարծես հրք տեսաւ
Գաննիին, որ Ռընէի ձեռքը բռնած մտաւ իւր փոք-
րիկ սենեակը:

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹԵՐՐՈՐԴ.

ՀԱՍՏԱՏ ՊԱՀԻՐ ԻՆՉ ԲՈ ԽՕՍԲԻԳ ՄԵՋ ԵՒ ՋՕՐԱՑ-
ՐՈՒ ԵՒ ՄԻ ԽԱՅՏԱՌԱԿԻՐ ԻՆՉ ԻՄ ՅՈՅՍԻՍ
ՀԱՄԱՐ:

(Սաղմ. 118—116)

Մի քանի խօսքով Ռընէն բացատրեց Լաֆորտին
Գաննիի ազատելը՝ շատ զարմացաւ ծերունին, որ
Ռընէին յաջողեցաւ փափկացնել անողբելի Ռորէս-
պէրի սիրտը:

«Ի՜նչ բոլորովին Աստուծոյ ողորմութիւնն է՝ ասաց
նա. «Են որ հակառակութիւն տուէք երկնքին, երեխայք,
Որ պահպանեց և ազատեց ձեզ այդպիսի կերպով.
վերցրէ՛ք ձեր զաւազանները և փախէ՛ք այս քաղա-

քից, որտեղ կորուստը և մահը իւրաքանչիւր բնութեան ազանուած են: Փախէք, ասում եմ, կարող է պատահել որ Ռորէսպէրը փոշմանայ իւր թողաւորութեան վերայ: Փախէք, ինչքան կարող էք, շտապեցէք այդ է իմ խորհուրդը: Ծանոց պատմական գրքի գր. միջնամ.

«Եւ լա՛ւ խորհուրդս պատասխանեց Ռընէն. «այդ պիտի կ'անենք երբ ամեն բան վերջացրած կ'լինենք: Բայց դեռ պէտք է ազատել նոյնպէս և Ծաննիի հօրը»:

«Ծաննիի հօրը, կոմս Մոնբրունն» գոչեց Լաֆորտը բոլորովին զարմացած. «Ռընէ, դու ցնորուել ես, թո՛ղ այդ մտադրութիւնդ»:

«Ոչ, արդէն վճռել եմ յոյսս դնելով Աստուծոյ վերայ» պատասխանեց Ռընէն:

«Ի՜նչ նշանակում յոյսս դնել Աստուծոյ վերայ, այլ նորան փորձելը ասաց Լաֆորտը. «Ռընէ, քեզ յաջողեցաւ անկարելին—դու ազատեցիր կոմս Մոնբրիի հարստութիւնը, ազատեցիր նորա աղջկան, փափկացրիր վագրի սիրտը, որ մինչև այսօր ոչ մէկին չէ յաջողուել այդ անելու, և ահա այդ յառաջադիմութիւններդ կուրացնում են քո աչքերը: Ի՜նչ կամենում ես ազատել կոմս Մոնբրիին, այն ազնուականին, որին ինքը Ռորէսպէրը չ'թող տուեց, Տեսնում եմ, որ դու դեռ բոլորովին երեխայ ես»:

«Ոչ, Լաֆորտ, ես էլ երեխայ չեմ և իմ վճիռը անփոփոխելի է ասաց Ռընէն. «կոմսը քինձ շարունակութիւն է արել և ես փոխարէնը պէտք է վճարեմ»:

«Բայց, բարեկամս, գիտե՛ս, որ քո մահը անփախելի է, երբ իմանան զխաւորութիւնդ» ասաց Լաֆորտը. «գիտե՛ս, որ Ռորէսպէրը ինքը քեզ կ'պատժի երբ իմանայ, որ իւր հրամանի ընդդէմ ես վարում: Ռընէ, բաւականացիր նորանով—ինչքան որ Աստուծոյ օգնութեամբ հասար—թող այս քաղաքը և Ծաննիի հետ վախիր քո հայրենի խաղաղ ու հանգիստ հովիտը և աւելի լաւ է այնտեղ աղօթի՛ր կոմսի համար: Կնա՛, որդիս, յառաջադիմութիւն չես կարող գտնել անկարելի մէջ, զա՛ բոլորովին անխելքութիւն կ'լինէր: Աւերջին անգամ ասում եմ քեզ, դնա՛: Ժամանակով Ծաննին շնորհակալ կ'լինի քեզանից, որ ազատեցիր իրանս»:

«Այո, ես կ'գնամ, բայց միայն կոմս Մոնբրիի հետ պատասխանեց Ռընէն. հաստատամտութեամբ. «առանց նորան—երբէք: Հայրի՛կ, Տէյրը թողյերին զօրացնում է: Իմ յոյսս կ'դնեմ նորա վերայ և նա ինձ կ'օգնի, որ անմեղին հանեմ մարդասպանների կացնի տակից: Քերահաւատ, ինչպէ՛ս կտակածում ես դու Աստուծոյ ողորմութեան վերայ: Մի՛ թէ մենք պարտաւոր չենք ձեռք մեկնել անմեղին օգնելու համար: Ո՛հ, Լաֆորտ, եթէ արգարե ես պէտք է կորչեմ կամ կ'ստուեմ՝ աւելի յօժար կ'լինեմ, քան թէ բոլոր կենանքիս մէջ տանջուել այն մտքով, որ մի գարշակ երկիւղից մի քայլ անգամ առաջ չ'գրի իմ բարեբարիս կենանքը ազատելու համար: Ոչ, Տերունի, մի մտածի՛ր իմ վճիռս խախտելու: Ես կամ կ'ազատեմ

կումին, կամ կ'կորչեմ նորա հետս: արիւնքս զբարե-
 Ծերունին քարացած՝ նայում էր երեսային և յա-
 կամայ գրաւուած նորա մեծահոգութիւնից, բռնեց
 նորա ձեռքը ասելով. «Նրն է, քո անվահեր սիրտը
 ասելի ազգող եղաւ քան իմ գոռուութիւնը: Արա ինչ-
 պէս կամենում ես Ռընէ և թող շատեն, որ ծե-
 րունի Լափորտը իւր ալէգարդ գլուխը չ'գրեց իւր
 սիրելի ընկերոջ օգնելու համար: Այո՛ սիրելիս,
 մենք միասին պէտք է գործենք և ինչ կարող
 եմ, ուրախութեամբ կանեմ քո բարեկամներիդ հա-
 մար: Յոյսդ զիր ինձ վերայ, Ռընէ, հարկաւոր եղած
 ժամանակ կենանք անգամ չեմ խնայիր»:

«Տեսնում ես, ծերունի, որ բոլորը սպասածիս պէս
 կատարուեցաւ ասաց Ռընէն ժպտելով, ա՛խ, ես քեզ
 ճանաչում եմ, բարի Լափորտ: Քո սիրտը ազնիւ է
 և այժմս էլ գորանում կրկին համոզուեցայ: Իսկ այս
 ժրմ ասա, ինչ ճանապարհով բռնենք գործը որ նպա-
 տակներիս հասնենք»:

Ծերունին մտածելով անցուդարձ էր անում սենս
 եակի մէջ:

«Ուժով ոչինչ չենք կարող անել ասաց նա. «ու-
 ընմն մենք պէտք է կամ կաշառքով կամ խորամանկ
 կուժիւնով գործենք: Ի՞նչպէս ես կարծում, վերա-
 կացուն սովոր է կաշառակերութեանս»:

«Չգիտեմ, բայց ամենայն դէպքում փոսնդաւոր
 է նորան փող առաջարկել այն ժամանակ իմ վատ-
 հուժիւնը կ'կորչիս ասաց նա. «աւելի լաւ է փորձենք

առաջ խելքով—կաշառքը յետոյ էլ կ'լինիս»:

«Եթէ ինձ բանդը թողնէ՛ ինս ասաց Լափորտը «ծեր
 զինուորը շատ բաներ է անել, որոնց վերայ երի-
 տասարդը ուշադրութիւն էլ չի դարձնիլ: Ձե՞ն կա-
 րող ինձ մի կերպով այնտեղ մտցնել»:

«Լաւ, ես խօսք եմ տալիս որ կ'թողնեն» ասաց
 Ռընէն մի փոքր մտածելուց յետոյ. «վերակացուն չի
 հարցնիլ քո տոմակի մասին երբ ինձ հետ կ'լինիս,
 վերջապէս փորձենք»:

«Այո՛ փորձենք և յետոյ կ'տեսնենք թէ՛ էլ ինչ
 պէտք է անենք» ասաց Լափորտը. «ես մի լաւ միտք
 արի, Ռընէ, ինչպէ՞ն ես կարծում, եթէ կունը հագ-
 նի իմ հին վերարկուս և կապի իւր ոտին իմ փայ-
 տաւոր և իմ փոխանակ դուրս գար բանդից քեզ
 հետ. զիչերը նորան չեն ճանաչիլ, նա մանուսանդ
 եթէ կունը մի փոքր իմ շարժումներս անի»:

«Ուղի է, դա վատ չի լինիր պատասխանեց Ռը-
 նէն. «բայց դո՛ւ, Լափորտ»:

«Ա՛հ, ե՛ն պատասխանեց Լափորտը. «ես մի
 խելո՛ւ ծեր զինուոր եմ, ինձ ի՞նչ պէտք է անեն:
 Այո՛, այդ ձևով կ'յաջողուի: Ի՞նչ կունի հետ դուրս
 կ'գնաս. էգուց առաւօտը կրկին կ'գաս, կր վերջնես
 ինձ և երբ բոլորը լաւ կ'մտցնի, մենք ոտով կ'զնանք
 մինչեւ քաղաքի դուռը, այնտեղ կառք կ'նստենք և
 այնպէս արագ կ'քշենք որքան ձիանց ոյժը կ'յաղթի:
 Ռոբէսպէրը շատ խորամանկ պէտք է լինի, որ հաս-
 կանայ մեր տրածները»:

«Թող այդպէս լինի ասաց Ռընէն. «բայց ինչպէս մտթը կ'ընինի, պէտք է գնանք»:

Այն օրը նրանք սկսեցին հարկաւոր պատրաստութիւնները տեսնել: Լաֆորտը հոգս տարաւ կառքի մասին, որ պէտք էր սպասէր քաղաքի ետեր գրտնուող մի հիւրանոցում, ուր շատ քիչ էին յաճախում իսկ Ռընէն գնաց ոստիկանարանը, որ պէտք էր Լաֆորտի և նորա աղջկայ անուամբ անցաթուղթ առնի: Աստիճանաւորը առաջ չէր կամենում տալ, բայց Ռոբէտայի անունը էլի իւր ներդործութեանը ցոյց տուեց: Ռընէն համարձակութիւն տուցաւ և այն օֆիցերի օգնութեամբ, որ բռնեց կոմս Վոնրիիին, ստացաւ իւր ցանկացած անցաթուղթը և ուրախ գէճքով ցոյց տուեց ծեր զինուորին: Վերջինը շատ դոհուէր նորա տրադաշարութեան վերայ: Երեկոյեան ժամանակ ամեն բան պատրաստ էր և նրանք գնացին բանդը:

«Թող տուէք ինձ և ահա սրանս ապաց նա համարձակութեամբ ցոյց տալով Լաֆորտին, որ իւր զինուորական մտխրազոյն վերարկուի տակ թաղցրած էր փայտօտը և իւր հին վերարկուն»:

«Ուշ է» պատասխանեց բերդապահը. «ես իրաւունք չունեմ ձեզ թող տալու, եղուց եկէք»:

«Ահա քեզ էգուց: Մենք անպատճառ պէտք է այժմ ներս մտնենք» ասաց Ռընէն. «կանչեցէք շուտով վերակացուն»:

Վերակացուն եկաւ, ինչպէս և առաւօտը նա

խկոյն ճանաչեց Ռընէին: «Հա, դու էն ասաց նա. «Թող տուէք, «Թող»:

Առանց նայելու Ռոբէտայի ստուակին նա նորան և Լաֆորտին թող տուեց և հրամայեց բանդապահին որ միանգամայն ամենայն անդամներն թողնի Ռընէին: «Այդ յիմարը—Ռոբէտայի բարեկամն է» ասաց նա. «նորանից ոչինչ երկիւղ չկայ, և դու արանից յետոյ էլ ինձ չի անհանգստացնես, երբ նա էլ գայ: Մնաս բարեւ, քաջ բռնկապահ»:

Ռընէն լսած էր այն խօսքերը և նորա արտաքուրք ուրախութիւնից զարկում էր: Այժմ նա էլ չէր կասկածում իւր յաջողութեան մասին: Վոնիին մտնում էր միայն, որ շուտով հազնուէր և համարձակ դուրս գար նորա հետ, բանդապահը իհարկէ նորան չէր կանգնեցնել:

«Ետպալիւր, բարի Լաֆորտս ասաց նա. «ամեն բան լաւ է անցնում, տաս լուսեկց յետոյ շատ կարելի է արդէն ամենայն բան վերջացրած լինենք—իսկ էգուց առաւօտը վաղ, ես կ'գամք»:

«Տայ Աստուած, որ յաջողութիւն կրկնեց ծերը. «բայց սրտեղ է կոմսը»:

Մի քանի լուսեկ օրոնելուց յետոյ գտան կոմսին, որ շատ զարմացաւ երբ երեխային տեսաւ:

«Աստուած իմ, դու այստեղ ես ասաց նա. «ինչու ես եկել: Առօրջ է ծաննին»:

«Բոլորովին առողջ և անվտանգ է, ինչպէս շուտով դուք կ'համոզուէք սորանում» պատասխանեց

Ռընէն, զտապեցէք, կոնս, ձեր պայտօրթեան ժամը
հասել է, շուտ հագէք այս վերադիրն, և կապեցէք
ձեր ոտին այս փայտօր և շուտով ձանապղիս լին-
նէք:

Կոմսը տարահուպած էր: Երբ ինքն ինքն
«Ինչ էս մտածեր հարցրեց նա: Ռընէն մի քանի
խօսքով բացատրեց իւր մտաւոր դիժը և ստիպեց
որ շտապէ: Մենք կրկար կանգնե-
լու ժամանակ չունենք» ասում էր նա. «Շուտով
կլրանայ ժամանակը և ոչ զբին էլ այստեղից չեն
թողնիլ: Շտապեցէք, ի սէր Աստուծոյ, շտապեցէք»:

Երևում էր, որ կոմսը մեծ վրդովմունքի մէջ էր:
Վերջապէս մի անկեղծ շնորհակալութեան հայեացք
ձգելով ազատիչներին վերայ ասաց. «Շնորհակալ եմ
ձեզանից, բարեկամներս, բայց չեմ կարող
ընդունել ձեր զոհը: Թողէք ինձ իմ վի-
ճակիս մէջ»:

Այժմ ես օրիսն սրտով կ'մեռնեմ, զիտե՛նալով որս
իմ աղջիկը գտաւ բարեկամներ, որոնք նորան կ'ազա-
սանեն և հոգս կ'առնեն նորա գամտարախօթեան
համար: Իսկ միակ հոգս էր որ մի ծանր քարի պէս
ձ'նշում էր հոգիս: Խնդրում եմ ձեզանից, որ չ'թողնէք
ձաննիկին և ես կ'մեռնեմ օրհնելով ձեզ: Իսկ այժմ
գնացէք, իմ բարեկամներս»:

«Ոչ, մենք առանց քեզ չենք գնալ, կոմս: Երբ
տասխանեց Ռընէն, ամա կստանանք ձեզ, որ ոչ
մի փանց չկայ: Կարծառ կ'մնայ այստեղ ձեր փո-
սանակը: Գեամ թողցաւ շտապեմ, իսկ ամա զոհը

խանակը: Գեամ թողցաւ շտապեմ, իսկ ամա զոհը

«Հէնց նորա համար, որ նա ազնիւ է չեմ կարող
գալ քո ետեղը, որդիս ասաց կոմս Մանրիւն. «Ես
չառ գլուկի կ'լինէի, եթէ ձեր այդքան բարու-
թիւնից յետոյ, ձեր կեանքը ևս պահանջէի: Եթէ ձեր
խորհուրդը խնայան, երեքիս էլ կ'կախեն: Ոչ, վտան-
գը շատ մեծ է, գնացէք: Ես կ'մնամ այստեղ»:

Չուր էր խնդրում Ռընէն, զուր էր շտախօսում
և հայհոյում Կարծառը, կոմսը իւր խօսքի վերայ
կանգնած էր և մինչև այն տեղը, որ Կարծառը աւե-
լացրեց թէ եթէ կոմսը հաստատ կ'մնայ իւր խօսքին,
ինքն էլ բանդից չե գորս գալ:

«Ի՞նչ, այժմ ինչ կ'ամենում էք» արեք, կոմս
աւելացրեց նա կարճ կերպով. «Ես արդէն ծերացել
եմ և կեանքը ինձ համար էլ ոչինչ չ'արժէ: Բայց
դուք—հայր էք: Ի՞նչ պարտաւոր էք մտածելու ձեր
աղջկայ վերայ: Ի՞նչ մեղաւոր կրինէք եթէ չ'աշ-
խատէք պատահած դէպքից օգնեմ քողել: Այժմ
ես իմ ասացի և կ'մնամ այստեղ, հաւատացէք որ
իմ վճիռը անփոփոխելի է»:

Կոմսը մի փոքր էլ յամա կ'ացաւ, բայց վերջա-
պէս համաձայնուեց: Ռընէն և Կարծառը ուրախա-
ցան և օգնեցին նորա հագնուելուն: Բայց կոմսի հու-
կառակութիւնը արդէն այնքան ուշացրել էր նրանց,
որ լրացաւ դուրս գալու ժամանակը և այն րոպէին
երբ Ռընէն գերու հետ շտապում էր դուրս գալու,
բանդի աշտարակի վերայ խփեց ինքն ինքն Ռընէն

տին ազատելու համար, նորան այնպէս վախ պատ-
ճառեցին, որ նա կորցրեց իւր հոգու քաջութիւնը:

Տխրութեամբ գլուխը կոթնած ձեռքի վերայ, նըս-
տած էր սեղանի մօտ և մտածում էր թէ ինչպէս յաղթի
այն բոլոր արգելքներին և ազաւի նորանց: Մի ան-
գամ էլ մտածեց որ դիմի Ռոբէսպէրի օգնութեան,
բայց նա իսկոյն թողեց այդ միտքը, երբ տեսաւ
Պաննին, որ դեռ հանգիստ քնած էր և Լաֆորտի
կոշտ անկողնում:

«Ոչ, դա անկարելի է», շշնջեց նա, «եւ կեանքը
ուրախութեամբ վառնալի կենթարկեմ, բայց այս ան-
մեղ երեսայի կեանքը— երբէք»:

Նա անհամբերութեամբ թռաւ տեղեց և սկսեց
արագ անցուդարձ անել սենեակի մէջ: Նորա քայլերի
ձայնը արթնացրեց Պաննին, որ զարմանքով և ժրպ-
տելով նայեց նորա վերայ: «Ռընէ, բարի Ռընէ, ինչո՞ւ
ես այդպէս շփոթուած» հարցնում էր նա. «որ՞տեղ
է Լաֆորտը: Ես ձեզ երկար ժամանակ սպասեցի,
բայց վերջապէս յոգնածութիւնիցս քունս տարաւ:
Ասա՛, սիրելի Ռընէ, որ՞տեղ է իմ հայրը»:

«Ամենքը դեռ բանդուսն են, Պաննի» պատաս-
խանեց Ռընէն վշտացած. «երէկ ոչինչ չ'յա-
ջողուեց և Աստուծուն է միայն յայտնի թէ այսօր
կ'յաջողուի»:

«Ո՛հ, Ռընէ, դու ինձ վախեցնում ես առայ Պան-
նին և բոլորովին շփոթուած՝ բռնեց նորա ձեռքը.
«Ինչո՞ւ ես այդպէս վախեցնում ես քեզ դու շատ սրտոզ

էիր և մի՞թէ ողորմած Աստուածը, որ մինչև այժմ
քեզ օգնել է այսօր կ'թողնի, ինչ էս»:

«Ախ Պաննի, դու շաւ ժամանակ միտս գցեցիր այդ
դռնեց Ռընէն պայծառ դէմքով. «դու ինձ քաջալի-
րեցիր: Այո՛, Պաննի, Աստուած մեզ ամենքիս կ'ա-
զատի, և յոյսս դնելով նորայ վերայ, ես էլ չեմ վա-
խեցում և յուսահատուում: Արդէն հասաւ ժամը,
երբ պէտք է ամեն միջոց դորձ դնել և ես վճռում
եմ այդ անելու. Իսկ դու, Պաննի, հանգիստ մնացիր
այստեղ: Աղօթի՛ր Աստուծուն մեզ համար— դու ար-
գար երեխայ ես և Աստուած քեզ կ'ընի. . . . Ես գը-
նում եմ»:

«Այո՛, գնա՛, բարի Ռընէ և հաւատացիր որ ես
ձեզ համար կ'աղօթեմ ասաց Պաննին ջերմեռանդու-
թեամբ. «Եր Աստուածը ողորմած է— նա քեզ չի
թողնիր»:

«Ես այդ հաստատ գիտեմ կրկնեց Ռընէն. «Մ'նաս
բարև Պաննի, շուտով մենք ամենքս էլ միասին կ'ը-
նենք»:

Տոմսակը և անցաթուղթը գնելով գրպանում նա
գնաց բանդը: Նորան առանց ուշացնելու ներս թողին և
մի քանի բողոքից յետոյ նա գտաւ Լաֆորտին գերի-
նների մէջ:

«Ահա և դու, Ռընէ» աղաղակեց Տեր զենուորը
ուրախացած, «ես գիտէի որ դու հաստատ կ'մնաս
քո խօսքիդ վերայ, թէ և կ'ոմըր կ'սպանուում էր: Բարև
քեզ, սրտակից բարեկամ: Նատ ուրախ եմ, որ քեզ

մի անբամ էլ եմ տեսնում մահից առաջ:

Օչ ասքերու թիւն, Լաֆորտո պատասխանեց Ռընէն, «այս երբէք, Աստուծոյ ողորմութեամբ չի լինիլ: Որտե՞ղ է կոմսը: այս խոցէ՞ր ուստի, մեծցիլ քչոր»

«Ահա այնտեղ սիւների ետեւը քնած է» պատասխանեց Լաֆորտը:

«Այժմ քնելու ժամանակ չէ, պէտք է արթնացնել» ասաց Ռընէն. «չուտ կանչի՞ր նորան, նա պէտք է արթնանայ և գայ իմ ետեւիցս»:

«Բայց նա այնպէս կոր քնած է, Ռընէն» պատասխանեց ծերունին: «նորա քունը այնպէս քաղցր է: Խեղճի՛կ, կարելի է, որ երազի մէջ տեսնում է իրան ազատ, բազում և անվտանգ: Անխղճմանք, Սկըլիններք, եթէ արթնացնենք»:

«Ամենևին, նորան պէտք է արթնացնենք» կրկնեց Ռընէն և վճռողապէս մտեցաւ կոմսին. «գործելը լաւ է, քան քնելը, Լաֆորտ, և...»:

Նա արդէն մտեցաւ կոմսին որ արթնացնի, երբ յանկարծ դռան ետեւը լուսեցաւ զինուորների ոտների ձայներ, զէնքերի խշխշոց և հրաման. «Կանգնեցէք, հրացաններդ գետինը դրէք»:

Ռընէն շուտ եկաւ բոլորովին դարմացած: Լաֆորտը վեր քաշեց ուսերը: «Ճատ ոչ է» ասաց նա սառնասրտութեամբ, «տեսնում եմ, Ռընէ, սոքա եկել են տանն այն զոհերին, որոնց պէտք է այսօր կախն: Այժմ անօդուտ է կոմսին արթնացնել: Քանի որ զինուորները դռանը կանգնած են, անօդուտ է

դուրս գալ: Թող քնի մինչև որ բողբոլ կվերջանայ»:

Ռընէն տարակուսած էր: Մի բոպէից յետոյ դուռը բացուեցաւ և մտաւ Գահիճը մի քանի ծառայողների և մի դռնա զինուորների հետ: Գերիներէ մէջ մեծ շիտթութիւն ընկաւ: Ամենքը հասկանում էին թէ ինչու են եկել այս օրէնքի ծառայողները: Ամեն մէկը զարհուրելով նախազգում էր, որ իւր անունը գրուած կ'լինի գահճի ձեռքի տետրակի մէջ:

«Ուշադրութիւն» գոչեց նա. «Ում անունը կ'կարգամ, թող գայ առաջ»:

Տիրեց լուսթիւն. ամենքը երկիւղով սպասում էին իւրեանց ճակատագրին: Գահիճը սիսեց կարգաւ անունները հանդարտ և սարսուլումէր յուսահատական աղաղակներ—զոհերի թիւը աւելի և աւելի մեծանում էր: Ռընէն սաստիկ կարեկցում էր անբաղներին, որոնք բանդից ուղղակի պէտք է կախաղանք բարձրանային. բայց իրա, Լաֆորտի և կոմսի մասին, որի անունը դեռ չէին կարգացել, չէր վախենում:

Բայց այժմ... նորա արիւնը երակների մէջ սառեցաւ և մեռելի գոյն պատեց նորա երեսը... այժմ գահճի բերանից պարզ և բարձր լուսեցաւ «կոմս Մոնթրիս անունը»:

Ամենքը լուռ էին. ոչ ոք առաջ չեկաւ: Կոմս Մոնթրիս կրկնեց գահիճը անհամբերութեամբ բայց աւելի պարզ:

Արկին խորին լուսթիւն. Ռընէն և Լաֆորտը զարհուրելով նայում էին միմեանց վերայ: Մոնթրի կոմսը

դեռ քնած էր — քնած էր ամենախոր քնով և չէր լսում իւր անունը:

Եւրորդ անգամ և արդէն հայհոյելով գոռաց դահիճը. «Կոմս Մոնթրի, առաջ եկէք կամ թէ չէ կը հրամայեմ ձեզ որոնելու»:

«Այստեղ եմ ասաց մէկը հաստ ձայնով և սիւների ետեւից դուրս եկաւ մի կերպարանք: Ռընէն սարսափեց: Յուսահատական հառաչանք դուրս եկաւ նորա կուրծքից և աչքերը քիչ էր մնացել տեղահաս լինէին: Դա Լաֆորտն էր, որ արտասանեց սոսկալի կերպով այսուէլ եմ, որ իրան յայտնեց սիւների ետեւը հանգիստ քնած կոմսի տեղ: Ռընէն կամենում էր առաջ ընկնել, որ ազատի Լաֆորտին, բայց վերջինի խորհրդաւոր և հաստատուն հայեացքը ամրացրեց նորան իւր տեղում: Արտասուքները հոսում էին նորա աչքերից. . . . Նա խլացած էր. . . . և ոչինչ չէր տեսնում և լսում, ինչ որ անցնում էր նորա շուրջը: Միայն մի զարհուրելի միտք սարսափեցնում էր նորան, որ իւր հին, հաւատարիմ բարեկամ Լաֆորտը պէտք է մեռնի և թէ անկարելի է նորան ազատել կախաղանից եթէ կամ չ'յայտնի նորա մեծահոգի խաբէութիւնը կամ եթէ մինչև կառք նստացնելը չը ազատի նորան»:

Ռընէն կամենում էր առաջ ընկնել և պահանջել իւր ընկերոջ ազատութիւնը, բայց էլի յետ կանգնեց երբ կոմսը նորա միտն ընկաւ: Եթէ նա յայտնի Լաֆորտի անունը, եթէ ցոյց տայ, որ Լաֆորտը չէ

կոմսը այլ այն քնածը, ինչ կ'լինի իսկական կոմսի հետ: Իհարկէ նորան կ'փնդուեն և կախաղանը կ'բարձրացնեն: Զարհուրելի արդելքներ խեղճ Ռընէի համար: Միայն մէկին կարող էր ազատել, բայց ո՞ւմ:

«Ողորմած Աստուած» շնչեց նա և յուսահատութեամբ տորեց ձեռքերը. «Երկնային Հայր, քաջալերի՛ր ինձ և լուսաւորի՛ր իմ միտքը»:

Եւ Տէրը խլճաց երեխային և լուսաւորեց նորա միտքը: Ռընէն երկուսին ևս ազատելու մի միջոց մը տածեց. երբ ամենքը զբաղուած էին դահիճով, շտապով մտնեցաւ կոմսին և ուժով շարժեց նորա ուսերը:

«Արթնացէք, առանց խօսելու եկէք իմ ետեւից» շնչեց նա նորա ականջում:

Կոմսը դեռ կէս քնի մէջ, հասկացաւ Ռընէի ասածը: Վերջինը բռնեց նորա ձեռքը և շտապով անցնելով սիւների ետեւից՝ տարաւ դռան մօտ: Բաղդաւորապէս դուր բաց էր. մէկ քայլ ևս — և Ռընէն ու կոմսը ազատ էին:

«Կանգնի՛ր» գոռաց բանդապահը և փակեց ճանապարհը հրացանով. այստեղ ոչ ոքիւ դուրս չեն թողնում. ներս գնա՛»:

Ռընէն նայեց զնուորին և շատ ուրախացաւ տեսնելով որ բանդապահը այն մարդն էր, որ անցեալ օրը նոյնպէս չէր կամենում թողնել Ռընէին, բայց վերակացուն հրամայեց, որ Ռընէին անարգելք միշտ թողնի թէ՛ մանելու և թէ՛ դուրս գալու

Ժամանակ:

« Հեռացրու հրացանդ, ընկե րո համարձակութեամբ ասաց Ռընէն. «նայիր ինձ: Մի՞թէ դու չես ձանաչում, թէ պէտք է էլի վերահացուին կանչել:»

« Այս դու ես, բարեկամ պատասխանեց բանդպահը և յետ քաշեց հրացանը. այո, այո, ես արդէն զիտեմ որ դու սղատ կարող ես զնայ և դալ. Մնաս բարև:»

Ռընէն էլ չ'կանգնեց. չորս քայլ փոխելով նա դուրս եկաւ փողոցը կոմսի հետ միասին:

« Այժմ, շտապեցէք, կ'մնա ասաց նա նորան. «իմ բնակարանը Լասսէնար փողոցի 70 երրորդ համարումն է: Այնտեղ դուք կ'գտնէք Ծաննիին: Ես ձեզ հետ չեմ կարող գալ, որովհետև դեռ էլի գործ ունեմ: Երբ կ'հասնէք այնտեղ, ոչ ոքին ձեզ ցոյց չ'տաք և սպասեցէք ինձ համբերութեամբ: Այն Ամենակարողը, որ մինչև այժմ օգնեց ինձ, այժմ ևս կ'օգնի: Ոչ շնորհակալ եմ Նորանից: Կնայէք շուտով Ծաննիի մտա:»

Կոմսը ժամանակ չունեցաւ մի խօսք անգամ ասելու: Ռընէն ոչ թէ միայն շտապեցնում էր այլ մի խօսքով, հալածումէր և զգալով իւր նեղ դրութիւնը ինքը ևս կամենում էր հեռանալ: Ռընէն, որ վառուած էր երախտագիտութեամբ դէպի Աստուած կոմսի յաջողակ արդատման մասին, քաջութեամբ և հաստատութեամբ կրկին վերադարձաւ բանդ:

Իր հիմը գոհերի անունները դեռ կարգում էր:

Ռընէն մեծ անհամբերութեամբ սպասում էր մինչև որ կանչե վերջին զոհը: Մտերին արդէն վաղուց պէտք է տանը լինէր ուստի և աներկիւղ առաջ զնայ և համարձակութեամբ մտնեցաւ ուղիղ Լաֆորտին:

« Այս ինչ բան է՞ հարցրեց նա այնպէս բարկութեամբ որքան ոյժ ունէր. «՞ շլթայեց այս մարդուն, դա իմ բարի ընկերս և բարեկամն է, հէնց այս րոպէիս քանդեցէք դորա շլթաները:»

« Այ տղայ, դու ցնորուելի ես, ինչ է՞ հարցրեց դահիճը բարկութեամբ նայելով նորան. «հեռացիր ամ եթէ ոչ...»

« Ինչ պէտք է անես հարցրեց Ռընէն աւելի համարձակութեամբ. «ես պահանջում եմ, որ այս մարդուն առանց ուշացնելու ազատեն. Ահա տոմսակը, Ռորէսպէրի անունով ստորագրուած:»

« Բայց այդ ինչպէս կարելի է՞ պատասխանեց դահիճը բոլորովին զարմացած, երբ տեսաւ Ռորէսպէրի ստորագրած տոմսակը. այս մարդը մահապարտ է:»

« Անկարելի է՞ կրկնեց Ռընէն. «մենք երէկ եկանք այստեղ և դժբաղդարար ուշացանք և նա չ'կարողացաւ ինձ հետ դալ: Նայեցէ՛ ձեր տետրակին, կայ նորա մէջ Լաֆորտ անունը: Այս մարդու անունը Լաֆորտ է, նա հաստատրիմ զնուոր է և մենք միասին ապրում եւք մի սենեակում: Ես երաշխաւոր եմ նորա մասին: Ահա դորա անցաթուղթը, կարդացէք ինքներդ:»

Իր հիմը վերցրեց թուղթը, նայեց նորան և

ասաց. «Ճշմարիտ է, Բէէե իմ տետրակիս մէջ չկայ
Լափորտ անունը, բայց ով կ'վկայի, որ այդ մարդու
անունը Լափորտ է»:

«Ե՛հ, ինչ հարկաւոր է այսքան հակաձառել՝ ա-
սաց Ռընէն. Վանսեցէ՛ք վերակացուին, նա ինձ
ձանաչում է»:

Իսկոյն կանչեցին վերակացուին. «Ա՛խ, դու էլ այս-
տեղ ես, որդի՛ս» ասաց նա տեսնելով Ռընէին. «Ինչ
կայ»:

«Ս՛հա իմ բարեկամ Լափորտին», որ երէկ
ինձ հետ ներս մտաւ... այս պարոնը շղթայել
է, ասացէք որ կամ արձակի, կամ եթէ ոչ Ռո-
բէսպէրին կ'զանգատուեն»:

«Ա՛յո, այո, տէր, երեխան ճշմարիտ է» ասաց վե-
րակացուն առանց կասկածելու. «ես նորան ձանա-
չում եմ և եթէ արդարև Լափորտ անունը չկայ ձեր
տետրակի մէջ, դուք պարտաւոր էք նորան արձա-
կել: Իմ կարծիքով, նա իմ գերիներին չի պատ-
կանում»:

«Ի՛նչ, եթէ այդպէս է, բաց արէք դորա շղթա-
ները՝ հրամայեց դահիճը բարկութեամբ. «Ինչդեմ
մի ուշացրէք, մենք և առանց այդ բաւականի ու-
շացաւք: Գնացէ՛ք... գերիները մէջ տեղը կանգ-
նեն... յառաջ»:

Արև Մանրիի մասին, Ռընէի բաղձից, ոչ ոք չէր
մտածում: Ռընէն և Լափորտը շապեցին բանդից
դուրս դալ և երբ արդէն ապահով տեղ էին Ռընէն

պինդ գրկեց իւր ընկերին:

«Ո՛ր է կոմք» հարցրեց ծերունի զինուորը:

«Ազատ է» պատասխանեց ուրախութեամբ Ռը-
նէն:

«Բայց այդ ինչպէս եղաւ, ասա, ի սէր Աստուծոյ»:

«Աստուծոյ ողորմութեամբ» պատասխանեց Ռընէն:
«Ո՛հ, Լափորտ, ով Աստուծոյ վերայ յոյս կ'դնի, ար-
դէն իմացած լինի որ կատարելու է Տէր Աստուա-
ծը իւր օգնութեան կարօսներին առատապէս վար-
ձատրուէ: Փառք, գոհութիւն և շնորհակալութիւն
Նորան: Գնանք բարեկամ—տանը ամեն բան կիմա-
նաւ: Այժմ ես ոչինչ չեմ կարող քեզ ասել: Ամենից
առաջ դեռ պէտք է տեսնեմ կոմսին և Ֆաննիին:
Ողորմած Աստուած, ինչպէս բաղձաւորցրիր ինձ»:

Նորա շտապով անցան փողոցները և հասնելով
տուն, գտան կոմսին աղջկան քնքոյշ փայփայանքների
մէջ: Ռընէն և Լափորտը ողջունեցին նորանց ուրախ
արտասուքներով և ես հաստատ գիտեմ, որ մեր չորս
բարեկամները, որոնք հաւաքուած էին Լափորտի
մութ և աղքատիկ սենեակը՝ այն օրը՝ Փարիզի մէջ
ամենաբաղձաւոր մարդիկն էին, որոնց սրտերը սի-
րով և երախտագիտութեամբ խփում էին միմեանց
համար:

... Գնանք բարեկամ—տանը ամեն բան կիմանաւ: Այժմ ես ոչինչ չեմ կարող քեզ ասել: Ամենից առաջ դեռ պէտք է տեսնեմ կոմսին և Ֆաննիին: Ողորմած Աստուած, ինչպէս բաղձաւորցրիր ինձ»:

Հինգ կամ վեց շաբաթից յետոյ Աստուծայում գտնուող Տիօնկուր ամբոցի գեղեցիկ սենեակներէց մէկում, բարեկամական գրոցցով անց էին կացնում ժամանակը կոմս Մոնթրին, Փաննին, Լաֆորտը, Ռընէն և վերջինի հայրենակից յարգելի քահանան: Ռընէն հազիւ թէ վերջացրեց իւր պատմութիւնը, որ քահանան բռնեց նորս ձեռքը ասելով. «Նրեւելի, քաջ երեխայ, արդարեւ քո արձուժիւնը և հաւատարմութիւնը քեզ բողբաւորցրեց: Ես բոլոր հոգուով ուրախ եմ, որ քո հաստատ յոյսը նախախնամութեան վերայ քեզ չխաբեց: Բայց շարունակիր, որդիս, թէ ինչպէս ձեզ յաջողեցաւ Փարիզէն այստեղ գալը»:

«Շատ պարզ է այդ պատասխանեց Ռընէն. «Կոմսը Լաֆորտի անցաթուղթի օգնութեամբ, Փաննիի հետ կառքով անցաւ սահմանը: Իսկ մենք, կասկածաւար մարդիկ չլինելով, առանց անցաթուղթի, օայլակիս հետ, որի վերայ պարկած էին թանաքով լի տակառներս, անարդել անցանք Փրանսիայի սահմանը և ահա այստեղ ենք: Թէև ես չկարողացայ այնքան փող աշխատել, որ ինձ համար մի տուն առնելի, բայց չեմ յուսահատվում, գիտեմ որ Աստուած սարանից յետոյ էլ կ'օգնի»:

«Քո յոյսը քեզ չի խաբում մեծ զգացմունքով ասաց կոմսը և համբուրեց երեխային. «Եղու և Լաֆորտը էլ երբէք ինձանից չէք հեռանալ: Ես բաւական հարուստ եմ ամենիս համար. սորանից յետոյ

Փաննին կ'լինի քո քոյրը, իսկ Լաֆորտը իմ թանկագին բարեկամը և եղբայրը: Իուք այնքան լաւութիւն արիք ինձ համար, որ միայն մի բանով կարող եմ վճարել, այն է— ընդունել ձեզ իմ ընտանեաց հաշվում և ցոյց տալ ձեզ ամենաջերմ սէր և յարգանք: Ռընէ, որդի, տո՛ւր ձեռքդ և նոյնպէս դու իմ ազնիւ Լաֆորտ: Սորանից յետոյ միայն մահը մեզ կ'բաժանէ»:

Մեծ յօժարութեամբ և ուրախութեամբ Ռընէն և Լաֆորտը սեղմեցին կոմսի ձեռքը: Փաննին դրկեց իւր նոր եղբորը, որին նա վաղուց սիրում էր. կոմսը կուրծքին սեղմեց Լաֆորտին, իսկ քահանան իւր հայեացքը դարձնելով կոմսի վերայ ասաց.

«Ճշմարիտ է, ճշմարիտ, Աստուծոյ վերայ յոյս դնելը— մեծ առաքինութիւն է: Նորա վերայ յոյս դնողները միշտ վարձատրվում են»:

«Ճշմարիտ է, պատասխանեցին ամենքը և ելի երկար տարիներ ապրեցին նոքա միասին բաղդաւորութեամբ, սիրով և Աստուծոյ երկիրըով»:

Վ Ե Ր Զ:



ման ի նմ զպարգիւս իսկ զպարգ ոգ իմիցի միման
 մեկի մնաց մնացիս գո՛ւր զպարգր ձ զնայի միաց միքան
 առ ի նմ յոգայի իմանց ին միայն զո զյանա՞ ձնից ցիցա
 Նոսիցա՞ ըսմանումը նմ ըմն յմնոսնը — ձ միս լից
 ինցի՛մ զցմոցոս ձ զնն նոցմաննոս ըմն յսոս ընք ձ
 ապական լմնոս նմ առ սմանում ձ սգ զմն զնոս միքս

Յայնուհի Եւ հրատարակա շարհարկունիսն
 հերեւեալ պարտնէրն, որոնք շինուելին իւրեանց լան-
 իաքին ժամերն ի քանիսը նոսիսն այս Գրքի համար
 Էմբանսարներ Գրքերու նպաստես։

Սոքա կն. պ. պ. Աղ. Տէր Մկրտչեանց. պ.
 Կարապետ Բեղլարեանց. պ. Յարութիւն Սուլ-
 խանեանց. պ. Գեորգ Առլխանեանց. ձ. — Հատի
 զարապետ Սուլխանեանց. պ. Գաբրիէլ Գաբրիէլեանց.
 Բեղեանց. պ. Յակոբ Բարսեղեանց յիւն. պ.
 Յովազիմ Մալեանց։

ԱՆՈՒԱՆՔ ԶԱՐԳՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՅ

Յ	միջմիանում	բնամեծեցիմ. սօրոթ	յս	
Յ	միջմե Քե ի Ա Ն.	մանարամ Ս	յս	
Յ	միջմա մից բնամեծում	պրոթի	յս	
Յ	միջմե մ	բնամալու	Թրին	
Պ.	Ներսէս Թայրեանց	Նրեանցի	սօրոթ. յարաբ. ու.	20
պ.	Մկրտչ Փանեանց	Ազուլեցի	սօրոթ	10
պ.	Ղևոնդ	Ղազարեանց	Նրեանցի	10
պ.	Ռոստոմ բէկ	Ալթունեանց	Գանձակեցի	10
պ.	Յովհաննէս	Բէղլարեանց	Ազուլեցի	10
պ.	Սիմէօն Մատինեանց	Տփլիսեցի	ս. ս. ս. ս.	10
պ.	Յակոբ տէր	Յովսէփեանց	Շուշեցի	10
պ.	Առաքել	Ղուկասեանց	Նուխեցի	10
պ.	Բրիտտափոր	Սուլխանեանց	ՀանգալՉեցի	10
պ.	Գեորգ Արեանց	Ազուլեցի	յս. ս. ս. ս.	5
պ.	Նազոր տէր	Սահակեանց	Նրեանցի	5
պ.	Յակոբ Մելիքեանց	Տփլիսեցի	ս. ս. ս. ս.	5
պ.	Արտեմ	Միրմանեանց	ս. ս. ս. ս.	5
պ.	Թովմաս	Խուչարաշենեանց	Նրեանցի	5
պ.	Հայրապետ	Թաղեանոսեանց	Նրեանցի	5
պ.	Նիսազ	Մարգարեանց	Ազուլեցի	5
պ.	Պետրոս	Բարձանեանց	Նրեանցի	5
պ.	Գալուստ	Մակարեանց	Ազուլեցի	5
պ.	Բէգ	Թորոսեանց	Նրեանցի	5
պ.	Նահապետ	Մելիքեանց	Նրեանցի	5
պ.	Խաչատուր	Աւետիսեանց	ս. ս. ս. ս.	5

պ. Գէորգ Դաւթեանց Ազուլեցի	4
պ. Յովհաննէս Թայրեանց Երևանցի	4
պ. Պօղոս Ալթունեանց Գանձակեցի	3
պ. Մնացական Տակիսեանց Երևանցի	3
պ. Գէորգ Անտօնեանց Երևանցի	3
պ. Միրզայ Գոչարեանց Շուշեցի	3
Մահտեսի Պօղոս Խաչատուրեանց Երևանցի	3
պ. Պօղոս Մէլէք — Դատեանց Շուշեցի	2
պ. Յակոբ Ալթունեանց Գանձակեցի	2
պ. Յակոբ Գէորգեանց Երևանցի	2
պ. Յարութիւն Աթաբէգեանց Ազուլեցի	2
պ. Մինաս Մարգարեանց Ազուլեցի	2
պ. Գէորգ Բաղդեանց Ազուլեցի	2
պ. Բագրատունի	2
պ. Ստեփան Անադշեանց Ազուլեցի	2
պ. Աղէքսանդր Յովնաթանեանց Ազուլեցի	2
պ. Յարութիւն Ներսէսեանց Գանձակեցի	2
պ. Յովհաննէս Մանուչարեանց Ազուլեցի	1
պ. Մատթէոս տէր — Պօղոսեանց Երևանցի	1
պ. Գաբրիէլ Մուքբեանց Ազուլեցի	1
պ. Մինաս Մուրադեանց Շուշեցի	1
պ. Վարթապար Վարդանեանց Շուշեցի	1
պ. Արզար Գուլամիրեանց Երևանցի	1
պ. Կարապետ տէր — Թադէոսեանց Երևանցի	1
պ. Եփրեմ Միհրանեանց	1
պ. Ստեփան Պասիովիչեանց Երևանցի	1
պ. Աղաջան Թաղիանոսեանց Երևանցի	1

Յարութիւն Սուլթանեանց	14
պ. Մկրտիչ Սուլթանեանց	2
պ. Գրիգոր Բէջանեանց	2
Ընթերցարան Դավրիժու	1
Արժ. Մեսրոպ քահանայ Փափաղեանց	1
պ. Տիգրան տէր — Օհանեանց	1
պ. Աղէքսանդր Եղիսաբեանց	1
Մահտեսի Միսաք Մահտեսի Պետրոսեանց	1
պ. Ռաֆայէլ Մահտեսի Գրիգորեանց	1
պ. Մովսէս Մահտեսի Անանեանց	1
պ. Մկրտիչ Յ. Բժշկեանց	1
պ. Կարապետ տէր — Կարապետեանց	1
պ. Աստուածատուր Մահաթեանց	1
պ. Ներսէս Ներսէսեանց	1
պ. Յովհաննէս Զարգարեանց	1
պ. Գրիգոր Յակովբեանց	1
պ. Խաչատուր Ազարեանց	1
ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈՒ	
Պ. Գարեգին Գէորգ — Բէգեանց	2
պ. Մկրտիչ Մատինեանց	3
պ. Սարգիս Տէր — Սիմէօնեանց	2

Պ. Աղէքսանդր Քայիրեանց	20
պ. Յովհաննէս Գասպարեանց Ազուլեցի	10
պ. Մինաս Ղարիբջանեանց	5
պ. Մկրտիչ Բաղդեանց	3
պ. Սարգիս Թումանեանց	3
պ. Մարգարա Տէր—Օհանեանց	3
պ. Մինաս Ռաֆայէլեանց	3
պ. Տիգրան Նաւասարդեանց	3
պ. Կարապետ Օվեանց	2
պ. Աւետիս Աղամիրզեանց	2
պ. Յակոբ Քանդարեանց	2
պ. Վարդան Յակոբեանց	2
պ. Ստեփան Բ. Պետրոսեանց	2
պ. Սարգիս Գասպարեանց	2
պ. Սարգիս Աստուծան Բաղապեանց	2
պ. Գրիգոր Յարութիւնեան Բալասանեանց	2
պ. Մկրտիչ Նալբանդեանց	2
պ. Գէորդ Միքայէլեանց	2
պ. Յակովբ Նուսնուսեանց	2
պ. Բրիտափոր Տէր Պետրոսեանց	2
պ. Բարսամ Բարսամեանց	1

պ. Թովմաս Սարգսեանց	1
պ. Արշակ Դէմուրեանց	1
պ. Յովհաննէս Առիւծեանց	1
պ. Գրիգոր Խօջամիրեանց	1
պ. Նիկողայոս Աստուածատուրեանց	1
պ. Աղասի Հովուեանց	1
պ. Սամփոն Ապրելեանց	1
պ. Սարգիս Քամալեանց	1
պ. Բարսեղ Շահբուդաղեանց	1
պ. Ստեփան Հախնազարեանց	1
պ. Խաչատուր Փանեանց	1
պ. Թադէոս Ատովմեանց	1
պ. Սմբատ Սմբատեանց	1
պ. Գրիգոր Յակովբեանց	1
պ. Վաղարշակ Բէլուբէգեանց	1
պ. Աղէքսանդր Քալանթարեանց	1
պ. Առաքել Ասլանեանց	1
պ. Մարգարա Փանեանց	1
պ. Համաղասպ Խանջլեանց	1
պ. Նիկողայոս Յարութիւնեանց	1
պ. Յովհաննէս Տէր Յովհաննէսեանց	1
պ. Ս. Մակարեանց	1
պ. Յովհ. Շիւսեանց ¹⁾	1
պ. Յովհ. Սեմիրեանց	1
պ. Արսէն Խօջամիրեանց	1
պ. Բալաղա Նղեանց Գանձակեցի	1

(¹ Նուիրում է Բաղլասար Տէր Օհանեանցին

պ. Սողոմոն Սօֆարեանց	1
պ. Արտէմ Եղեանզարեանց	1
պ. Մեռկերիս Ծորեանց	1
պ. Խաչատուր Գէորգեանց	1
պ. Սարգիս Յակովբեանց	1
պ. Բրիտաւփոր Էլչիբեղեանց	1
պ. Սարգիս Աւետիսեանց	1
պ. Մկրտիչ Հազարեանց	1
պ. Հայկ Տէր—Միքայէլեանց	1
պ. Նիկողիմոս Ամասունի 1)	1
պ. Մնացական Բէկլարեանց	1
պ. Դաւիթ Դաւիթեանց	1
պ. Համազասպ Սափրազեանց	1
պ. Նաւասարդ Զորեանց	1
պ. Արմեն Մամիկոնեանց	1
պ. Գրիգոր Տէր Յարութիւնեանց Աղէքսանդրոսյօցի 1	1
պ. Մկրտիչ Օհանեանց	1
պ. Տէր Դաւթեանց	1
պ. Աղէքսանդր Կրիտիկեանց Աղէքսանդրոսյօցի	1
պ. Յակոբ Մսերեանց Ախալցխայեցեցի	1
պ. Նիկողայոս Տէր Յովհաննէսեանց	1
պ. Դաւիթ Տէր Յովսէփեանց	1
պ. Շմաւոն Աղամիրզեանց	1

(1) Նաեւ Թարգմանսից ի նշան սիրոյ եւ անխնայութեան.

պ. Արտէմ Եղեանզարեանց	1
պ. Մեռկերիս Ծորեանց	1
պ. Խաչատուր Գէորգեանց	1
պ. Սարգիս Յակովբեանց	1
պ. Բրիտաւփոր Էլչիբեղեանց	1
պ. Սարգիս Աւետիսեանց	1
պ. Մկրտիչ Հազարեանց	1
պ. Հայկ Տէր—Միքայէլեանց	1
պ. Նիկողիմոս Ամասունի 1)	1
պ. Մնացական Բէկլարեանց	1
պ. Դաւիթ Դաւիթեանց	1
պ. Համազասպ Սափրազեանց	1
պ. Նաւասարդ Զորեանց	1
պ. Արմեն Մամիկոնեանց	1
պ. Գրիգոր Տէր Յարութիւնեանց Աղէքսանդրոսյօցի 1	1
պ. Մկրտիչ Օհանեանց	1
պ. Տէր Դաւթեանց	1
պ. Աղէքսանդր Կրիտիկեանց Աղէքսանդրոսյօցի	1
պ. Յակոբ Մսերեանց Ախալցխայեցեցի	1
պ. Նիկողայոս Տէր Յովհաննէսեանց	1
պ. Դաւիթ Տէր Յովսէփեանց	1
պ. Շմաւոն Աղամիրզեանց	1

ՀԱՆԳՈՄԵՋ. 1)

պ. Արտէմ Եղեանզարեանց	1
պ. Մեռկերիս Ծորեանց	1
պ. Խաչատուր Գէորգեանց	1
պ. Սարգիս Յակովբեանց	1
պ. Բրիտաւփոր Էլչիբեղեանց	1
պ. Սարգիս Աւետիսեանց	1
պ. Մկրտիչ Հազարեանց	1
պ. Հայկ Տէր—Միքայէլեանց	1
պ. Նիկողիմոս Ամասունի 1)	1
պ. Մնացական Բէկլարեանց	1
պ. Դաւիթ Դաւիթեանց	1
պ. Համազասպ Սափրազեանց	1
պ. Նաւասարդ Զորեանց	1
պ. Արմեն Մամիկոնեանց	1
պ. Գրիգոր Տէր Յարութիւնեանց Աղէքսանդրոսյօցի 1	1
պ. Մկրտիչ Օհանեանց	1
պ. Տէր Դաւթեանց	1
պ. Աղէքսանդր Կրիտիկեանց Աղէքսանդրոսյօցի	1
պ. Յակոբ Մսերեանց Ախալցխայեցեցի	1
պ. Նիկողայոս Տէր Յովհաննէսեանց	1
պ. Դաւիթ Տէր Յովսէփեանց	1
պ. Շմաւոն Աղամիրզեանց	1

1) Հարկ ենք համարում ծանօթացնել ընթերցողներին այս գիւղի հետ, որ գուցէ չառերին անծանօթ է. Հանդամէջ գիւղը, որ բաղկացած է 30 տնից, գտնվում է Օրդուբաթ քաղաքից 2 վերստ դէպի հիւսիս Ալ. Աղուլիսից 4 վ. դէպի հարաւ Արդէն անունից իսկ երևում է որ դա պէտք է չինուած լինի դաշտերի և արտերի մէջ և ճշմար

րիտ որ դա իւր դալար այգիներով, դաշտերով, կարկազանոս աղբիւրներով, մանր ջրուէժներով, մերձեկայ կանաչապատ սարերով, իւր մաքուր ու անոյշ սղով հիացնում զմայլեցնում է ճանապարհորդներին: Բաւական է միայն այդ գիւղի («Սանա») անուանուած սարի գագաթից մի հայեացք ձգել դորա վերայ և ասածներէցս պակին կտեսնի:

Ունի մի փոքրիկ ուսումնարան իւր միակ «Մարիամ Աստուածածին» կոչուած եկեղեցուն կից, որ, այն, առաջ մեծ յառաջադիմութիւն էր գործում, այնպէս որ շրջակայ տեղերից, ինչպէս Մեղրիից, Վ. և Ն. Ագուլիւից, Օրդուբաթից գալիս էին շատ աշակերտներ այդտեղ կարդալու, բայց ներկայումս ցաւօք սրտի պէտք է ասել, որ ընկնելով զանազան վաճանների, Մադամների ձեռք, բորովին կորցրեց իւր նշանակութիւնը:

Դոցանից մէկը, պ. Վ. Ամատունին, որ Նրեանի պրոգրմնադեայի բ. դաստանից դուրս է եկել և որ դժբաղդաբար յաջողութիւն ունեցաւ խաբել ժողովրդին և ուսուցիչ դառնալ, իւր տգիտութեամբ կատարուէր այդ ծանր պաշտօնը այնպէս, ինչպէս մի տաս տարեկան երեխային ասես. «վեր կանց և վարժապետութիւն արմ», Բայց մեր բաղդից այս տարի իւր ոռոճիկի քիչութեան դէմ զանգատուելով դուրս եկաւ և այդպիսով ազատեց խեղճ մանուկներին իւր դասատուութիւնից:

Միւսը մի տիկին է (տ. Մասեանց) որ Նրեանի դպրան գիմնադեայի բ. դասատանից է դուրս եկել և որը իրան իւր շրջական տղէտ կանանցից զանազանելու և մասամբ զարմացնելու համար իրան «madame» տիտղոսն է տուել, դաս էր տալիս օրիորդաց և երեխաներին. բայց դա էլ 2 տարուց յետոյ հրաժարուեց և գնաց Նախիջևան վարժուելու պաշտօն կատարելու համար և մեզ անյայտ պատճառներով... 6-7 ամսից յետոյ կրկին վերադարձաւ իւր հայրենիքը:

Վերջապէս այս սակաւթիւ ժողովրդի մեծ մասը թէև հարուստ վաճառականներ են և քիչ թէ շատ լուսաւորեալ, ոչինչ աշխատանք և զոհողութիւն չեն անում ուսումնարանի վիճակը բարւոքելու և մի կարգին ուսուցի պահելու համար: Այն ինչ մեծ զոհողութիւն էլ հարկաւոր է, որովհետև այդ գիւղին պատկանող Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ (Գանձակ) տեղացոց լեզուաւ ուխտատեղու, որ բազմաթիւ ուխտաւորներ ունի, արդիւնքը և ժողովրդոց մասնաւոր տուրքը բաւական է մի բանիմաց Յուսուցչի բռնկի համար: Եւ դորանով կազատէին խեղճ երեխայոց փողոցներում անզոր թափառելուց: Այս ամառ անցնելով այդ գիւղից պատիւ ունեցայ այցելել զպրոցին և դասատուները խոտով մինչև դուռը դիզուած տեսայ. «ամօթ և ամօթ»:

Վերջապէս յուսով ենք, որ մի քանի հասկացող պարոններ, ինչպէս պ. Բաբաեանցը, պ. պ. Աւետիսեանցները և պ. պ. Սուլխանեանցները, որոնք աշխատում են ուսումնարանի վիճակը բարւոքելու, կարողանան վերադարձնել ուսումնարանին իւր անցեալ փառքը և յառաջադիմութիւնը:

Թարգմանիչ:

Գրուած է Ս. յս դիտում ձ միջնորդամ . Ե . ր . լայն էլ բնիցաւս յմիջնորդ ցմէլ ցիլմա փ չօ ցլայ միջնորդս զողբիլմ իսլ ձ միտլայ բմ յուսմապ սուլմաու չ իմում է ձ յս ցմարուս ձմիս ձն չօ ցմն բիլ -ուս ցմէլ Նարմա ցմտիսուուսյս միս չօ ձ յմիջ ցմն արմաիլ մ ձ բիլամիլլայ զմն յս իօրմլայ չ մից ձարմիլլայ մնն

տպազրու թեան սխալներ

էրե.	առջ	սխալ	ճշմ.
4	11	ճիւղով մութը եղևները	տխուր
7	13	աջա է,	աջա
11	26	և՛	ի՛
27	14	և՛	ի՛
36	27	պրծնել	պրծնել
51	16	տեղ	տեղը
66	15	այնտի	այնտիսի
76	15	են	է
79	18	նորա բան մի	մի բան նորա
80	7	ձեզ	ձեզ
94	20	նե՛	չե՛

Մանուկներն Նարգիսն էն.

Մենք ուղարկել էինք բաժանորդաթերթեր Ձաքաթալայ պ. Յ. Մալեանցին և Նուխի պ. Մ. Աւետիսեանցին, բայց ոչ մի տեղից չենք ստացել. առաջինը չ'ստանալուս պատճառը մեզ յայտնի է, իսկ երկրորդից մենք ոչ թէ միայն չ'ստացանք այլ և 4 նամակ ենք դրել և ոչ մինի պատասխանը անգամ չ'ենք ստացել, չ'նայելով որ մեր հայրենակից է և միանգամայն բարեկամ:

ա
-
սև

Վինն է 40 Կ.

Վաճառվում է Տփլիսում Կենարձնական և Պ. Զ.
Գրիգորեանցի գրավաճառանոցներում:

Այս գրավաճառանոցներում վաճառվում է և Ս.
Առլխանեանցի թարգմանութիւնը.

ԵՐԿՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄ. Գործ Օտտոկար Շուպկեայի.

1877. Վինն է 25 Կ.

1453

2013

